

Kamu'da

Sosyal Politika

Yil : 17 | Sayı: 48 | Ağustos 2024 | ISSN: 1306-8334

KÜRESEL SİSTEMİN İFLASI

Kamu'da
Sosyal Politika

Memur-Sen'in
Bilimsel, Akademik ve Sosyal Hayata Katkısıdır.

Memur-Sen Adına Sahibi
Ali YALÇIN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ramazan ÇAKIRCI

Yayın Kurulu
Mahmut Faruk DOĞAN
Levent USLU
Hüseyin ÖZTÜRK
Hacı Bayram TONBUL
Soner Can TUFANOĞLU
Ali YILDIZ
Hamza ÖKSÜZ
Ahmet GÖK

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Erdinç YAZICI
Prof. Dr. Mete GÜNDOĞAN
Prof. Dr. Zakir AVŞAR
Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Tutar
Nurullah GÜLEÇ
Dr. Mehmet Fatih ÖZTEK

Tüm Soru ve Yazışmalarınız İçin;
kamudasosyalpolitika@gmail.com

Grafik Tasarım
Mustafa Fehmi ÖZDEMİR

Yayın Türü
Yaygın - Süreli
Ağustos 2024

Baskı
EPA-MAT Basın Yayın LTD.ŞTİ
(0312) 394 48 63

Yönetim Merkezi
Memur-Sen
Zübeyde Hanım Mah.
Sebze Bahçeleri Cad. No:86, 06400
Altındağ/Ankara
Tel: (0312) 230 09 72-73
Faks: (0312) 230 39 89
www.memursen.org.tr

İçindekiler

Dünya Sisteminin Geleceği

Ercan Yıldırım | Yazar 9

Siyonizm ve Dünya Düzeni

Prof. Dr. Şinasi Gündüz | İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi 20

ABD'nin Desteklediği Soykırım, Katili Alkışlayan Kongre;
Dünya Düzeni Nerede?

Doç. Dr. Ramazan Akkır | Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Öğretim Üyesi 23

20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Küresel Sistemin İmkanları
ve Zaafları

Dr. Yunus Şahbaz | Kırıkkale Üniversitesi Öğretim Üyesi 29

Küresel Yönetişim Krizinde Devletler ve Terörizm

Dr. Hakan Kıyıcı | Polis Akademisi Öğretim Üyesi 34

Türkiye'nin Uluslararası Düzene İtirazları ve Teklifleri

Doç. Dr. Ali Aslan | İbn Haldun Üniversitesi Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi 42

Uluslararası Medya Ekosisteminin Yapısı

Prof. Dr. Yusuf Özkır | Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi 48

Bir Çağrı ve Arayış: Soykırımı Haberleştirebilecek Bir
Medya Yapılanması

Prof. Dr. Hediyeullah Aydeniz | Marmara Üniversitesi İletişim
Fakültesi Öğretim Üyesi 53

Doç. Dr. Enes Bayraklı: Türkiye Yeni Döneme Hazırlıklı
Giriyor

Ropörtaj 59

Küresel Ekonomik Sistemin Ticaret Hatları Üzerinden Yeniden Yapılanması Prof. Dr. Mete Gündoğan Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi	68
Küresel Enerji Mücadelesi; Gaz-Petrol-Bağımlılık Dr. Yunus Furuncu Kocaeli Üniversitesi Öğretim Üyesi	78
Küreselleşmenin Emek Kavramı Üzerindeki Etkileri ve Sendikal Örgütlenmenin Önemi Av. Hacer Yılmaz - Av. Hüseyin Araz Genç Memur-Sen	83
İstihbaratın Küreselleşmesi Prof. Dr. Yücel Yiğit Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Öğretim Üyesi	90
Dijitalleşme Kıskaçında Küresel Sistemin Bugünü ve Yarını Dr. Abdulkaki Dede Araştırmacı Yazar	95
Transhümanizm ve Yapay Zekâ Bağlamında Bilinç ve Dilin Geleceği Prof. Dr. Ahmet Dağ Uludağ Üniversitesi Öğretim Üyesi	100
Sanata Biçilmiş Kader Hasanali Yıldırım Yazar	106
İflas-Doğum Sarmalında Küresel Sistem ve Sinema Endüstrisi Abdulhamit Güle Yönetmen/Sinema Eleştirmeni	110
Filistin'in Ruhu; Şehit İzzeddin El Kassam Peren Birsaygılı Mut Yazar/Yayıncı	114
Kudüs'ün Kızı; Şirin Ebu Akile Güven Adıgüzel Şair-Yazar	119

AHLAKİ OLARAK ÇÖKEN KÜRESEL SİSTEM YAPISAL ÇÖKÜŞÜN DE EŞİĞİNDE

Birinci ve ikinci emperyal paylaşım savaşlarından sonra kurulan **iki kutuplu dünya**nın Sovyetlerin çöküşüyle evrildiği **tek kutuplu dünya** aynı zamanda küreselleşme olgusunun da ortaya çıktığı bir ara dönemden sonra yerini çok kutuplu dünyaya bıraktı. Her ne kadar **tek kutuplu dünya** düzeni yıkılmış olsa da ona eşlik eden küreselleşme batı merkezli bir olgu olarak giderek derinleşti ve çok katmanlı, derinlikli bir yapı olarak etki alanını genişletmeye devam ediyor. Emperyalizmin salt ABD ve batıyı değil aynı zamanda Çin, Rusya gibi küresel güçlerin de özelliği olduğu gerçeğiyle birlikte düşünerek, diğer boyutları bir yana küreselleşmenin, emperyalizmin alanını genişletmede araçsal bir rol üstlendiğini pekâlâ ifade edebiliriz. Mevcut küresel düzeni daha iyi anlamak için şunu da bir tespit olarak eklemek gerekir: Bugünkü dünya düzenini güç dengeleri bakımından tanımlamak için kullanılan **“çok kutuplu dünya”** ifadesi siyasal kamplar açısından yerinde bir tabir olsa da küreselleşmenin de etkisiyle **epistemolojik olarak** tek kutuplu dünya bugüne değin hiç olmadığı kadar etki alanını artırmıştır. Son bir tespit olarak ekleyelim: Kurucu babası Batı olan küresel sistemin **uluslararası kurumlar, ilkeler ve ahlaki boyutuyla iflasın eşliğinde olduğu**

hatta iflas ettiği söylenebilirse de bu düzenin güç temerküz etmeye devam eden farklı boyutları tartışmaya değer bir konudur.

Dolayısıyla şunu rahatlıkla söyleyebiliriz; uygulamada hiçbir zaman gerçekleşmemiş olsa da küresel sistemin **insan hakları, demokrasi ve adalet** üzerinden kurduğu söylemi ve bu söylem gereği tesis edilmiş uluslararası müesseseleri, söylem ve kurumlar varlığını korusa da Gazze'deki yüzyılın soykırımından sonra ahlaken iflas bayrağını çekmiştir. Geçmişte de çifte standartçı yapısı ve egemenlerin kontrolünde olan mekanizması itibariyle Bosna'dan Afganistan'a, Irak'tan Arakan'a değin dünyada yaşanan katliamlar karşısında suskun kalan ya da egemenlerin ulusal çıkarları doğrultusunda hareket eden küresel sistemin mezkûr kavramlar üzerine kurulmuş yapıları bütün güvenilirliğini kaybetmişti. Ancak şu ana kadar 40 bini aşkın masumun katledildiği ve halen devam eden **Gazze soykırımı** geri dönülemez bir şekilde bu yapıları dünya halklarının gözünde müflis hale getirmiş oldu. Batılı ülkeler başta olmak üzere sistemin kurucu babaları soykırımcı tutumları nedeniyle ellerinde tuttıkları medya tekeline rağmen itibarlarını ve söylemsel üstünlüklerini yitirmiş durumdalar. Askeri ve eko-

nomik üstünlükleri ise bu tabloyu örtmeye yetmiyor. Gazze soykırımıyla sadece batının itibarı ve söylemsel üstünlüğü değil Avrupa'nın yaslandığı felsefesi de ahlakilik boyutuyla iflas etmiştir. Bu tablo soykırım karşısında pasif bir tutum takınmış olan Çin ve Rusya gibi diğer küresel güç odakları için de geçerlidir.

Gazze soykırımı bu yönüyle bize çok şey anlatıyor. Bu trajedi, tutarlılık, ahlakilik, söylem ve ilkeler boyutuyla iflas bayrağı çekmiş olan küresel sistemin kurucu ideolojisinin dayandığı –Wael Hallaq'ın ifadesiyle “**yapısal soykırımı**” faş ediyor ve **modern soykırım olgusuyla yapısal bağlara sahip modernliğin bir yapı olarak soykırımla ilişkisini** güçlü bir şekilde ele veriyor. Evet, soykırım bir netice değil bir yapıdır ve kodları kapitalist *tek dünya*nın temel ideolojisidir.

Modern batının **soykırımsal düşünce yapısı**, *homo economicus* olarak inşa edilmiş modern insan projesine uymayan veya emperyal hedefler önündeki engel olarak görülen kitlelerin topyekûn imhasını ima ediyor. Daha gerilere gi-

dildiğinde **bu düşüncenin kodlarının, bilimsel bilginin egemenliğine dayanan pozitivist aydınlanmanın soy kütüğünde gömülü** olduğu görülecektir: **Modern iktidar yapısı güçle kaynaşmış, güç tarafından desteklenen ve güçle yönlendirilen araçsallık olarak soykırıma dayanmaktadır.** Bu nedenle bugün bahsedilen küresel sistemin iflası soykırım kavramı dolayımında yeniden düşünülmalıdır.

Dünya sisteminin çok kutuplu bir yapıya dönüşmüş olmasının, **yapısal soykırıma** dayalı küresel pratiğin geriletilmesi noktasında en küçük bir katkı sunmadığı dikkate alınırsa söz konusu çok kutupluluğun insanlığın beklediği *adil bir dünya* hedefine varmada araçsallaştırılamayacağı görülecektir. Çünkü **dünyanın ekonomik, askeri ve siyasi güç odakları itibarıyla çok kutuplu hale gelmiş olması küresel sistemin özünü değiştirici bir olgu değildir.** Çünkü mevcut çok kutupluluk emperyal paylaşım mücadelesinin ürünüdür. Değişen küresel dengelere rağmen **emperyalizm, sömürgecilik ve soykırım**

olgusunun gerilememiş bilakis artmış olması bunun açık göstergesidir. Nitekim Suriye, Libya, Irak, Ukrayna, Sudan gibi ülkeler bölgesel ve küresel güç odaklarının nüfuz savaşlarının olay mahalline dönüşmüş durumdadır. ABD'nin Filistin'de, Çin'in Doğu Türkistan'da, Rusya'nın Ukrayna'da işledikleri insanlık suçlarını sürdürürebilmeleri tam olarak mevcut çok kutuplu küresel sistem sayesinde. Tekrar edecek olursak, küresel sistem tek, iki ya da çok kutuplu olup olmadığı veya çok kutupluluğu oluşturan güçlerin hangi ideolojiye yaslandığı fark etmeksizin **yapısal soykırımın dayandığı epistemolojik temel üzerine yükselmektedir.**

Öte yandan siyasi, ekonomik ve askeri güç odakları itibarıyla çok kutuplu olan **mevcut küresel sistem, epistemolojik anlamda olduğu gibi kültürel anlamda da homojen ve tek kutupludur.** Mevcut küresel sisteminin kurucu unsuru olan **Batı, sadece epistemolojik üstünlüğünü sürdürmemekte, bundan neşet eden kültürel üstünlüğünü de kesifleştirmekte, dünyanın en ücra yerlerindeki kültürel yapıları bile yapı söküme uğratacak düzeyde insanlığın kılcallarına nüfuz etmektedir.** Batılı *dejenere kültürün anaakımlaşması*, aileden geleneğe, din-den örfe, insan ilişkilerinden düşünce kalıplarına kadar her alanda **kültürel soykırım** eşliğinde kitleleri dönüştürmektedir.

Bugün küreselleşmiş olan kapitalizm ekonomik boyutuyla olduğu kadar askeri, siyasi ve kültürel boyutlarıyla da çok katmanlı ve derinlikli bir emperyal sistemdir. Farklı güç merkezlerinin ortaya çıkmasıyla ABD'nin başını çektiği tek kutuplu küresel düzen çoğullaşmışsa da bütün bu farklı güç merkezlerinin kesişme kümesi kapitalizmdir. **Krizlerle beslenen kapitalizm hangi ideolojiye sahip olursa olsun adeta yeryüzündeki**

tüm devletlerin ekonomik, siyasi ve kültürel vasfı haline gelmiştir. Dolayısıyla kurumsal, ahlaki ve ilkesel düzeyde iflas etmiş olan küresel sistem ekonomik, kültürel ve epistemik olarak güçlü bir şekilde devam etmektedir. Kaldı ki **asıl soru küresel sistem iflas ettiğinde bu sistemin yerine adil ve fitri bir düzenin nasıl geleceğidir.**

Bu nedenle küresel sisteme dair tespit aşaması geride bırakılmalı, küresel düzeyde ve *epistemolojik* temelde **yapısal ve etkili bir sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel karşı koyuş gerçekleştirilmesinin imkanları** tartışılmalıdır. Dünyanın yeniden yapılanma ihtiyacı açıktır; bununla birlikte bunun nasıl olabileceği sorusu da maalesef açıkta bırakılmış durumdadır. Unutulmamalıdır ki **adil bir dünya salt askeri ve ekonomik yöntemlerle kurulamaz, asıl olan epistemolojik temelde bir inşa ile yapısal dönüşümü sağlamak, bu noktadaki tek kutupluluğu sonlandırmaktır.** Bu bağlamda medeniyetimizin kurucu kodlarını bugünün gerçekliği ile buluşturmak ve **geleceği emekle yoğrulmuş, vahiyyle yolunu bulmuş fitri bir akılla inşa etmek zorundayız.** Medeniyet kodlarımız üzerine kurulmuş bir emek hareketi olarak, emeğin küresel dayanışmasını, beşeri birikimi medeniyet değerlerimizle meczetmeyi önemsiyoruz. Şüphesiz gelecek sahih niyetlere mebni, iyiliğe ayarlı say u gayretle, emekle kurulacaktır.

Kamuda Sosyal Politika dergimizin bu sayısını iflasi ilan edilmiş **Küresel Sistem**'e ayırdık. Birbirinden değerli, doyurucu yazıların yer aldığı dergimizin bu alandaki çalışmalarına önemli bir katkı sunacağına inanıyor, başta değerli yazarlarımız olmak üzere emeği geçen herkese teşekkür ediyoruz.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Küresel Sistemin İflası

Yazının başlığı “*Dünyanın Son On Ayı*” da olabilirdi. Çünkü Gazze’de son on ayda yaşananlar küresel sistemi çözümlenmek açısından bize çok şey söylüyor. Gazze başta olmak üzere, küresel güç dengelerinin sağladığı korumayla dünyanın birçok bölgesinde pervasızca yaşanan katliamlar ve zulümler emperyal küresel sistemin gölgesi altında gerçekleşiyor.

Artık kimse perde oluşturma gereği bile duymuyor. Soykırım alkışlandı bu “küresel dünyada.” **Çocukları bile öldürmeyi dinlerinin gereği olarak gören Siyonist rejim**, başta batı olmak üzere bütün dünyayı kapanına kısırdı. Amerikan Temsilciler Meclisi, işte, bunun göstergelerinden biriydi.

Evet... **Küresel sistem iflas etti.** Biz, *Temsilciler Meclisi’ndeki o hazır kıta alkışlar*, yıllarca Amerikan propaganda merkezinin gözümüzün içine soktuğu otoriter rejim görüntülerinden hiçbir farkı yoktu. **Soykırımcı tam tamına 72 kere alkışlandı.** O dahi şaşırды bu manzaraya. Diyordu ki, “biz batı değerleri için savaşıyoruz. ...ama sivilleri değil teröristleri öldürüyoruz.” Oysa her şey gözümüzün önünde olmuştu. Soykırımcı rejim, son on ayda kırk bine yakın sivil katletmişti, üstelik bunun çoğu çocuk ve kadındı. **Hahamlar, Siyonist fanatikler, çocuk öldürmenin, hamile kadınları yok etmenin** inançlarının gereği olduğunu söylemelerine rağmen Netanyahu’nun sivilleri öldürmüyoruz demesi, hala tartışma konusu olan 7 Ekim olayı üzerine oluşturulmuş söylemin şehvetiyle “öldürsen de

olur”a gelebilecek alkışlarla mukabele buluyordu. Ne korkunç ikiyüzlülük.

Sonra... **Hamas liderlerinden İsmail Haniye, Cumhurbaşkanı’nın davetlisi olarak bulunduğu İran’ın başkenti Tahran’da suikastla şehit ediliyor.** Suikasttan sonra Amerikalılar katilin kimliğini de ifşa edercesine “İsrail’e her hangi bir saldırı olursa yanında bulunuruz” diyorlardı.

Aslında, soykırımın arkasındaki gücün Amerika başta olmak üzere Almanya, Fransa ve İngiltere gibi batılı güçler olduğunu hepimiz biliyoruz. İsrail’in yanında oluruz sözü, on aydır sürdürdükleri politikanın teyidinden başka bir şey değildi.

Peki, “Küresel Sistem neyi ifade eder?”

KÜRESELLEŞME NEDİR?

Bugün aslında sorguladığımız sistem, 1945 yılından itibaren Amerika tarafından inşa edilen düzendir. Ama buna geçmeden önce kavramsal düzlem den ilerleyip, bugün yaşadığımız sorunun parçası olan kurumları ve bu kurumları şekillendiren zihin dünyasını masaya yatıralım...

1960’ların sonunda Kanadalı medya teorisyeni Marshall McLuhan, “Küresel bir köyde yaşıyoruz ve sayımız durmadan artıyor.” demişti. Ne zaman ki, bir küreselleşme ile ilgili bir konu gündeme gelse, McLuhan’ın “Küresel Köy” kavramına atıf yapılırdı.

1990’larda ise, küreselleşme kavramına altlık

oluşturacak başka bir tez gündeme sokuldu; komünist demirperde ülkelerine karşı konuşlanmış bir diyarın, yani ABD öncülüğündeki liberal Batı dünyasının mutlak galibiyetini ifade etmek için Japon kökenli Amerikalı Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" teziydi bu.

Oysa tarih yeniden başlamıştı sanki. 1990-2024, dünya krizden krize savruldu, terör ve çatışmalar her geçen gün yayılıyor, ülkeler arası savaşlar insanlığı tehdit ediyor, insanlar yerlerinden yurtlarından ediliyor, soykırım yapan devleti koruyan bir hukuk düzeninde insanlık korkunç bir tedirginlik yaşarken, gelir dağılımındaki uçurum onarılamaz şekilde artıyor vs... Adaletsizliğe ilişkin cümleler sıralanmaya başladığında, deyim yerindeyse insanın ne takati kalır, ne de idraki yeter.

SORUNUN PARÇASI ULUSLARARASI KURUMLAR

Dediğim gibi, **küreselleşme, ABD'nin oluşturmak istediği düzenin adıdır**. Evet, gelişen teknoloji, özellikle bilgi teknolojileri ırağı yakın etmiş gibi görünebilir. Ama gerçek öyle miydi?

Nihayetinde, küreselleşme çoğunlukla sosyolojik bir olgu gibi sunulsa da bizler daha ziyade, bunun siyasi yüzüne muhatap olduk. Yani **Amerikan emperyalizminin** şekillendirmek istediği düzenin perdesi küreselleşmeyi ve biz, bu düzenin cebri yönüyle gözetim altında tutulan, hatta **Afganistan'dan başlamak üzere bütün Ortadoğu'yu kuşatacak şekilde maliyet ödemek zorunda bırakılan bir coğrafya üzerinde yaşayan insanlardık**.

Etnikçiydi tasarım. Mezhepsel bölünmeleri istiyordu sistem. Ama itiraf gibi açıklamalar da gelmişti bu süreçte. **Oğul Bush, 11 Eylül'den sonra, haçlı seferi düzenlediklerini itiraf etti**.

Amerika'nın "demokrasi götürüyoruz" diye yürüttüğü **savaşlarda milyonlarca insan katledilirken, bir o kadar da insan yersiz yurtsuz bira-**

kıldı. Demokrasinin maliyeti çok ağırdı. En acısı da neydi biliyor musunuz? **Bütün katliamların perdesi uluslararası hukuktan ve uluslararası hukuku işlettiğini söyleyen kurumlardı**. Yani, bu perdeler olmasa, insanlık, neye muhatap olduğunu daha iyi görecekti.

Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın, "dünya beşten büyüktür" mottosuyla eleştirdiği uluslararası kurumlar, bugün, sorunun kaynaklarından biri haline geldi. Daha açık ifadeyle, aslında yaşadığımız krizde söz konusu kurumların gerçek yüzleri herkes tarafından görüldü.

ADİL BİR DÜNYA İÇİN

Artık daha ciddi düşüneneğimiz zamanlardan geçiyoruz. **Küreselleşme defolu bir kavram**, ama biz, bütün insanlık için bir yeni bir düzen tesis edilecekse, **adil bir dünyanın emekle kurulacağı** gerçeğinin altını çizerek, yeni bir strateji geliştirilmesi gerektiğine inanıyoruz.

Batı ve oluşturduğu kurumlar çok acı çekti, insanlık çok yoruldu. Aslında bir avuç insanı öne çıkaran bu sistemde, batının vicdan sahibi çoğunluğunun da aynı hassasiyeti taşıdığını biliyoruz. En azından Filistin'deki soykırıma karşı sokaklarla siyaset arasında tam bir zıt tutum olduğunu bilerek bu gerçeği çıkarabiliyoruz. **Sokaklar Filistin'in vicdan çağrısına hep kulak verdiler**.

Biz, her fırsatta, insan fitratına da güvenerek vicdan sahiplerine çağrıda bulunduk. Bundan sonra da bu stratejimizi sürdürüp umut ilkesini büyütüp, insanlığın çoğunluğu için çalışmamızı sürdüreceğiz ve hep birlikte adil bir dünya için mücadele edeceğiz.

Kamu'da Sosyal Politika dergisinin bu sayısında küresel sistemi farklı boyutlarıyla ele alan yazılardan derinlikli analizlere imkan verecek bir bilgi seti sunduğuna inanıyor, yazarlarımız başta olmak üzere emeği geçenlere teşekkür ediyoruz.

Dünya Sisteminin Geleceği

Soğuk Savaş sonrasında dünya tek kutuplu hale geldi. ABD'nin, kapitalizmin, Batı Medeniyetinin kazandığı Soğuk Savaş sonrasında özgürlük-güvenlik dengesi özgürlük lehine bozulmaya başladı. Çünkü dünyanın güvenliğini tehdit edebilecek Sovyetler çapında bir güç bulunmuyordu. Bu yüzden kapitalizm kazanmış, Tarihin Sonu gelmişti. Liberalizmle karşıtlarının çatışması beklenirken sistem Medeniyetler Çatışması'nı devreye aldı. 11 Eylül'e kadar Sovyet peykindeki toplumların siyasi yapılarının belirlenmesi süreci yaşandı. Ortadoğu'da, Asya'da, Balkanlarda, Orta Avrupa'da yeni devletler, yeni statükolar teşekkül etti. Batı bloku bu aşamada liberal-radikal demokrasiyle beraber parlak bir dönem geçirdi.

Marjinal özgürlüklerin tartışıldığı, ihraç edildiği bu dönem 11 Eylül'ün akabinde özellikle 2006 yılı ile beraber dönemin Avrupa ülkelerinin idarecilerinin "entegrasyonlar bitti" açıklamalarıyla sona erdi. Radikal demokrasi yerini gerçek Avrupa'ya bırakıyordu. İslam, göçmen, sığınmacı, yabancı düşmanlıklarının belirlediği yeni Batı doktrini kadim Avrupa'nın imhacı, sömürgeci, ırkçı, kendinden başkasını insan bile görmeyen ayarlarına uygun biçimde şekilleniyordu artık. 2024 itibariyle Batının bu aslî kodlarına uygun eğilimler siyasette daha çok mevzi kazanmaya, yeni sağ iktidarları devralacak konuma gelmeye başladı. Dünya sisteminin geleceği biraz da Avrupa'nın kendini nerede gördüğü, ne yapmak istediği, nasıl organize olacağıyla ilgili.

İki Kutuplu-Tek Kutuplu-Çok Kutuplu Dünya Sistemi

Soğuk Savaş'ı kazanan ABD'nin kapitalist merkezin imparatorluğundaki konumu sarsılmaz boyuta ulaştı. Fakat bir taraftan da düşüşe geçti. Kapitalizmin merkezini ABD, Batı Avrupa ülkeleri, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya, Portekiz, Japonya oluşturur. Güney Kore bunlara eklenmiş sayılsa bile esasında Japonya ile beraber ABD'nin çekildiği sektörlerde mesela otomobilde yerine bıraktığı iki ülkedir nihayetinde. 1990'lar merkez ülkelere kendini göstermek isteyen, onların yerini almaya niyetlenen yeni devletlerin nüvelenmesidir aynı zamanda.

1990'ların onktüründe Rusya iç istikrarını sağlamaya çalışırken Çin ayağa kalkabilmek için en dipten başladı; kalabalık nüfusunu büyük bir organik fabrikaya çevirerek küresel sermayenin ucuz işgücü ihtiyacını karşılayacak alt yapıyı tesis ettiler. Sadece kalacak yer ve yemek verilen işçilerden ortalama 50-100 dolar aylık alanlarına kadar demografisini kapitalizmin emrine veren Çin, 2000'lerin ortasından itibaren bu büyük iş hacmini kendi milli varlığını geliştirmeye teşmil etmeyi başardı. 2020'ler itibariyle ortalama 500-1000 dolar maaş alan işçiler elbette Trump'ın ticaret savaşlarıyla bağlantılı biçimde küresel sermayenin başka ucuz işgücü bulunan coğrafyalara kaymasına neden olsa da Çin, vazgeçilmez sektörleri, dijital yatırımları, iç piyasa tüketimi ile küresel güç

pozisyonunu her geçen gün kuvvetlendiriyor. Çin bu gelişimiyle dünya sisteminin son 30 yılına ciddi tesir edebilmeyi başardı.

1990'larda ABD ve Avrupa'ya kafa tutabilecek siyasi organizasyon bulunmuyordu. NATO'nun işsiz kaldığı yorumlarına AB'nin mutlak egemenliği de eklenince ABD-Avrupa karşılaşması kaçınılmazdı. Fakat krizler, 11 Eylül Rejimi'nin yeni doktrini, AB'nin gerekli siyasi atılımı yapamaması nedeniyle Avrupa istenilen gücü toparlayamadı. Anglo-Sakson kapitalist aklın İngilteresi'nin AB'den çıkışıyla büyük darbe alan AB, Rusya-Çin kutbunun güçlenmesi, sığınmacı akını, Ukrayna-Rusya Savaşı, enerji krizi nedeniyle her zamankinden daha fazla ABD'ye muhtaç hale geldi. Kapitalizmin krizleri beraberinde siyasi değişim ve dönüşümler getirir her zaman.

1997'deki Güneydoğu Asya krizine 2008 ABD Mortgage krizi eklenince on yılda dünya yepyeni düşmanlıklar, yepyeni ittifak ve çatışmalara sahne oldu. Soğuk Savaş'ın bitiminden Rusya-Ukrayna Savaşı'na kadar ABD ve dünya sistemi "icat ettiği"

örgütlerin korkusu ve onlarla mücadele üzerinden düzeni sürdürdü. 11 Eylül ile başlayan "Cihadist(!) örgüt" furyası, Ortadoğu'dan Asya ve Afrika'ya kadar farklı isimler altında devam etti. Örgütler, İslam ve yabancı düşmanlığı, demokrasi ihracı beraberinde Arap Baharı'nı, özellikle Rus hinterlandında Sorosyen "renkli devrimler"i getirdi.

Soğuk Savaş nihayete erdikten sonra başında ABD'nin bulunduğu tek kutuplu, globalist dünya sistemi belirgin bir doktrin inşa edemediği gibi örgütlerle, isyanlarla, diktatörlük karşıtlığıyla varlığını dayatsa da kurmak istediği düzeni tekemmül ettiremedi.

Eski dünya sistemi ölemediği gibi yeni dünya sistemi de doğamadı.

Kapitalist dünya sistemini "siyasi" bir oluşum görmek yanlış. Büyük oranda küresel şirketlerin sermaye temerküzüne dayalı dünya sistemi, merkeze meta yığılma yollarını araştırmaktan, kurmaktan başka anlam ifade etmez. Kapitalist burjuvanın siyasal hareketleri, devletleri de yönlendiren asıl saki, motivasyon kaynağı hangi şartlar olursa olsun

sermaye birikimidir. 1997 krizinde de 2008 krizinde de devletler burjuvayı, finans sektörünü kurtarıp tüm yükü alt gelir gruplarına yüklemeyi başardı. Küreselleşmeyle ciddi bir hacme ulaşan küresel burjuvazi, ulus devletleri iyice kontrol altına alıp zenginliklerini katlarken bu kazanımlarından geri adım atmakta kararlıydı... 2030'lara giderken küresel burjuvanın bu çabası etrafında yeni doktrin şekilleniyor.

Dünya Sistemini Şekillendiren Olaylar, Temalar

Dünya sisteminin yeni doktrinini "sonsuz büyüme histerisi" oluşturuyor.

Sınırsız, hadsiz, pervasız şekilde büyüme yolunda küresel burjuva çok ciddi siyasi, iktisadi değişikliklere gidiyor, yeni ideolojiler, yeni pazarlar, ittifaklar teşekkül ettiriyor. Soğuk Savaş'ın akabinde radikal demokrasinin Weimar tarzı siyasi yapılanmasının, uç özgürlüklerin dünya siyasetini domine edemeyeceğinin farkına varan küresel kapitalizm, yeni faşizmler icat ederek yoluna devam etme kararlılığında. Sermaye için radikal demokrasi ya da diktatörlük fark etmez, kazancını kim katlarsa, hangi ideoloji sağlarsa onu destekler. Hitler'i büyüten de yine sermayeydi.

Kapitalizm kendi ürettiği sorunları ideolojiye dönüştürerek hayatiyetini sürdürme başarısını gösterebilir.

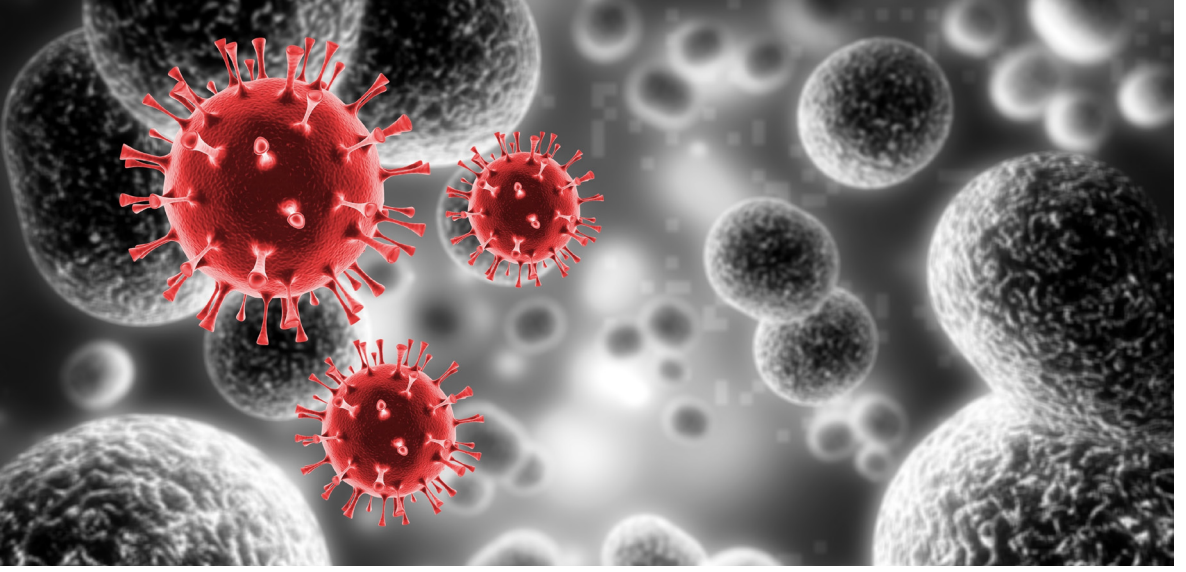
1990'dan 2020'ye, otuz yılda mezkur hadiseler, siyasi ve ekonomik gelişmelere ek, FED'in faizleri yükseltilmesi, çok kutupluluk ve yeni Soğuk Savaş'ın sesleri, Ticaret Savaşları, salgın, tedarik zincirlerinin kırılması, yerli üretim fikrinin gelişmesi, içe kapanmalar, küreselleşmenin sarsılması, küresel enflasyon, ulus devletlerin güvenliği öne çıkarması, Putinizm ve Çin lideri Şi doktrinlerinin yükselişi, Şinzo Abe suikastı ve Japon bağımsızlığının engellenmesi, Gazze katliamı, Almanya'nın enerji krizi ve İsrail desteğiyle yeniden teslim alınması, 1990'larda radikal özgürlüklerin güçlendirdiği feminizm, eşcinsellik eğilimlerine karşı mücadele, temiz enerji arayışları ve ideolojisi, Bricks gibi alternatif oluşumlar, Kuşak ve Yol Projesi Modern İpek Yolu, Kutup İpek Yolu ya da yeni Baharat Yolu gibi alternatif ticaret yolları, Putin-Şi kucaklaşması, karbon vergileri, habitat-Kyoto girişimleri, küresel ısınma ve iklim krizleri gibi temelli olaylar da eklenebilir.

30 yıllık evrede dünya sisteminin belli başlı virajları, bazı temaları, meseleleri de güçlendirdi. Bir kere en başta küresel eşitsizlikler dünya tarihinin zirvesine çıktı. Piramidin tepesindeki dünyanın en zenginleri

Sermaye için radikal demokrasi ya da diktatörlük fark etmez, kazancını kim katlarsa, hangi ideoloji sağlarsa onu destekler. Hitler'i büyüten de yine sermayeydi.

yerlerini korur, yenileri eklenir, maddi hacimleri geometrik şekilde katlanırken orta sınıf gittikçe erimeye, alt sınıf da asimetrik büyümeye geçti. Enflasyon, borçlanma, yoksulluk tüm toplumlara etkisi altına almaya başladı. Şirketlerle devletler karşı karşıya gelirken sayılı şirket uğruna tüm enkaz toplumlara yıkıldı. Zenginliğine zenginlik katan merkeze mukabil çevrenin fakirliği katlandı. Bu aşamada yeni enerji kaynakları, kayagazı, hidrojen, elektrik, çip ve batarya gibi temiz enerji arayışları ve tabii çatışmaları belirdi. Bu kapsamda özellikle batarya teknolojisi için yeni sömürge alanları belirlendi, Afrika kıtası hem kaynakları hem Çin ve Asya ülkelerinin ucuz iş gücü imkanının gerilemesi nedeniyle yükselişe geçti. Çin Afrika'da, Güney Amerika ve Ortadoğu'da büyük kazanımlar elde ederek çok kutuplu dünya talebinde kendi oligopolünü de inşa etti.

İklim ve çevre krizi felaketlere dönmeye yüz tuttu; orman varlıkları özellikle kuraklığa bağlı yangınlar nedeniyle gerilemeye, çevre kirlilikleri artmaya, temiz ve kullanılabilir su varlığı azalmaya başladı. Küresel ısınmayı tetiklediği iddia edilen karbon

gazların salınımını seyreltme adına büyükbaş hayvanların ortadan kaldırılması yönünde ilkin Danimarka'da başlamak üzere devletler adım atmaya yöneldi. Karbon vergileri, dizel ve benzinli araçların aşamalı biçimde bitirilmesini gerektirirken kapitalizmin insanlara et yedirememesi nedeniyle suni et gibi icatlarla burjuvazi büyük yalanlarına yenilerini ekledi.

Salgınlar, virüsler bu otuz yılda yeni boyutlara ulaştı. Kuş gribinden domuz gribine, Sars'tan Korona'ya virüs tehdidi ilaç ve sağlık sektörünü güçlendirirken biyo-politikayı da kalgıttı. Irkçılık, faşizm, popülizm, İslam düşmanlığı, yabancı karşıtlığı, küresel mesele haline geldi. Küreselleşmenin ulus devletlerin içe kapanmasıyla zayıflayışı, güçlü devletlerin revaç kazanmasına neden oldu. Gıda krizi, enerji krizi toplumlara, devletleri yönlendirecek boyuta ulaştı. Elbette bunlarla beraber ABD dünya sisteminin kurumlarına BM'ye, Dünya Sağlık Örgütü'ne güven de azaldığı gibi bu doktorinin tesirini yitirmesine yol açtı. Dijital gözetim, sosyal medya ve dijital-tekno kültür, dijital dolandırıcılıklar da dönemin ideolojik ve sosyolojik

belirleyicilerden oldu. Çok kültürlülük, çoğulculuk, bir arada yaşama, ötekileştirmeme, çevrecilik, eş-cinsel ve kadın, hayvan hakları gibi farklı kesimlerin siyasilleşme çabaları, burjuvanın desteğiyle organize edilen anti kapitalist gösteriler de otuz yılın ideolojik, söylem, kültür belirleyicileri arasına girdi.

Doğu ve Batı Kapitalizmleri ve Sınırsız Sermaye Histerisi

Kapitalizm, dünya sistemi Batıya özgü bir düzen olsa da insanın en süflü kazanma ve biriktirme hırsını organize ettiği için Doğu kapitalizmleri de Batıdakiyle yarışır. Çin-Hind-Rusların oligark çıkarıcı düzenleri, kendi toplumlarını ve insanlarını sefalet mahkum etmeleri, hala kast ve radikal sınıf farklarını uygulamaları, Arap ülkelerinin tam manasıyla köle kullanmaları görmezden gelinemez. ILO'ya modern köleliğin vasıfları yerleşti bile. İradesi dışında, kimlik ve pasaportlara el koyarak, devlete ihbar tehdidiyle çalıştırma normalleşirken bu modern kölelik çok farklı boyutlara evrilmekte.

İnsanlar da, alt kesim de kendini rantıye burjuvaziden ayıramaz her zaman. Hindistan'da son yıllarda 250 bin çiftçi intihar etti. GDO'lu pamuk ekerek daha fazla satmak ve kazanmak isterlerken, kuraklığın vurmasıyla tefeciye borçlarını ödeyemeyen bu çiftçiler acı bir sonla karşılaştılar.

Kapitalist olamamak kapitalist olmamak manasına gelmez her zaman.

Son yıllarda Rusya Kutup İpek Yolu projesine ağırlık vermeye başladı. Sıcak denizlere kolay ulaş-

mayan Rusya, kendi coğrafyasındaki Baltık Denizi ve kuzeyini kullanabilmek için "buz kırıcı" gemiler kullanır. Son yıllardaki küresel ısınmaya bağlı buz erimeleri masraflı buz kırıcı gemilerin maliyetini ve sayısını azaltır, bu da yeni yola daha fazla eğilmeyi sağlar. Benzer tarzda dünyayı en çok kirletenler Kyoto iklim anlaşmasını imzalamaktan imtina edenlerdir. Gelişmiş ülkeler sanayi, teknoloji atıklarını salarak dünyayı kirletirken ceremesini yine hemen hiç endüstrisi bulunmayan ülkelere, toplumlara yüklemeye gayret ederler. Çevreyi kirletme anlamında kapitalist ülkelerle Rusya, Çin arasında bir fark bulunmaz. Haliyle küresel ısınmanın varlığı bu açıdan Kutup İpek Yolu'nu güçlendirmek isteyen Rusya'nın "işine gelir."

Kapitalist dünya sistemi krizlerden beslenir; mütahiş bir kriz-doktrin döngüsü de kullanırlar.

Sermaye temerküzü kavgası, kredilendirme sistemi çıkmaza sokup iflasları getirirken sistem bir "kurtarma paketi" hazırlayıp finans sektöründen başlayarak kapitalist bileşenleri düzlüğe çıkarırken tüm faturayı da orta-alt sınıfa keserler. Bu iktisadi buhran siyasi yollardan telafi edilmeye çalışılır, yeni düşmanlar ve dostlar teşekkül ettirilerek faşizmler, örgütler, diktatörler, dindarlar, demokrasiler günahkâr ilan edilip yeni sisteme geçilir.

2008 krizinden sonra enkazı yüklenen orta-alt sınıflar rahatsızlıklarını dile getirince eko-politik ivme değişti. 2008 Mortgage bunalımı ABD'yi aşırı küreselleşti bu da düşük büyüme, üretim azlığı, zayıf reel yatırımlar, sürekli ve yüksek işsizlik, işten çıkarmalar, iflaslar, gelişmiş ekonomilerde bile reel ücretlerin azalışı, gelişmekte olan ülkelerde yüksek borçluluk, sosyo-ekonomik eşitsizlikler, yoksulluğun derinleşmesi, toplumsal çatışmalar ve devlet ile toplumların karşı karşıya gelmesine neden oldu.

Kapitalizm kendi kendini dolandırma sistemidir aynı zamanda.

2008 krizinde teminatsız krediyi üstelik birkaç kurumdan alanların doğurduğu çıkmaz düzenleyici kurumların başarısızlığıyla birleşince çöküş meydana geldi. Doymak bilmeyen kazanma ve büyüme hırsı kurtarıcı iradesi çıkmadığı sürece kapitalizmi de yiyip bitirecek boyutta. Borçlanmalar arttıkça gelecek nesiller de ipotek altına alınmaya başladı. Bunun da ana müsebbibi tabii ki ABD... 2008 krizinde kapitalizmi Keynes kadar olmasa da eski Merkez Bankası Başkanı Bernanke kurtarmıştır. Dünya sisteminin çok zor duruma düştüğü dönemde doların rezerv özelliğini kullanarak devasa miktarda para basıp ithalatı finanse etmiş, açıkça dünyayı soymuştur. Bu elbette kendi krizlerini dünyaya telafi ettirme manasına gelir. 2008 krizinin küreselleşmesinin temel nedeni de dolar üzerinden borçlandırma ve hafriyatı tüm ülkelere yayma çabasıdır.

Kapitalizmde bu anlamda krizden hiç çıkılmaz, zaten sistemin kendisi sürekli darboğaz demektir. Zira kapitalizm tekel, tefecilik, faiz, rantiyeye, manipülasyon, kara para, stokçulukla yaşar. Dünya sisteminin eko-politik etiği kazanmak için her şeyi yapmaya, kendi moral değerleri harici evrensel-ideal hiçbir ahlaki tutumu esas almamaya dayanır.

Küreselleşmenin Geleceği

Soğuk Savaş'ın bitiminden Ticaret Savaşları'na kadar güçlü bir küreselleşme dalgası yaşadı dünya. Gümrük duvarlarının yıkıldığı, küresel şirketlerin yeryüzünün her yerinden üretim-dağıtım yaptığı, kültürün bile en ücra köylere eriştiği siyasi-iktisadi-kültürel globalizasyon devletleri, toplumları, bireyleri etkiledi, dönüştürdü. Fakat küreselleşme

özellikle İslam-yabancı düşmanlıkları, popülizmlerin güçlenmesi, Arap Baharı ve renk devrimleri, Çin'in iktisaden Rusya'nın güvenlik sahasındaki yayılmasıyla teklemeye başladı. Bugün bir postglobalizasyondan tam manasıyla bahsedemsek bile klasik küreselleşme de ortalıkta görünmüyor!

Dünya sisteminin geleceğinde küreselleşme eski tarzda devam edemez. Özellikle çok kutuplu dünya teşekkül ederse oligopoller arası münasebetler görüle bile merkez-çevreye dayalı ilişki biçimleri tavsar. Sınır ötesi yatırımlar yine gerçekleşse bile kutuplar arası, birbirini kalkındırarak boyutta ticaret-üretim imkansızlaşır. Zaten Çin ile başlayan Ticaret Savaşları neticesinde Batılı bankalar, şirketler ülkeden çıktı bile.

Küreselleşme herkesi herkese bağlarken büyük sorunların da zincirleme yıkıcılığına neden oldu. Küreselleşmede "sıfır stok" politikasını uygulayan şirketler çoğunlukta idi, sattıkça üreten, ürettikçe satan böylece depo-eleman dahil pek çok masraftan azade kalan şirketler tedarik zincirlerinin kopmasıyla "yerinde üretim", "üretim güvenliği" gibi meseleleri öne çekmeye başladı. Bebek maması, maske, dezenfektan, karton kutu gibi pek çok basit malzeme bile yeri geldiğinde stratejik hüviyeti kazandığından ulusal sınırlar kavramı gibi yerli üretim fikri de cazibesini genişletti. 2022 yılı Davos'unda küreselleşmeden taviz verilmeme tutumuna, üretimi ülkelere geri getirme ya da "dost ülkeler"e taşıma fikri öne çıktı. Belki gelişmiş ülkeler bu trende tamamıyla uymayabilir fakat gelişmekte olan ülkeler daha yerli üretim taraftarı olacaktır.

Kendine yeten ülkelerin, kendine yeterliklerini arttırmaya çalışması küreselleşmeyi baltalamaz ama çok kutuplulukta bağlı bulunduğu oligopolün tesirini güçlendirebilir. Bu nedenle küreselleşme en

Gelecekte salgın sürecindeki gibi artan eşitsizliklere bağlı sosyal politikalar, devlet desteklemeleri ve refah devleti uygulamaları öngörülse de bunlar tam manasıyla gerçekleşmedi.

azından iktisadi bağlamda bitmez, yeni yolların, yeni ortaklıkların kurulduğu, düşmanların birbirlerinin enerji ve hammaddelerine ihtiyaç duyduğu ortamda Tayvan gibi, Kıbrıs gibi, Ortadoğu ya da Afrika gibi sahalarda çatışmaların yaşanması kaçınılmaz. Fakat bu sefer ABD gibi ülkelerin pervasızca istediği tarzda müdahale edebilme iradesi düşecektir, çok kutuplu dünyada oligopoller kendi bünyelerindeki korumak mecburiyetinde aynı zamanda.

Mümkün olduğunca kendi çevresinde üretim öteki oligopollere satma çabası yine küreselleşmeyi devam ettirir. 2020 öncesinin ucu açık, sere serpe globalizasyonunu bir daha aynı şartlarda görmek imkânsız. Artık daha kontrollü, denetime açık, kısıtları fazla küreselleşmesiyle karşı karşıya kalınacak gibi görünüyor. Üstelik siyasi küreselleşme, iktisadi olandan daha fazla sansüre, engellemelere müsait, kültürel emperyalizm kapsamında kültürel geçişkenlikler daha sınırlı gerçekleşirken küresel kültürün etkisi, dijital tekno-kültürle barizleşecek.

Küreselleşme toplumlarda ve devletlerde yılginlıklara sebep olmuştu. Küreselleşme eleştirisi yapanlar da ulus devletlerden, faşistlerden, Ortodoks Marksistlerden ibaret değildi; Jean Luc Nancy “*saldırgan*

küreselleşme” nitelemesi yaparken Terry Eagleton “*arsız küreselleşme*” teşhisi koymuştu. Topluma, bireye, devlete sermaye adına saldırı hatta el koyma çabası diye anlatılabilecek neoliberalizmle küreselleşme o derece pervasızlaşmıştı ki, toplumların yaşama düzenlerinden varoluş kodlarına dek her şeyi belirleyebilecekleri zehabına kapılmışlardı.

Himayeci küreselleşme denebilecek sentez etkisini gelecekte daha fazla gösterebilir; hem küresel ticaretin devam etmesi hem siyasi müdahalelerin olmaması sağlanabilir.

2. Dünya Savaş onktüründe Keynes krizi yatırımla, refah devleti politikalarıyla aşmayı başarmıştı. Gelecekte salgın sürecindeki gibi artan eşitsizliklere bağlı sosyal politikalar, devlet desteklemeleri ve refah devleti uygulamaları öngörülse de bunlar tam manasıyla gerçekleşmedi. Bunun yerine neoliberalizmin borçlandırarak, kredilendirmeyle sistemi çevirme usulü kısmen sürüyor. Dünya sisteminin yeni evresinde desteklemelerle borçlandırmaların daha dengeli gideceğini en azından küresel siyasi çatışmanın, lokal vekalet savaşlarının tesiriyle artacağını belirlemek mümkün. Sentezlemeler en azından toplumların üstünde biriken yükleri, basıncı absorbe edebilir.

Alternatifi Çıkmayan Kapitalist Dünya Sistemi

Kapitalist birikim, meta sahibi olmak, tüketim nesnelere kola gibidir, kanmazsın, içtikçe içesin gelir. Arzuyu arzu kovalar, hele tutku, sahip olma itkisi arzuyu yürürse sıradan tefeci burjuva gibi doymak bilmeyen ihtiras ortaya çıkar. Arzuyu kapitalizm kıskırtır. Şu anda küresel burjuva, uluslar, devletler arzunun kısılcacında hep daha fazlasını talep ediyor. Son sürüm bir telefonu çıkar çıkmaz almak gibi kontrolsüz istekler dünya sistemini de yönlendiriyor.

Descartes'in çıkarım yapan, gözlemleyen, aklını kullanan insanın doğaya tesir edebileceği fikri moderniteyi doğurdu. Yapay zeka, dijital tekno-kültür de sentetik insanı doğuracak. Kapitalizmin şekillendirdiği dünya anlamlı, insanı ve varlığı manalandıran bir yapıda değil.

1970'lerden bu yana biyoçeşitlilik yeryüzünde yüzde 70 oranında azaldı. Dijital para, çipli hayat,

suni et, göçmen-İslam düşmanlıkları, jiletli teller, yükselen duvarlar, denizde göçmen botlarını batırmalar, zika virüsünün nüfus kontrolü için kullanıldığı tarzı komplovari yaklaşımlar, Suud modernleşmesindeki gibi radikal laikleşmeler, gönüllü kapanmalar, nüfus artış hızlarının düşüşü, emeklilerin artışı dünyada yeni dönemin öncülleri olarak şekilleniyor.

Tarihin Sonu diye tesmiye edilen liberal ütopya tutmadığı gibi faşizmleri, sömürgeci Batı karakterini güçlendirdi.

Dünya sisteminde bir "yaratıcı yıkım" gerçekleşmedi. Açıkçası kapitalizm de kendini yenileyemedi, eski usullerini 20-30 yılda bir döndürerek sürdürüyor.

Çin bu aşamada "devlet kapitalizmi"ni güncelleyerek farklı bir atılım gerçekleştirdi; Putin'in Çar fantezisiyle beraber İmparatorluk hedefi 11 Eylül sonrasında en renkli, farklı yeniliği olarak kendini gösterdi. Bu anlamda kapitalizmden değil kapitalizm-lerden bahsetmemiz gerekiyor, kapitalizmin tarihselleştirilemediğinden de...

İki kutuplu dünya sistemi idealdi. Dünya liberalizmle sosyalizm arasında bölüştürülmüş, bağlantısızlar bile bu denklemde yerini almak zorunda kalmıştı. Fakat küreselleşme farklı coğrafyaları da belli oranda kalkındırdı, dijital teknolojiyle çok kültürlülük, sisteme eleştiriyi artırdı. Hele geleceğin çok kutupluluğunda kapitalist merkezin siyasi anlamda işi zor olsa da iktisaden yükselecek imkanları bulunabilir.

Günümüzde ideolojik katlıklar eriyor, çünkü bir davanın, bir mensubiyetin siyasal iddiası zayıfladı. Kolay kolay ciddi kayıplar yaşamadığı müddetçe Transatlantik ya da Avrasya blokunda bulunduğu için kendini savaş meydanına atacak romantizme hiçbir ülke sahip değil.

Soğuk Savaş şartlarında ekonomik, siyasi ve kültürel faaliyetler yalnız blok içinde yapılıyordu, ABD-Çin birbiriyle görünüşte savaşa hazırlanıyorsa da üretim-pazar münasebetleri ortak. Bu nedenle belki küreselleşme geriler, faşizmler güçlenir, radikal demokrasi yeniden canlanır ama kapitalizm hala etkinliğini sürdürecektir derecede kuvvetli. Margaret Thatcher'ın kehaneti doğru, "alternatif yok". En ciddi, bilkuvve antikapitalist seçenek İslam ve Türkler iken, bilfiilde bu çok da sistemli mücessem tarzda gelişmiyor. Kapitalizmin yerine alternatif küresel adalete dayalı bir sistemi savunan, bunun derdine düşen, kaygısını güden de yok. Aksine Çin çok kutupluluktan ziyade ABD'nin yerine göz koyarken Rusya çok kutupluluğu savunuyor. David Harvey meselenin aşırılaşan sermaye birikiminin mekânsal sabite aramakla ilgili olduğunu iddia eder. Küresel sermaye temerküzü çok aşırı boyutlara ulaştı.

Kapitalizm, kapitalist dünya sistemi iflas edemeyecek kadar büyük ama toplumlara etkileyemeyecek kadar adaletsiz ve korkunç.

Buna rağmen dünyada kapitalizm dışı bir dünya için çabalayan yok. Özellikle 11 Eylül sonrasında, kriz dönemlerinde Batıda da pek çok olaylar, gösteriler düzenlendi. Seattle olayları, Sarı Yeleklilerin eylemleri, güya Occupy hareketi, küreselleşme karşıtları, Karnaval hareketi belirgin, yapıcı bir iz bırakmadığı gibi Badiou'nun vurguladığı şekilde yarardan çok zarar da getirmiştir. Sistem sadece krizden değil aynı zamanda muhaliflerden, içeriksiz gösterilerden de faydalanır. Önerisiz, toplumsal kökenleri oluşmamış, iktidarı güçlendirecek şiddeti de getiren bu eylemler yalnız sistemi değil aynı zamanda ulus devletleri de güçlendirmeye yaramıştır. Financial Times'a bir mektup gönderen Avrupalı, Amerikalı iktisatçılar "askeri gerilimler geri dönülmez bir noktaya ulaşmadan dünyanın barışa kavuşmasını sağlayacak ekonomik tedbirleri alın" çağırısında bulunur. Zira iktisadi durum dünyada hem yeni savaşlara hem yeni çatışma, işgal, darbelere müsait onktür oluşturmaktadır. Durumun vahameti küresel burjuvanın her şeyi, iletişimi bile mülksüzleştirme ve uhdesine alma pervasızlığını sergilemesinden kaynaklı.

Yeni Dönemin Manifestosu Breivik'ten...

Dünya sisteminin yeni doktrini doğamadı ama epey bir gösterge de, alamet de şekillendi. Yeni dönemin manifestosunu 2011'de Norveç'te 77 kişiyi öldüren Anders Breivik ile ona özenerek 2019'da Yeni Zelanda'da bir camiye girip 51 kişiyi katleden Brenton Tarrant yazmıştır. Breivik Avrupa'nın derin bir uykuya daldığını, oradan uyandırmak için katliamı gerçekleştirdiğini ifade ederken Tarrant ise yine Breivik gibi Türk ve İslam tehlikesine karşı topyekûn Batıyı bilinçlendirip hareketlendirmeye çalıştığını ifade eder.

— 66 —
Burjuva, kapitalist dünya sistemi kazanırken tek başınadır ama kaybederken herkesi ortak eder; kârı birkaç kişiye pay ederken külfeti, enkazı toplumlara  leştirir.
— 77 —

Radikal demokrasinin uç özgürlüklerini savunan liberal Avrupa yeni dönemde ideolojisini “sosyal Darwinizm” şeklinde belirlemiş, artık entegrasyon yerine sığınmacılara, Müslümanlara, göçmenlere kapıyı göstermiştir. Yeniden Türk ve İslam tehlikesi üzerinden bir öteki biçimlendirmeye alışan Batı yeni bir anlam dünyası oluşturma peşinde. Pan-Avrupa, Avrupa İmparatorluğu hedeflerken bir anda elindeki AB’den de olmanın eşiğine gelen Avrupa bir çıkış yolu arıyor. Çin-Rus-Hind bloğu ile ABD-İngiltere eteleşmesine karşı kendi ruhunu bulamayan Avrupa, Almanya’nın Gazze soykırımıyla iyice bastırılmasıyla geleceğini pek de aydınlık göremiyor. İskandinav  lkelerinin bile aşırı sağa meylettiği, Rus tehlikesine karşı Nato saçağına sığındığı gözönüne alınırsa hem oligopol manasında hem güvenlik şemsiyesi açısından ülkelerin  bekleşmeye başladığını söyleyebiliriz. Tam da bu eşikte küresel burjuva Putin, şi, Orban, Trump gibi popülist, güçlü, diktat ryal liderlere, faşizme karşı panzehirin kendileri olduğunu benimsetmeye alışıyor. Dünya sisteminin yeni versiyonunda çok kutupluluğa bağlı yeni güçlü devletler küresel sermayenin uhdesinde hareket edebilecekler. Devletler görece bağımsızlaşıyor, propagandası beraberinde toplumların

küresel sistemin, şirketlerin daha çok kölesi haline geleceği bir statükoyu besliyor.

Dünya çok kutuplulukla kapitalizme alternatif oluşurmuyor aksine Batı ve Doğu kapitalizmleri yeryüzünü parselliyor, yeni Soğuk Barış ile kitleleri daha fazla teslim almaya hazırlanıyor.

Refahsız Büyüme, Anlam Krizi ve Türkiye’nin Rolü

Küreselleşme, neoliberalizm bitmedi bu anlamda sadece toplumsal ve siyasi meşruiyetini yitirdi. Kapitalizmin  z  bileşik faiz, tefecilik, manipülasyon, kara para, karaborsa gibi usullerin hepsi güncellenerek temiz enerji ideolojileriyle, salgın-virüs-enerji kitlediği-evre felaketleri biyopolitikasıyla toplumlara benimsetilmeye çalışılıyor.

Burjuva, kapitalist dünya sistemi kazanırken tek başınadır ama kaybederken herkesi ortak eder; kârı birkaç kişiye pay ederken külfeti, enkazı toplumlara  leştirir.

Kapitalizm yeni bir aşamaya geçti, refahsız büyümeye. Devletler, şirketler büyürken insanlar fakirleşiyor. Ekonomiler dev hacimlere ulaşırken toplumlar varolan refahlarını da kaybediyor. Otomasyon

ve dijital tekno-üretim eşitsizlikleri, fakirleşmeyi, işsizlikleri katlıyor.

Dünya sistemi artık insanlara sadece refah, kalkınma hatta tüketim vaat edemiyor aynı zamanda şeyleri, eşyayı, hayatı anlamlandırarak kültürel, ideolojik örgüleri, medeniyet değerlerini de oluşturamıyor. Dünyaya pazarlayacakları değerleri, demokrasileri, insan hakları ve özgürlük retorikleri kalmadı.

Salgın, savaşlar, enerji krizi ile beraber Gazze katliamları Batının tüm meşruiyetini bitirdi. Batı medeniyetine özenmiyor artık insanlar. O değerler için mücadele de vermiyorlar. Fakat Batı medeniyetini yıkacak içerikli, temelli eko-politik de inşa edemiyorlar.

Tarihin en anlamsız yüzyılına girdik. İnsanlar meseleleri, yaşamı manalandırmakta zorlanıyor. Sürekli aynı döngünün içinde, girdapta sürüklenmekten kendiliğini bulamıyor.

İnsanlara, dünyaya, varoluşa anlamlı değerler üretebilen yegane öğretisi İslam.

Öyle ki İslam Slavoj Žižek'in de dediği gibi kapitalist dünya sistemine karşı alternatif nizam getirebilecek tek din, tek paradigma. Breivik, Tarrant manifestolarında olduğu gibi biz Türkler de kapitalist dünya sistemine, Batı medeniyetine yine İslam ekseninde alternatif düzen geliştirebilecek yegane milletiz. İmparatorluk döneminde Batı dışı dünya sistemi ikame ettiğimiz, bu potansiyeli hala barındırdığımız için tekrar bu kimliğimize dönmek tarihi bir zorunluluk olarak önümüzde duruyor. Türkiye çok kutuplu dünya sisteminde, Akdeniz havzası etrafında bir kutup başı olarak yerini alacaktır.

Mesele sadece özne olmayı başarmak değil tarihin, dinin bize yüklediği Batı dışı dünyayı kurma misyonunu hayata geçirebilmektir. Türkiye İslam-laiklik dikotomisini İslam lehine aşım kökleyle buluştuğu oranda bu vazifesini yerine getirebilecek yolu tek tek öğrecekler.

Siyonizm ve Dünya Düzeni

7 Ekim 2023 tarihinden bugüne Gazze ve Kudüs başta olmak üzere işgal altındaki Filistin topraklarında yaşananlar sadece işgalin bölgedeki görünür aktörlerinin değil, arka planında yer alıp fiili anlamda bunlara destek veren küresel aktörlerin de burada yürütülen etnik temizlik ve soykırımdan sorumlu olduğunu ortaya koydu. Başta ABD ve İngiltere olmak üzere küresel güçler gerek askeri gerek siyasi her anlamda işgalci Siyonistlere açıktan destek verdi, her platformda işgalcilerin yanında olduğunu ve işgalciler aleyhine alınan uluslararası mahkeme kararını tanımadığını deklere etti.

Küresel güçlerin Filistin’i işgal eden Siyonistlere verdiği bu sınırsız desteğin bazılarını şaşırttığı görülüyor. Öyle ki bu güçleri yaşamında adeta bir rol model olarak kabul edenler, örneğin Türkiye gibi ülkeler için insan hakları konusunda kılı kırk yaran raporlar hazırlayan, hak ve özgürlüklerin korunup savunulmasını kendilerini için kırmızı çizgi ilan eden ve bu konuda tüm dünyaya ders vermeye çalışan Batılı güçlerin konu işgalci İsrail olduğunda nasıl yüz seksen derece geri döndüğünü ve yapılan soykırımı, katliamı meşrulaştırmak konusunda gerek kendi kamuoyunda gerekse dünya genelinde nasıl bir manipülasyon yürüttüğünü anlamakta zorlanıyor. Sadece bugün yaşanan soykırım ve etnik temizlik değil kabaca son birkaç yüzyıldır Batılı güçlerin Amerika kıtasından Okyanusya’ya Afrika’dan Asya’ya kadar dünya genelinde yürüttüğü sömürge ve kolonileştirme siyasetinde yerli halklara yönelik yaptıkları katliam, soykırım ve et-

nik temizlik ile on milyonlarca insanı yok ettikleri, topraklarını gasp ettikleri bir gerçektir. Dolayısıyla zulüm ve katliam bu küresel güçlerin siciline işlenmiş olan bir gerçektir. Bugün yaşanan hadisede takındıkları tutum da bunun basit bir tezahüründen ibarettir.

Küresel hegemonik güçlerce işgalci İsrail’e verilen sınırsız desteğin arka planında birçok etkenden söz edilebilir. Bunlardan birisi bölgeye yönelik ekonomik, siyasi ve askeri çıkarlardır. ABD başkanı Biden’ın “şayet bir İsrail olmasaydı onu icat ederdik” sözü işgalci İsrail’in varlığının ABD ve diğer Batılı güçler için önemi ortaya koymaktadır. Zira İsrail, bölgede başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batılı küresel güçlerin çıkarlarını temsil etmekte adeta değnekçiliğini yapmaktadır. Bölgede Birinci Dünya Savaşı şartlarında tesis edilen Batı kuklası ulus devletlerle bunların yönetim mekanizmalarının korunması, bölgenin doğal kaynaklarıyla su yollarının kontrol altında tutulması dahası bu bölgede Batılı hegemonik güçler aleyhine oluşabilecek gelişmelerin engellenmesi için Batı güç ve iktidarını temsil eden işgalci İsrail’in desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Nitekim bu duruma Netanyahu gibi işgalci liderler de sıkça değinmekte, kendilerinin bölgede Batı çıkar ve menfaatlerini temsil ettiklerini şayet kendileri kaybederse sıranın Batılı merkezlere geleceğini vurgulamaktadırlar. Muhtemelen bu nedenledir ki soykırımcı Netanyahu ABD kongresinde şeref konuğu olarak ayakta alkışlanmaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında İsrail

yalnızca burayı işgal eden birkaç milyon Yahudi Siyonistten ibaret değildir; İsrail demek ABD ve İngiltere demektir, küresel hegemonik güçlerin çıkar ve menfaat hesapları demektir.

Diğer taraftan işgalci İsrail'e verilen desteği yalnızca küresel güçlerin ekonomik, siyasi ve askeri çıkar ve menfaatleriyle açıklamak da yeterli değildir. Zira Batılı hegemonik güçler İsrail'in teşekkülünün de arka planında yer alan Siyonist ideolojiyle içli dışlıdır. Siyonizm Yahudilere Filistin'de bir ulus-devlet oluşturma ideolojisidir, Siyonist ise bu ideolojiye inanan, destek veren kişidir. Siyonizm 19. Yüzyılda liberal-hümanizm, milliyetçilik ve ulus-devlet fikrinden esinlenen seküler bir akım, seküler bir ideoloji olarak teşekkül etmiştir. Her ne kadar Yahudilikle yakından irtibatlı bir kavram olarak görülse de Siyonizm yalnızca Yahudiliğe ya da Yahudilere has bir kavram değildir. Yahudi olmayan birçok Siyonist de söz konusudur. Biden gibi birçok Batılı liderin Yahudi olmamalarına rağmen kendilerini Siyonist olarak nitelemeleri şaşırtıcı

değildir. Zira dünya genelinde diaspora yaşantısı süren Yahudilerin Filistin'e yerleşerek burayı işgal etmelerinin ve burada egemen olmalarının sağlanıp buna destek olunması, Yahudi-Hıristiyan kültürel arka planına sahip olan Batı halkları açısından yalnızca siyasi bir tercih değil dini ve kültürel bir görev olarak da kabul görmektedir. Nitekim her ne kadar Siyonizm terimi ilk kez 19. Yüzyıl sonlarında literatüre girmiş olsa da bir düşünce tarzı olarak Siyonizmin çok daha erken dönemlerde Hıristiyan geleneği içerisinde mevcut olduğu bilinmektedir. 1897'de Birinci Siyonist Kongre toplandığında bu kongrenin katılımcıları arasında Jean Henry Dunant (1828-1910) gibi Hıristiyan Siyonistler de vardır. Bugün başta ABD olmak üzere dünya genelinde Hıristiyan Siyonist sayısı Yahudi Siyonistlerden çok daha fazladır. Yahudilerin seçilmişliğine ve arzı mev'ud'un bu seçilmiş halka Tanrı tarafından tahsis edildiğine dair inanç özellikle Anglosakson dünyada liberal ve evanjelik Hıristiyan kiliselerde yaygın şekilde birçok Hıristiyan tarafından benimsenmektedir. Batı Avrupa'dan Kuzey Amerika'ya

birçok Batı ülkesinde bazı Hıristiyan akımların en azından on dokuzuncu yüzyıl başlarından itibaren literal metin okumasından hareketle İsrailoğullarının seçilmişliği, vadedilen topraklar ve Yahudilerin vadedilen topraklara dönüşleri anlatısı bağlamında Yahudilerin Filistin'e, Yudea bölgesine dönmeleri gerektiğine yönelik güçlü bir beklenti içinde oldukları bilinmektedir.

Teopolitik bir akım olarak Siyonizmin arka planında seçilmişlik öğretisi ve Arzı Mev'ud inancı önemli yer tutmaktadır. Buna göre kendilerini İsrailoğullarıyla özdeşleştiren Yahudiler Tanrı'nın seçilmiş halkıdır, Kudüs merkezli iki nehir, büyük Fırat ile Mısır nehri arasındaki bölge de bu seçilmiş halka Tanrı tarafından vadedilen topraklardır. Filistin'in işgali başta olmak üzere içinde bulunduğumuz coğrafyaya yönelik tüm Siyonist politikalar bu iki temel öğretilerden inançtan hareketle meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Yahudilerin Tanrı katında etnik kimlik olarak seçilmiş bir halk oldukları ve Tanrı'nın vadedilen toprakları (eretz muvtahet) bu seçilmiş halka verdiği inancı genelde Filistin'e karşı sürdürülen etnik temizliğin ve soykırımın dini bağlamdaki en temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Kendilerini İsrailoğullarıyla özdeşleştiren Yahudiler etnik seçilmişlik bağlamındaki inanç ve öğretilerinden hareketle soykırımı ve etnik temizliği meşrulaştırmaktadırlar. Bir taraftan terörle mücadele ettikleri, bağımsızlıklarını korudukları hatta bununla Batı halklarının özgürlük ve egemenliklerini korumaya çalıştıkları tezleriyle seküler dünyaya karşı yaptıkları katliamı ve etnik temizliği savunmaya çalışırken bir taraftan da dindar Yahudi ve Hıristiyan çevrelere karşı eylemlerini teolojik bir perspektiften hareketle meşrulaştırma yoluna gitmektedirler.

Tüm bunlar dikkate alındığında Siyonizmin yalnızca

Siyonist Yahudilerle ve işgalci İsrail ile sınırlı olmadığı bir vakıadır. Siyonizm küresel planda hegemonik güçlerin müdahil, taraf olduğu bir akımdır. Başta ABD ve İngiltere olmak üzere hegemonik güçlerin içinde yaşadığımız bölgeye yönelik emperyalist ve kolonici politikalarıyla içli dışlıdır. Küresel Siyonizm egemen güçler lehine oluşturulan dünya düzeninin korunması, küresel güçlerin siyasal, ekonomik ve askeri çıkarlarla hegemonik güçlerce içinde yaşadığımız bölgede oluşturulan fiili yapının korunması ve böylelikle bölge halklarının zapturapt altına alınması açısından işgalci İsrail'i tesis etmişlerdir ve sınırsız destek vermektedirler. Bugün dünya genelinde emperyalist ve kolonici güçler lehine oluşturulan dünya düzeni Siyonizmin ürünüdür ve Siyonistler kontrolindedir. Siyonistler ekonomiden, siyasete, ABD ve İngiltere'den diğer küresel emperyalist yapılara kadar tüm oluşumları kontrol etmekte, güç ve iktidarı belirlemektedirler. Örneğin bu nedendir ki ABD'de seçimleri kim kazanırsa kazansın tüm iktidarlar Siyonist ideolojiye göbekten bağlıdır.

Son olarak küresel Siyonizmin yalnızca ABD ve diğer Batılı ülkeleri değil içinde bulunduğumuz bölge iktidarları da dahil dünya genelinde birçok yönetimi ve uluslararası kuruluşu kontrol etmekte olduğunun hatırdta tutulmasında da yarar vardır. Bu nedenle başta Körfez ülkeleri olmak üzere bölge iktidarlarının büyük çoğunluğu bugün Gazze olaylarında göstermelik kınamalar dışında yapılan soykırımı ve etnik temizliğe karşı çıkmamakta hatta askeri ve ekonomik faaliyetleriyle açıktan işgalci İsrail'e destek vermektedirler. Kendi iktidarlarını ve geleceğini küresel Siyonist güçlerin çıkar ve menfaatlerine destek vermekte olduğunu düşünmekte ve zaman zaman kendi halklarıyla çatışma pahasına bu siyaseti sürdürmektedirler.

ABD'nin Desteklediği Soykırım, Katili Alkışlayan Kongre; Dünya Düzeni Nerede?

Dünya, bir soykırıma tanıklık ediyor. İnsan hakları, adalet, özgürlük, medeniyet gibi fiyakalı kavramların sözde temsilcisi Batı sessiz; insanları katledilen İslam dünyası çaresiz. Yutkunmaya mecalimiz kalmadı. Başa dönme imkanımızı kaybettik. Yükümüz gittikçe ağırlaşıyor. Günahlı bir gölgenin serinliğinde bekliyoruz, sıranın bize gelmesini. Rivayete göre, Tanrı ile gürleşen, Tanrıyı ve insanları yenen ve sonrasında tanrı tarafından İsrail lakabı verilen Yakup'un oğulları,¹ sistematik ve organize bir biçimde bir kez daha Tanrı'ya ve insanoğluna meydan okuyor. Dünyaya bir kez daha ölüm kusuyor. Dünyanın orta yerinde kadim bir halkın kadınları, genç kızları, beşikteki bebeleri, acılarını sırtında taşıyan yaşlıları şiddetli bir pogroma terk edilmiş durumda. Pogromun faili belli; defalarca holokosta maruz kalan, sürülen, kovulan ve yerinden-yurdundan edilen Yahudiler... Kurulduğu gündən beri haydut devlet gibi davranan İsrail'in başbakanı ve soykırım suçlusu olarak tarihe geçen Binyamin Netanyahu... Soykırımın devam etmesi için Netanyahu'nun sırtını sıvazlayanlar... Netanyahu'dan desteğini esirgemeyenler... Yirminci yüzyılın ve küresel sistemin mimarları... Ve Netanyahu ile elbirliği eden Amerikan yönetimi...

Tüm insanlığın gözleri önünde yaşanan soykırım boyutunu kısaca hatırlayalım; sadece 7 Ekim 2023 tarihinden bu yana, çoğunluğu kadın ve çocuk olmak üzere 39.000'den fazla Filistinli katledildi. Yak-

laşık 85 bin kişi yaralandı. On binlerce insan hala enkaz altında. Yüz binlercesi evini barkını terk etti. Uzmanlara göre, bu rakamlar gerçeği tam yansıtmıyor. İsrail'in Gazze'de katlettiği Filistinli sayısı 186 binden fazla. Rakamların büyüklüğü sizleri aldatmasın; bu rakamlar, soykırımın gerçekliğini ifade etmekten oldukça uzak. Bu halk, yüzyıldan beri aynı acıyı tekrar tekrar yaşıyor. Ölümün soluk yüzü, Mahşerin dördüncü atlısı Filistin'i hiç terk etmiyor.

Peki, tüm bu acımasız gerçeğe rağmen ABD yönetimi, İsrail'e koşulsuz desteğini sürdürmeye neden devam ediyor? ABD Kongresi'nde, kongre üyelerinin büyük çoğunluğu niçin Netanyahu'yu coşkuyula ayakta alkışladı? Neden ABD yönetimi bu soykırıma destek veriyor ve soykırım suçlusu olarak tarihe geçmeyi göze alıyor?

Bu sorulara cevap aramadan önce, öncelikle Gazze'de gerçekleşen soykırımın küresel sistemin iflasının göstergesi olduğunun altını çizelim. Bunu sadece duygusal gerekçelerle söylemiyorum. İddiamın arkasındaki rasyonel gerekçe şu; ABD liderliğindeki mevcut küresel düzen, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kuruldu. 20. yüzyılın başlarında, ABD Başkanı Woodrow Wilson'un serbest ticaret, demokrasi ve ilerlemeci değişim anlayışına dayalı vizyonuyla Milletler Cemiyeti oluşturuldu. Ardından küresel düzeyde kolektif güvenlik arayışına

1 Tekvîn, 32/22-32

girildi. Bu, demokrasi, serbest piyasa ve güvenliğin iç içe olduğu bir düzen inşa etme çabasıydı. Ancak bu çaba, ekonomik bunalımın artması ve faşizmin yükselişiyle kısa sürede başarısız oldu. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesini engelleyemedi. Savaş sonrasında ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt'in liderliğinde, ilhamını serbest piyasadan alan çok taraflı ekonomik kuruluşlara özgürlük, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi değerlere dayalı Pax-Americana kuruldu. Bu düzen, NATO ve Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (SEATO) gibi güvenlik ittifaklarıyla güçlendirildi ve bir 'güvenlik topluluğu'na dönüştürüldü. Birleşmiş Milletler, NATO, IMF, Dünya Bankası, G-7 ve Gümrük Tarifeleri ile Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gibi kurumsal yapılarla da konsolide edildi.² Ancak Pax-Americana'nın iyice konsolide olmaya çalıştığı 1990 sonrasında ABD, kendi hegemonyasını derinleştirmek için tam bir haydut devlet gibi davranmaya başladı, kural tanımayan kanunsuz bir güce dönüştü. Terörü, şiddeti teşvik etti. Zalim

devletlere destek verdi. Dünyanın farklı yerlerini işgale kalkıştı. Küresel barışı ve istikrarı tehdit etti.

Haydutların Tarihinde ABD ve İsrail'in Yeri

Küresel barışı teşvik etmesi beklenen ABD, 'haydut devlet nasıl olunur' sorusunun cevabını dünyaya göstermektedir. Haydut devletlerin temel özelliği, küresel barışı tehdit etmesi, kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını kolaylaştırması, komşularını tehdit etmesi, tarafı olduğu uluslararası antlaşmaları ihlal etmesi, terörizmi desteklemesi ve hatta terörü siyasi bir araç olarak kullanmasıdır.³ İçinde yaşadığımız yüzyılda, haydut devlet kapsamına giren iki tane devlet vardır. Noam Chomsky'nin ifadesiyle, bu iki haydut devlet, ABD ve İsrail'dir. ABD'nin ve İsrail'in dünyanın farklı coğrafyalarında yapıp-ettiklerine kısaca bir bakın. Ortadoğu başta olmak üzere dünyanın hemen her yerinde azgınlık yapan, şiddete zemin hazırlayan, terör eylemlerini

2 Ömer Kurtbağ, ABD Liderliğindeki Liberal Uluslararası Düzenin Sonu Tartışması: Liberalizmin Krizi ve Geleceği. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 8(2), (2020), 379-403.

3 William Blum, Haydut Devlet: Dünyanın Tek Süper Gücü İçin Bir Rehber, (İstanbul: Yeni Hayat Kütüphanesi, 2003).

İsrail'in ontolojisinde şiddet, terör, katliam ve soykırım bulunmaktadır.

Tantura Köyü katliamı (1935), Kral Davut ve Der Yasin Katliamı (1948), Safsaf ve Davayima Köyü Katliamı (1948), Şaron Katliamı (1953), Kufr Kasem ve Samu Köyü Katliamı (1956), Sabra ve Şatilla Katliamı (1982), Cenin Katliamı (2002), Gazze Katliamı (2008) ve daha niceleri...

teşvik eden, saldıran ve sürekli insanlık dışı eylemler yürüten ABD ve İsrail'dir. Hatta ikisi de nükleer güce ve büyük nükleer silahlara sahiptir.⁴ Ancak her iki devlet, dünyanın ana nükleer devletleri olmalarına rağmen ne hikmetse sorgulanmaz, onların oluşturmuş olduğu nükleer tehlike medyaya yansımaz; haberlere veya tartışmalara konu olmaz. Ayrıca bu iki haydut devletten biri olan ABD'nin kural tanımazlığı, Ortadoğu ile de sınırlı değil. Vietnam'dan Irak'a, Afganistan'dan Şili'ye, Japonya'dan Kore ve Küba'ya, Panama ve Guatemala'dan Nikaragua ve Meksika'ya, Filipinler'den Suriye'ye kadar dünyanın hemen her yeri, ABD'nin kanlı tarihinden ve kural tanımazlığından nasibini almıştır. Bu haydut devleti biraz daha somutlaştıralım ve dünyanın farklı yerlerinde haydutluğunun nasıl işlediğine bir göz atalım; ABD tarafından 1945 yılında Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atıldı; 350 bin kişi öldü ve bir o kadar kişi de yaralandı, uzuvlarını kaybetti. Kore'de solcuların ve Sovyet müttefiki iktidarın birleşmesini engellemek adına 4 milyona yakın insanı katletti. Guatemala'da 1950 yılında CIA destekli darbe sırasında 200 bin Guatemalalı öldürüldü. Vietnam'da tarihte ilk defa ABD tarafından "Portakal gazı" kullanıldı

ve 3 milyona yakın sivil bu gazla öldü. Guantanamo hapishanesinde binlerce insan işkenceye maruz kaldı. 1970-75 yılları arasında Kamboçya ve Laos'ta bir milyona yakın kişi katledildi. Arjantin'de ABD'nin desteklediği ölüm mangaları, 1974-1983 yılları arasında 30 bin insanı öldürdü. 1981-90 yılları arasında Nikaragua'da, ABD'nin desteklediği devrim karşıtları kontrollerin başlattığı iç savaşta 50 bin kişi öldürüldü. Afganistan'da 150 binden fazla sivilin ölmesine ve bir o kadarının da sakat kalmasına neden oldu. Irak ve Suriye'de 2 milyondan fazla Müslümanın kanı döküldü. Şimdi, tam burada şunu sormalıyız; böylesi bir küresel sistem sakat değil midir, kurulduğu günden beri ölüm ve katliam üretmekten başka bir fonksiyonu olmayan bir sistemin adalet üretme veya küresel barışı inşa etme imkânı olabilir mi? Garaudy'nin ifadesiyle yaklaşan evrensel intiharın ve çöküşün öncüsü ABD'den başkası değildir.⁵

ABD'nin desteklediği İsrail ise, sadece kurulduğu tarihten itibaren değil; 1890'lı yılların başından beri Filistin'de katliam yapıyor, bir milleti sistematik bir şekilde yok ediyor. Filistin topraklarında ölümün kol gezmediği Allah'ın bir günü

4 Chomsky: "ABD haydut devlet, Avrupa aşırı ırkçı", Euronews, 17.04.2015 <https://web.archive.org/web/20160407175534/http://m.euronews.com/tr/304347/>

5 Roger Garaudy, Çöküşün Öncüsü ABD, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), s. 35-100.

bile yok; ölüm sıradan bir vakia. İsrail, katliamlar üzerine kurulu bir devlettir. İsrail'in ontolojisinde şiddet, terör, katliam ve soykırım bulunmaktadır. Tantara Köyü katliamı (1935), Kral Davut ve Der Yasın Katliamı (1948), Safsaf ve Davayima Köyü Katliamı (1948), Şaron Katliamı (1953), Kufr Kasem ve Samu Köyü Katliamı (1956), Sabra ve Şatilla Katliamı (1982), Cenin Katliamı (2002), Gazze Katliamı (2008) ve daha niceleri... Öyle ki katliam, Filistin ile de sınırlı değil; Lübnan'da, Mısır'da, Suriye'de, Libya'da İsrail birçok insanı katletti, okulları bombaladı, yolcu uçaklarını düşürdü, mülteci kamplarını bastı ve savunmasız insanları acımasızca öldürdü. Bununla birlikte üretmiş olduğu soykırım ve Holokost endüstrisi ile de sebep olduğu katliamları ve yapmış olduğu işgalleri meşrulaştırmaya çalıştı.⁶

Burada şu soruyu sormalıyız; Tanrıyla dahi kavga etmekten veya güreşe tutuşmaktan çekinmeyen, kendilerine gönderilen peygamberleri acımasızca katleden ve kendini seçilmiş olarak gören birisi; ötekini katletmekten, öldürmekten veya köleleş-

tirmeye çalışmaktan geri durur mu? Bundan dolayı olsa gerek, İsrail'in varlığının ve teolojisinin her yerinde ölüm, terör, katliam, etnik temizlik ve soykırım bulunmaktadır.⁷

Sapkın Bir Hareket; Evanjelicler

Şimdi yazının başında bulunan sorumuza gelelim; Küresel sistemin kurucu unsuru olan ABD yönetimi, İsrail'e koşulsuz desteğini sürdürmeye neden devam ediyor, ABD Kongresi'nde kongre üyelerinin büyük çoğunluğu niçin Netanyahu'yu coşkuy-la alkışladı?

Bu insanlık dışı tutumun birkaç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Evanjelic teoloji ve hareketin Amerikan siyasetini kuşatmasıdır. Evanjelic hareket, 20. yüzyılın son çeyreğinde ABD'nin siyasi, dini, sosyal ve kültürel hayatında fazlasıyla ön plana çıkmaya başlamıştır. Devletin çıkarttığı bazı kanunları kendi dini yaşantılarına doğrudan

6 Norman G. Finkelstein, Soykırım Endüstrisi: Yahudi Aclılarının İstismarı, (İstanbul: Söylem Yayınları, 2001).

7 Roger Garaudy, İsrail, Mitler ve Terör, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2015).

bir müdahale olarak görmüş ve dışında kalmak istediği siyasal alanda örgütlenmeye başlamıştır. Hıristiyan Sağ çatısı altında örgütlenen Evanjelicler, 1976 yılında yapılan başkanlık seçimlerinden bu yana lobi faaliyetlerine devam etmektedir. Bu tarihten itibaren Evanjeliclerin siyasette etkisi giderek artmıştır. Özellikle basın yayın organlarını etkili bir biçimde kullanan bu azgın/dini hareket, zamanla geniş bir kitleye ulaşmıştır. Muhafazakâr kesimi kendi amaçlarına göre harekete geçirmek için çok para harcamış ve elindeki medya gücü ile Cumhuriyetçi Parti için sadık bir oy deposu olmuştur. Evanjelic seçmeni, Cumhuriyetçilerin yanına çekmiştir. Yapılan araştırmalara göre ABD’de her dört kişiden biri Evanjeliktir. 62 milyon nüfusla Evanjelicler ABD’nin en kalabalık dinî grubu olma özelliğine sahiptir. Tanrıyı kıyamete zorlamayı hedefleyen Evanjeliclerin en önemli inanç esaslarından birisi, İsrail’e destektir. 1950’li yıllardan itibaren, İsrail’e destek Cumhuriyetçi kesimde bir iman konusu haline gelmiştir. Hıristiyan Siyonizm’ine göre, kutsal topraklarda modern İsrail Devleti’nin kurulması, İncil’in kehanetidir. Evanjelicler, İsrail’in ve Mesih’in merkezde olacağı, Mesih tarafından Deccal’in yenilgiye uğratılacağı bir altın çağın başlayacağına inanmaktadır. Mesih, Milenyum çağının işaret fişeğidir. Luke Moon’un çıkarsamasıyla, Evanjeliclerin bazıları, modern İsrail devletini Mesih’in ikinci gelişinin bir işareti olarak gören kıyâmetvari bir eskatolojiye inanmaktadır.⁸ Dahası, kaos da Mesih’in gelişini hızlandırmaktadır. İşte böylesi bir inanç Ortadoğu’nun kan gölüne dönmesine kaynaklık etmektedir. Bir de Evanjelizm ile Amerika’nın Ortadoğu siyaseti bağlamında şunu hatırlayalım; İkinci Dünya Savaşı sonrası-

da Evanjelicler için parlak bir dönem başlamıştır. Bu etkinin oluşmasında en önemli aktör Billy Graham’dır. Gezici bir vaiz olan Graham, vaazları ve radyo programları ile geniş kitleyi etkisi altına almış olan evanjelik bir vâizdir. 1950’lerden itibaren Graham’ın faaliyetleri, Evanjelicleri ön plana çıkarmış; onları kamusal aktöre dönüştürmüştür. Graham, Neo-evanjeliclerin kültürel hareketinin lideri olarak, Harry Truman’dan George W. Bush’a kadar her dönemde danışman olarak görev almıştır. İsrail desteğini bir inanç ilkesi olarak benimseyen Evanjelizm, kontrolündeki medya gücü ve bağış adı altındaki ekonomik gücü ile ABD siyasetini ve Ortadoğu politikasını ipotek altına almıştır. Bundan dolayı olsa gerek, 1950 sonrası hem ABD başkanları hem de senatörlerin büyük çoğunluğu İsrail’in katliamlarına destek vermekten geri durmamıştır. Evanjelic teoloji, siyaseti, adaleti, insan hakları, özgürlükleri boğmuştur.⁹

Siyonist Lobilerin Rehinesi; ABD Siyaseti

ABD kongresinde, kongre üyelerinin coşkuyla Netanyahu’yu alkışlamalarının veya onun katliamlarına sessiz kalmalarının bir diğer nedeni de Özellikle ABD’de yaşayan Müslümanların siyasi ve ekonomik gücünün yeteri düzeyde olmaması ve lobcilik faaliyetlerinden uzak olmasıdır. Ekonomik gücü olmayan Müslümanlar bölük pörçüktür; dağınıktır. Herhangi bir partiye veya senatöre bağış yapma imkânından uzaktır. Lobcilik kabiliyeti oldukça düşüktür. Ekonomik sermaye ve lobcilik şu açıdan önemlidir; Amerikan siyaseti, bağış ve lobcilik üzerine kuruludur. Siyasilere, siyasi parti-

8 Luke Moon, The Latest Threat to Evangelical Support for Israel, July 2014, <https://www.thetower.org/article/the-latest-threat-to-evangelical-support-for-israel/>

9 Yılmaz, Hakan. “Evanjelic Hareketin ABD Siyaset Kurumundan Dinî Talepleri Üzerine Bir İnceleme”. Oksident 2/1 (June 2020), 27-58; Grace Halsell, Tanrıyı Kıyamete Zorlamak, (İstanbul: Kim Yayınları: 2002).

lere yapılan bağışlar, politikaların belirlenmesinde oldukça etkili olmaktadır. Resmi rakamlara göre, 2021 yılında 3,73 milyar ABD Doları lobcilik faaliyetlerine harcanmıştır. Bu, ABD tarihinde bir rekordur. Peki, bu parayı kim ya da kimler niçin harcamıştır? ABD'nin özellikle Ortadoğu politikası üzerinde etkili olan lobi, İsrail lobisi Yahudi lobisi olup ABD'nin en etkili lobilerinden birisidir. ABD'deki İsrail yanlısı lobinin oldukça baskın bir güce sahip olduğunu belirten Stephen M. Walt ve John Mearsheimer'e göre, bu lobcilik yapan grupların veya kişilerin faaliyetleri, yalnızca İsrail yanlısı adaylara oy vermekle sınırlı kalmamaktadır; politikacılara veya haber kuruluşlarına mektup yazmak, İsrail yanlısı siyasi adaylara maddi katkılarda bulunmak ve İsrail yanlısı örgütlere aktif destek vermek gibi geniş bir faaliyet skalasını kapsamaktadır.¹⁰ Şahin'in ifadesiyle de "ABD'deki İsrail lobisi, İsrail konusunda aynı şekilde düşünen beyin takımlarını önemli noktalara taşıyabilmekte, akademik camiyayı baskı altına tutabilmekte ve 'anti-Semitizm'i

bir silah olarak kullanarak İsrail'in politikalarına ilişkin haklı eleştirilerin önüne geçmektedir."¹¹ Kısacası İsrail yanlısı Yahudi lobileri, ABD'nin dış politikasını ve Ortadoğu siyasetini İsrail'in çıkarlarına uygun hale getirmekte; zamanın canisi Netanyahu'yu ayakta alkışlatabilmektedir.

Ezcümle, parayı verenin düdüğü çaldığı bir dünyada günümüz Müslümanlarının ne para verme ne de düdük çalmaya kabiliyeti vardır. Müslümanların ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel sermayesi yeterli düzeyde olmadığı müddetçe ABD'nin kongre üyeleri zamanlarının Netanyahu'larını alkışlamaya, sırtlarını sıvazlamaya devam edecektir. Ancak bu sırt sıvazlamanın Filistin'in işgali ile son bulacağını düşünmek safdillik olur. İsrail'in yapmış olduğu katliamların ve soykırımın engellenemediği vahşi dünyada hiç kimse güvende değildir. Katliama ve soykırıma uğramak sadece bir 'sirasını bekleme' ve zaman meselesidir. Sıranız geldiğinde ise, ne dünya düzeni ne uluslararası hukuk ne de bunlara bağlı kurum ve kuruluşlar imdadınıza yetişecektir.

10 Stephen M. Walt-John Mearsheimer, *The Israel Lobby, and U.S. Foreign Policy*, United States of America: Farrar, Straus and Giroux, 2007), 115.

11 Mustafa Şahin. ABD-İsrail ilişkileri: Böyle Dost Düşman Başına. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz* 2 (21), (2010), 42.

20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Küresel Sistemin İmkanları ve Zaafıları

Eric Hobsbawm'ın "Aşırılikler Çağı" olarak adlandırdığı 20. yüzyıl dünya savaşlarının, kitlesel kıyımların ve büyük altüst oluşların tarihidir. Bu yüzyılın ilk yarısında imparatorluk düzeninin son temsilcileri de tarih olmuş; imparatorluk coğrafyalarında ise çeşitli devletler kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında da fiilî sömürge düzeni çökmüş, Asya ve Afrika'daki birçok sömürülen devlet bağımsızlığına kavuşmuştur. Elbette David Harvey'in "yeni emperyalizm" olarak adlandırdığı sonraki süreçte birtakım uluslararası siyasî ve iktisadî kuruluşlarla sömürge mekanizmalarının işletildiğini, en azından işletilmeye çalışıldığını da söylemek gerekir. Zira 2020'lerin dünyasında bile görünüşte siyaseten bağımsız olan birçok devletin özellikle iktisadî ve zaman zaman da siyasî söylemleri itibariyle pek de bağımsız olamadığı izahatın varestesi bir durumdur. Yine bu devletlerin zihnî müşevveş birtakım elitler tarafından yönetilmesi de değinilmesi gereken bir diğer husustur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Rusya liderliğindeki iki blok arasında tanzim edilen dünya sistemi kabaca 1970'lere kadar iki ülkenin hegemonik üstünlüğünde devam etmiştir. Savaş sonrasında ABD'nin Marshall Yardımları ile kendine gelmeye çalışan Avrupa ise, bu sistem içerisinde yeniden inşa olmaktadır. Keynesyen Refah Devleti politikaları sayesinde refah içinde yaşayan Avrupa'da Fransızlar

1945'lerden 1970'lere kadarki süreci Şanlı Yıllar olarak tasvir eder. Hiç kuşkusuz, bu yıllar kapitalizmin refah devleti politikalarıyla desteklendiği farklı bir form ve mahiyette şanlı yılları olmuştur. Ancak bu yılların büyümesi 1973 petrol kriziyle bozulur. Refahın kaynağı olan devlet bizatihî günah keçisi ilan edilir ve 1970'lerden itibaren hızla neoliberal düzenin tesis edilmeye çalışıldığı görülür. ABD'de Ronald Reagan, Birleşik Krallık'ta Margaret Thatcher yeni dönemin adeta müsemma isimleridir.

1990'larda Soğuk Savaş'ın çökmesi ise 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan düzenin de çökmesi anlamına gelmektedir. Wallerstein bu yıllarda yazdığı bir yazıda gelecek 30 yılın öngörüldüğü gibi hiç de refah ve huzur içinde geçmeyeceği, kriz ve çatışmaların bizi beklediği kehanetinde bulunmuştu. Adeta Wallerstein'in kehanetini doğrularcasına 1990'larda özellikle post-Sovyet coğrafyada hızla artan çatışma ve katliamlar, 20. yüzyılın 21. yüzyıla mirası oldu. Kuşkusuz bu kötü bir mirastı ve 21. yüzyılın ilk 20 yılında da dünyanın farklı yerlerinde kriz ve çatışmalar artarak devam etti.

Günümüzde uluslararası düzene en büyük tehdit de bir kısmı on yıllardır devam eden bu kriz ve çatışmalardır. Bugünlerde 3. dünya savaşı söylentileri arasında devam eden bu çatışmalar, esasında bir büyük ve toplu savaşa dönüşmeyen ancak uzun süreli ve böyle olduğu için çok fazla müdahale ve stratejiye maruz kalan bir mahiyet

arz eder. Dünya sistemini domine eden büyük bir gücün olmaması ve aynı zamanda uluslararası sistemin mevcut yapısının kriz ve çatışmaların çözümünde yetersiz kalması bu durumun başlıca sebebidir. Meşruiyeti kendinden menkul uluslararası hukuk ve uluslararası aktörler bu süreçte yetersiz kalmakta; hatta bizatihi bu çatışma ve krizlerin müsebbibi konumuna gelebilmektedir.

Güçlülere Hizmet Eden Hukuk

Bir parantez açarak hatırlatmak isterim ki; uluslararası hukukun varlığı ve meşruiyeti öteden beri tartışma konusu olmuştur. Zira uluslararası hukuk diye kodlanan hukuk normlarına aykırılık teşkil eden davranışların cezalandırılması ve yaptırıma tâbi tutulmasında diğer hukuk türlerindeki gibi katı bir hiyerarşi uygulanması söz konusu olamaz. Bu kurallara aykırılık teşkil eden eylemlerin yine bizzat uluslararası aktörlerin sevk ve idaresinde gerçekleşmesi de uluslararası hukukun bir diğer sorunlu alanıdır. Bu yüzden uluslararası hukuk

alanının varlığını ve meşruiyetini kabul edenler uluslararası hukuku karar alma mekanizmalarında gücünün daha baskın olduğu ilkel hukuk olarak tasvir ederler. Onlara göre uluslararası hukuk ilkel bir hukuk türüdür ve fakat diğer hukuk sistemleri gibi zamanla daha adil bir forma evrilebilecektir.

Fakat dünyada yaşanan son hadiseler ne uluslararası hukukun adalet yönünde bir gelişim kaydettiğini ne de uluslararası aktörlerin önceki yıllardan daha adil davrandıklarını göstermektedir. Dünyanın dört bir yanında devam eden çatışma ve krizlerde uluslararası alanda tesis edilen idarî ve adlî mercilerin hemen hiçbir tesiri kalmamış durumdadır. Hatta bu yapıların değil sorunları çözmek, büyük devletlerin güç mücadelesine sahne olarak var olan krizleri daha da derinleştirdiği bile söylenebilir. Ukrayna-Rusya çatışması ve İsrail'in Gazze'de yaptığı soykırım uluslararası sistemin iflasının son yıllardaki en veciz örnekleri olmuştur. Daha iyi anlaşılacaktır ki, uluslararası hukuk güçlülere hizmet eden bir hukuktur ve bu haslettenden kurtulmak için en küçük bir ilerleme kaydettiği söylenemez.

Üç Temel Sebep

Uluslararası sistemin mevcut uluslararası sorun ve krizlerin çözümünde yetersiz kalmasının birkaç sebebinden söz edilebilir. Bunlardan ilki mevcut uluslararası sistemin büyük oranda 2. Dünya Savaşı sonrası şartlara göre tesis edilmiş olmasıdır. Bu düzende uluslararası sistem temelde Batı'nın öncelikleri, çıkarları, siyasî ve kültürel değerleri üzerine kuruludur. Önce iki kutuplu, daha sonra da tek kutuplu bir hegemonya tesisine dayalı bir sistem bugün çok kutuplu ve çok boyutlu küresel sorunlar karşısında yetersiz kalmaktadır. 1990'lı yıllarda Doğu-Batı bloğunun yerini aldığı söylenen Kuzey-Güney kavramsallaştırması da artık anlamını yitirmiş durumdadır. Dünyanın muhtelif yerlerinde yükselen yeni güçler ve bu güçlerin sistem içerisindeki yeni talepleri söz konusudur.

Diğer bir sorun da uluslararası sisteme öncülük eden ülkeler ve bu ülkelerle özdeşleşen siyasal değer ve ilkelerin irtifa kaybetmesi ve erozyona uğramasıdır. İki bloklu dünyanın sonu liberal-kapitalist siyasal ve kültürel ilkelerin galibiyetiyle özdeşleştirilmişti. Fakat bugün liberal çok kültürlü, çoğulcu siyasal değerler Batılı ülkelerde erozyona uğramaktadır. Soğuk Savaş'ın liberal düzen adına başını çeken ABD'de seçim

sürecinin demokratikliği ve sıhhati bir yana, seçimlerin yapılıp yapılmayacağı bile tartışma konusu olabilmektedir. Avrupa ülkelerinde yükselen aşırı sağ, İslamofobi ve ırkçılık gibi akımlara karşı devletler yeterli önlemleri almamaktadır. Hatta bu akımların temsilcileri artık önde gelen Avrupa ülkelerinde yönetime ortak olmakta ya da bizzat bu ülkeleri yönetmeye başlamıştır. Dolayısıyla ABD ve Avrupa başta olmak üzere dünya genelinde liberal değer ve siyasal ilkelerin büyük bir gerileme içerisinde olduğu görülmektedir. Otoriteryenizm, totalitarizm ve popülizm gibi demokratik dünyanın kendine tehlike addettiği eğilimler bizzat demokratik dünyanın merkezini ele geçirme potansiyeli taşımaktadır. ABD'de Trump'ın engellenemeyen gücü ve Trump figürü üzerinden ABD müesses nizamının yaşadığı acizyet bu durumun son ve en güçlü örneklerinden biridir.

Fakat bu süreci sadece siyasal değer ve ilkelerle de sınırlamamak gerekir. Son yıllarda Avrupa ülkeleri üzerinden dünyaya empoze edilmeye çalışılan söylem ve dayatmalar da bu ülkelerin tarihsel miraslarına aykırılık teşkil ettiği gibi dünyanın geri kalanının bu ülkelerden rahatsız olmasına sebep olmaktadır. Birçok Avrupa devletindeki müesses nizam, LGBT gibi sapkınlıklar başta olmak üzere eşitlik maskesi

Otoriteryenizm, totalitarizm ve popülizm gibi demokratik dünyanın kendine tehlike addettiği eğilimler bizzat demokratik dünyanın merkezini ele geçirme potansiyeli taşımaktadır.

altında kendi marjinal görüşlerini dünyaya dayatmaya çalışan lobi ve yapıların esiri durumuna gelmiştir. Böylece Avrupa'da kendi dışındakileri yargılayıcı, bunlara tahammülsüz ve dayatmacı bir siyasal söylem günden güne baskın hale gelmektedir. Böyle bir Avrupa vizyonunun uluslararası ilişkilerdeki söz ve itibarının irtifa kaybetmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Geleneğe, kadim değerlere savaş açan Avrupa spordan sanata, siyasetten edebiyata dayatmacı anlayış ve yeni otoriterlik türünü dünyaya ihraç etmeye çalışmaktadır.

Üçüncü olarak da uluslararası sistemin öncülüğünü üstlendiği iddia edilen devletlerin bölgesel kriz ve çatışmalarda aleni ikiyüzlü bir tavır içerisinde olmalarıdır. Bu tavır sebebiyle söz konusu devletlerin uluslararası itibarı ve inandırıcılığı da azalmaktadır. Elbette önceki yıllarda da ABD başta olmak üzere dünyadaki adaletsizlik ve zulümleri durdurmak şöyle dursun bizatihi bu zulümlerin hem müsebbibi olup hem de uluslararası hamilik rolüne soyunan devletler vardı. Fakat mevzubahis devletlerin bu ikiyüzlü tutumları bu kadar hızlı ve aleni bir şekilde ifşa olmuyordu. Bir başka deyişle bu devletlerin uluslararası toplumu yanlış sevk ve idare etme imkân ve potansiyelleri çok daha faz-

laydı. Fakat günümüz şartlarında, birçok olumsuz unsura rağmen, medya ve iletişim teknolojisinin getirdiği imkânlar bu devletlerin yaptıklarının uluslararası toplum tarafından hızla fark ve idrak edilmesinde önemli roller oynamaktadır.

Dolayısıyla mevcut uluslararası sistem adaletsiz ve ikiyüzlü bir şekilde varlığını devam ettirmeye çalışmaktadır. İsrail'in fütursuzca saldırıları ve bu saldırılara uluslararası aktörlerce esaslı bir tepki gösterilmemesi, hatta İsrail'in ve katliamdan sorumlu İsrail yöneticilerinin birçok platformda taltif görmesi bu uluslararası sistemin adaletsiz ve ikiyüzlü veçhesini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Adeta kör göze parmak sokarcasına işletilmeye çalışılan bu düzene dair sorgulamalar gelecekte çok daha fazla olacaktır. Bugün dünyanın dört bir yanında Filistin'e gösterilen destek ve İsrail kadar ABD'nin bu işten mesul tutulması bu sorgulamanın çok daha köklü olacağını göstermektedir.

İletişim ve Medya Faktörü

Dünyada 1990'lı yıllarda bilgi toplumu, küreselleşme ve iletişim çağı üzerine pozitif senaryolar konuşuluyordu. Bugünlerde ise sosyal medyadan

linç kültürüne, dezenformasyon faaliyetlerinden post-truth çağına birçok yeni ve farklı dinamiklerin konuşulduğunu görüyoruz. İletişim ve medya düzeninin getirdiği bu imkân ve riskler elbette devletler arası dolayısıyla da uluslararası ilişkileri etkilemektedir. Dezenformasyon başta olmak üzere üretilen çarpıtılmış bilgiler devletler için zaman zaman beka meselesi haline bile dönüşebilmektedir.

Diğer yandan iletişim ve medya düzeninin uluslararası siyaseti pozitif yönden etkileyen veçhelerinden de bahsetmek mümkündür. Klasik uluslararası ilişkiler literatüründe aktörler genellikle devlet ya da devletin alt organlarıdır. Ancak iletişim ve bilişim alanındaki teknolojik yeniliklerle beraber kitleler de uluslararası siyasetin birer aktörü haline gelebilmiştir. Dijital ve sosyal mecralar eliyle vatandaşların birer uluslararası özne olması söz konusudur. Bu platformlar vasıtasıyla devletler üzerinde baskılar kurulabilmekte ya da söz konusu devletin uluslararası itibarını zedeleyici kampanyalar yürütülebilmektedir. Yine iletişim ve medya sektörünün uluslararası ilişkilerde meydana getirdiği değişimlerden birisi sivil toplum kuruluşlarının (STK) birer uluslararası aktör haline gelmesidir. STK'lar devletler arasında pozitif gündem oluşturma, ilgili ülkelerin halkları nezdinde kamu diplomasisi faaliyetleri yürütme gibi işlere imza atabilmektedir. Gelecek dönemde insani yardımlar, çevre ve iklim sorunları gibi alanlar başta olmak üzere STK'ların uluslararası ilişkilerde daha fazla öne çıkacağı öngörülmektedir.

Toparlamak gerekirse, uluslararası ilişkiler düzeni 21. yüzyıla esasında 20. yüzyılın yük, sorun ve angajmanları ile girmiştir. Geride kalan 20 yılda da mevcut düzen ve sistem içerisinde bu sorunların çözülemeyeceği, bilakis haklı olana değil güçlü olana hizmet ettiği artık iyice aşikar hale gelen

mevcut uluslararası sistemin sorunları daha da kronik hale getirdiği görülmektedir. Günümüz uluslararası sistemine öncülük eden, küresel anlamda hakîm siyasî normların bayraktarlığını yaptığını iddia eden ülkelerin içinde bulunduğu açmazlar da bu durumu katmerlendiren bir diğer husustur. ABD ve Avrupa ülkeleri kendi üstünlük ve meşruiyet iddialarını en başta kendi halklarına bile ikna edici bir şekilde anlatamamaktadır. Siyasî ve teknolojik üstünlükleriyle birlikte ahlâkî ve kültürel üstünlüklerin de kendilerinde olduğu vehmine kapılan bu ülkeler hem siyasi hem de teknolojik üstünlüklerini kaybetmektedir. Bunun yanında ahlâkî ve kültürel alanda da Batılı değer ve normların uluslararası itibarı ve kabul edilebilirliği günden güne sorgulanmaktadır. Çin gibi ülkelerin iktisadî ve teknolojik yeniliklerle dünya siyasetinde daha fazla hakîm duruma gelmesiyle Batıya dönük bu sorgulamaların daha da artacağı söylenebilir.

Fakat unutulmaması gereken, ne toplumsal düzlemde ne de uluslararası ilişkiler alanında çarpık bir zihniyetin ve tasavvurun yeni bir çarpık zihniyet ve tasavvurla ikame edilmesinden keramet beklenmeyeceğidir. Aslolan adil, refahın tüm toplumlar için eşit dağıtıldığı bir uluslararası sistemin tesis edilmesidir. Aksi takdirde A ülkesinin çarpık ve yozlaşmış hegemonyası sona erdikten sonra B ülkesinin aynı hasletlerle malûl hegemonyasının tesisi zihniyet ve tasavvur planında bir değişikliğe işaret etmeyecek; sadece bir özne değişimi yaşanmış olacaktır. Türkiye'nin uluslararası sistemin bi-zatîhi doğasını, aslî yapısını sorunsallaştırması bu yüzden çok kıymetli ve değerlidir. Elbette böyle bir düzenin tesisi bugünden yarına olabilecek bir hadise değildir; ancak en azından bu çarpıklığı ve adaletsizliği yüksek sesle dile getirmek ve değişim çağrısı yapmak başlı başına değerlidir.

Küresel Yönetişim Krizinde Devletler ve Terörizm

Soğuk savaş sonrası küresel sistemin geçirmiş olduğu dönüşümü anlamak adına yeni bir kuramsal önermeyi savunan Immanuel Wallerstein'a göre, Batı ve diğerleri arasında yaşanan siyasi, ekonomik ve tarihsel ilişki ağları yeni bir belirsizlik çağına neden olmaktadır.¹ 21. yüzyılın ilk çeyreğini bitirmeye hazırlandığımız bu günlerde de devlet ve devlet dışı aktörlerin iç içe geçtiği ve öngörüleminin yeni normal olduğu bir dönem yaşanmaya devam ediyor. Yaklaşık son on yılı kapsayan küresel tehdit analizlerinde uluslararası sistemin uzun süredir siyasal ve ekonomik sorunlara karşı etkisiz kaldığı vurgulanmaktadır.² 2024 Münih Güvenlik Konferansı'nın küresel durum değerlendirmesinde devletler kazan-kazan anlayışını terk ederek karşılıklı siyasal ve ekonomik kayıplara göre mevcut sistemde çıkarlarını korumaya çalışmaktadır.³ Bu durum devletlerin iki savaş arası dönemde⁴ olduğu gibi yeni belirsizlik durumlarında varlıklarını korumak adına iç savaş ve çatışma ortamlarına müdahil olmaya, ticari ilişkileri bir silah olarak kullanmaya ve kadim tarihsel sorunları çağın koşullarına (etnik/

mezhepsel, toplumsal/kültürel, ekonomik ve teknolojik) göre yeniden yorumlayarak uluslararası hukuk ve etik koşulları görmezden gelmeye itmektedir. Ortaya çıkan bu durum küresel sistemde yönetim tartışmalarına neden olmaktadır.

Günümüzde yaşanan bu küresel belirsizlik ortamının şekillenmesinde üç temel faktörün rol oynadığını söyleyebiliriz. İlk olarak soğuk savaş sonrası uluslararası sisteme yön vermeye çalışan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve diğer Batılı devletlerin bölgesel ve küresel meydan okumalara cevap vermeleri gün geçtikçe zorlaşmaktadır. ABD'nin küresel terörle mücadele kapsamında gerçekleştirdiği 2001 Afganistan ve 2003 Irak işgalleri 1990'lardan itibaren uluslararası sistemin devamı için dayatılan ve istikrar kaynağı olarak sunulan Batılı kurumların, normların ve ilkelerin sorgulanmasını beraberinde getirdi. ABD'nin iki ülkede kısa sürede istikrar sağlamak adına yerel dinamikleri görmezden gelmesi ve askeri müdahaleyi tek seçenek olarak kabul etmesiyle ha-

1 Immanuel Wallerstein, "The Itinerary of World-Systems Analysis or How to Resist Becoming a Theory?", *Uncertain Worlds: World System Analysis in Changing Times*, ed. I. Wallerstein, C. A. A. Rojas ve C. Lemert, (New York: Routledge, 2012) 211.

2 Küresel yönetim krizinin neden olduğu belirsizlik durumuyla ilgili yapılan tespitler için bkz: Kofi Annan, "World Order in a Age of Uncertainty", Kofi Annan Foundation, <https://www.kofiannanfoundation.org/publication/world-order-in-an-age-of-uncertainty/> (Erişim Tarihi: 01.06.2024); Carnegie Endowment for International Peace, "The World in Focus: Uncertainty and the Global Outlook for 2024", <https://carnegieendowment.org/events/2024/01/the-world-in-focus-uncertainty-and-the-global-outlook-for-2024?lang=en>, (Erişim Tarihi: 01.06.2024); Council of the European Union, "Forward Look 2024: Managing Uncertainty", https://www.consilium.europa.eu/media/69285/forward-look-2024_10-january-2024_web.pdf, (Erişim Tarihi: 01.06.2024).

3 Munich Security Conference, "Summit Report", <https://securityconference.org/en/publications/munich-security-report-2024/> (Erişim Tarihi: 10.06.2024)

4 İki savaş arası dönem: Birinci Dünya Savaşı sonrası ve İkinci Dünya Savaşı öncesi olan 1919-1939 arası dönemi ifade etmektedir.

lihazırda kırılğan olan Orta Doğu coğrafyasında etnik ve mezhepsel çatışmaları, terörizmi, kitlesel göçü ve organize suç türlerinin alan kazanmasına neden oldu. Bu durum Soğuk Savaş sonrası Batı hegemonyasının sorgulanmasına Batı dışı birçok devletin kendi çıkarını sağlamak adına mevcut sistemde kendi askeri müdahalelerini gerçekleştirmesinde itici rol oynadı.

İkinci olarak Batı'nın liderliğinde devletlerin çözmekte zorlandığı bir diğer sorun ise askeri olmayan tehdit dinamikleriyle şekillendi. 2008 yılında ABD'de başlayan ve kısa sürede etkisi birçok Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkede görülen küresel ekonomik kriz başta olmak üzere 2010 Arap Baharı'nın neden olduğu kitlesel göç ve istikrarsızlık ortamı ve 2019 pandemisinin beslediği toplumsal çatışma koşulları ülkelerin ticari ve siyasal etkileşiminin bir sorun oluşturabileceğini gösterdi. Soğuk Savaş sonrası liberal sistemin dayattığı etkileşim yoğunluğu yaşanan toplumsal gerilimlerin etkisiyle aşırı sağ terörizminin yeniden ortaya çıktığı ve popülist partilerin iktidara geldiği koşulları tetikledi. Bu durum birçok Batılı ülkede yerel sorunlara odaklanı-

lan kısır politik tartışmaların yaşanmasına, küresel gündemin görmezden gelinmesine ve aşırı sağ terörizminin alan kazanmasına neden olmaktadır.

Son olarak uluslararası sisteme yön veren belirsizliği besleyen bir diğer faktör ise, 2011 Suriye ve 2013 Ukrayna iç savaşlarının kronik bir hal almasıdır. Bu iki iç savaş ortamını ABD ve AB'nin jeopolitik genişleme fırsatı olarak görmesi Rusya ve Çin'i yeniden silahlandırmaya yöneltti. Silahlanmanın yeniden yükselişe geçmesiyle birlikte Rusya ve Çin, uluslararası sistemde Batı bloğunun genişlemesini durdurabilmek adına uzun süredir aktif olmayan iç savaş ve çatışma ortamlarının yeniden canlandırmaya çalıştı. Bu kapsamda Osetya-Gürcistan, Lugansk-Ukrayna, Dağlık Karabağ, Sudan, Mali ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde çatışmalar yaşandı. Günümüzde birçok devlet terörizmle mücadele adı altında özel askeri şirketler, yerel silahlı gruplar ve resmi özel kuvvetler aracılığıyla çatışmalara taraf olmaktadır.

Uluslararası sistemde yönetim krizine neden olan bu üç gelişme de devletlerin uzun süredir

Devletlerin sahip olduğu silah teknolojilerinin ve kullandıkları tekniklerin terörist grupların eline geçmesiyle teröristlerin hem kendilerini farklı çatışma türlerine adapte etmesi hızlandı hem de hayatta kalma süreleri uzadı.

uydukları yazılı ve yazılı olmayan hukuki yükümlülükleri terk etmelerine neden oldu. Fakat devletler için bu durum yeni bir dünya savaşını tetikleme potansiyeli taşımaktadır. Devletler kitlesel savaş durumundan kaçınmak ve çatışmaları daha düşük yoğunluklu bir yapıda sürdürmek için ya terör örgütleri aracılığıyla ya da bizzat kendileri terör gruplarından öğrendikleri asimetrik yeteneklerle hareket etmektedir. Soğuk Savaş döneminden itibaren gelişen ve günümüzde çok boyutlu bir hal alan vekalet savaşları başta olmak üzere, çatışma bölgelerinde terör örgütlerinin devletvari yapılar kurması ve aşırı sağ terörizminin yükselişi mevcut sistemin çözemediği hayati güvenlik sorunlarının başında gelmektedir.

Sistemi Tıkayan Bir Olgu: Terör Örgütleri

Devletler ve terör örgütleri arasındaki ilişkiyi belirleyen temel faktör ülkelerin bu tür silahlı grupları nasıl tanımladıklarıyla şekillenmektedir. Ülkelerin, uluslararası örgütlerin ve hükümet dışı kuruluşların terörizm tanıımı oldukça farklı boyut ve içe-

riklerden oluşmaktadır. Bu durum terörle mücadele konusunda yaşanan en temel sorunların başında gelmekte ve ona yön veren içeriklerin çözümlenmesini, kodların tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Terörizm çalışmalarına yön veren akademik kurumların ve uzmanların yapmış oldukları tanımlamalarda ise sorunsal daha objektif bir bakış açısıyla ele alındığı için çatışma türü olarak terörizmin temel standartları net bir şekilde ortaya konulabilmektedir. Bu kapsamda terörizm, siyasal bir amacı gerçekleştirmek adına şiddet kullanmak veya şiddet tehdidiyle korku ve terdirginlik ortamı oluşturmak olarak tanımlanabilir.⁵

Tarihsel süreç içerisinde devleteler ve terör örgütleri arasındaki ilişki her zaman muğlak olmuştur. 1985 yılında Brian M. Jenkins *'Uluslararası Terörizm: Diğer Dünya Savaşı'* isimli eserinde belirttiği *'birinin teröristi diğerinin özgürlük savaşçısı'* ifadesiyle devletlerin Soğuk Savaş döneminde örtülü olarak çatışma ortamlarına müdahil olmalarıyla terörist, özgürlük savaşçısı ve gerilla milisleri arasındaki ayrımı kaybettğini vurgulamaktaydı.⁶ Soğuk Savaş sonrası dönemden günümüze kadar devletlerin sahip olduğu

5 Bruce Hoffman, *Inside Terrorism*, 3.bs. (New York: Columbia University Press, 2017) 43-44.

6 Brian Jenkins, "International Terrorism: The Other World War", RAND Cooperation, <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2005/R3302.pdf> (Erişim Tarihi: 11.06.2024).

silah teknolojilerinin ve kullandıkları tekniklerin terörist grupların eline geçmesiyle teröristlerin hem kendilerini farklı çatışma türlerine adapte etmesi hızlandı hem de hayatta kalma süreleri uzadı. Özellikle günümüzde ulusal ve uluslararası alanda suç ve çatışma, barış ve savaş, polislik ve askeri operasyonlar, gerçeklik ve “sahte haber” arasındaki geleneksel ayrımların da bulanıklaşmasıyla terör örgütleri siyasal ajandalarını daha kolay saklayabilmektedir.⁷ Bu durum iç savaş ve çatışma alanlarında bozulan siyasi otoritenin yerini kısa sürede almak ve çıkarları çerçevesinde bölgeyi tasarlamak isteyen çoğu devlet için terör grupları verimli aktörler haline getirdi.

Vekalet Savaşlarında Terörizm

Terör örgütlerinin devletler tarafından kullanılması, ülkelerin kendi politik ve stratejik hedeflerine ulaşmak için silahlı aktörleri desteklemesi veya yönlendirmesiyle ortaya çıkmaktadır. Devletlerin uluslararası hukuk ve etik ilklere aykırılık oluşturmalarına rağmen uygulanan bu strateji ülkelerin asimetrik araçlara (yıldırma, korkutma, caydırma, sabotaj ve suikast gibi) ihtiyaç duymasıyla ortaya çıkmıştır. Asimetrik araçlar sayesinde devletlerin kendilerinden daha güçlü rakiplerine karşı avantaj sağlayarak daha düşük maliyetli ve dolaylı bir saldırı yöntemiyle istenilen amaç elde edilebilmektedir. Literatürde vekalet savaşları olarak kabul edilen bu tür asimetrik yetenekler, dolaylı savaşlar olarak da kabul edilmekte ve büyük güçlerin doğrudan çatışmaya girmeden, üçüncü taraflar üzerinden düşmanlıklarını sürdürdükleri çatışma durumunu ifade etmektedir.

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği (SB) ve ABD'nin askeri ve ideolojik rekabeti bu tür savaşların en belirgin örneğini oluşturmaktadır. Bu iki süper güç, birbirleriyle doğrudan savaşmak yerine, Kore, Vietnam, Afganistan gibi ülkelerdeki yerel güçleri destekleyerek etkilerini yaymaya çalıştı. SB'nin sosyalist ideolojisini yaymak adına kullandığı birçok radikal sol terör grubu 1960-1980'li yıllarda çok çeşitli terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Sovyetler'in bu stratejisini tersine çevirmek isteyen ABD ise çatışma bölgelerinde yerel ittifak ilişkisi kurarak aşırı sağ ve fundamentalist grupları silahlandırmıştır. Bu stratejik yaklaşım devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemde kullanılmasının önünü açmıştır. Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru bu stratejik miras İran tarafından da uygulandı. 1979 yılından itibaren devrimi bölgeye ihraç etmeye çalışan İran, Hizbullah'ı destekleyerek Lübnan'da etkisini artırmıştır. Şii direniş eksenini olarak literatürde kendine yer bulan bu yaklaşımla İran, Irak, Suriye ve Yemen'de kendi paramiliter oluşumlarını inşa etti. İran'ın bu stratejisine karşı bölge ülkeleri de Şii direniş gruplarına karşı kendi silahlı gruplarını desteklemeye devam etti.

Vekalet savaşların asıl amacı, doğrudan bir büyük güç çatışmasının olası yıkıcı sonuçlarından kaçınmaktır. Nükleer silahların varlığı, doğrudan savaşın tüm taraflar için kabul edilemez kayıplara yol açabileceği endişesini doğurmuştur. Bu bağlamda, dolaylı savaşlar, süper güçlerin stratejik hedeflerine ulaşmalarını sağlarken, nükleer savaş riskini minimize etmelerine olanak tanımıştır. Fakat bu tür savaşlar, genellikle yerel veya bölgesel çatışmaların küresel bir boyut kazanmasına neden olmaktadır. Örneğin Vietnam Savaşı, başlangıçta bir iç savaşken, ABD'nin Güney Vietnam'ı ve SB

⁷ David Kilcullen, *The Dragons and The Snakes: How the Rest Learned to Fight the West*, (New York: Oxford University Press, 2020), 18.

ile Çin'in Kuzey Vietnam'ı desteklemesiyle uluslararası bir çatışmaya dönüşmüştür. Son yıllarda benzer bir durumla Orta Doğu'da karşı karşıyayız. 2011 Suriye İç Savaşı, Suudi Arabistan ve İran'ın Yemen'deki rekabeti gibi örnekler, büyük güçlerin veya bölgesel aktörlerin kendi çıkarlarını korumak ve genişletmek için yerel gruplara askeri, mali ve lojistik destek sağlayarak çatışmaları küresel boyuta taşıdıklarını göstermektedir. Orta Doğu'da vekalet savaşlarının yol açtığı insani ve ekonomik maliyetler, uzun vadede bölge halkı ve devletler üzerinde derin yaralar açtığı için süreç kronik bir hal almaya doğru evrilmektedir. Bu süreci kendi lehine kullanmak isteyen birçok silahlı aktör kendi meşruiyet kaynaklarını inşa ederek devletvari yapılar kurmaktadır.

Devletleşen Terör Grupları

Günümüzde ulus devletlerin terör örgütleri haline geldiği, terör örgütlerinin ise çatışma koşullarının etkisiyle devletleştiği bir sürece şahit olmaktayız.

Terör örgütleri çatışma koşullarının uzun sürdüğü alanlarda toplumsal tabana sundukları basit asayiş, ekonomik ve düzen koşullarıyla meşruiyet kazanmakta ve devletleşmek için ihtiyaç duydukları teritoryal/alansal kontrole ve sosyal beşeri sermayeye ulaşmaktadır. Bu durum terör örgütlerinin bir illüzyon oluşturmalarına ve sözde özgürlük savaşçısı gibi kendilerini uluslararası kamuoyuna sunmalarına neden olmaktadır. 2011 Suriye ve 2013 Ukrayna iç savaşlarının pekiştirdiği bu süreçte birçok yerel terör grubu teritoryal/alansal kontrol kapasitesi sayesinde küresel sistemde hakim olan belirsizlikten faydalanarak kısa sürede bölgesel bir güç ve siyasi otorite haline geldi. Bu aktörlerin başında Irak ve Şam İslam Devleti (DAEŞ) gelmektedir.

Örgüt 2014 yılında ilan ettiği sözde hilafet iddiasıyla yüz yirmi ülkeden yaklaşık 40.000 yabancı terörist savaşçıyı bünyesine kattı.⁸ Küresel terörle mücadele amacıyla gerçekleşen askeri müdahalenin kısa sürede Irak'ta siyasi, ekonomik ve toplumsal istikrarsız ortamını tetiklemesiyle

8 UN Office on Drugs and Crime, "Foreign Terrorist Fighters", <https://www.unodc.org/unodc/en/terrorism/expertise/foreign-terrorist-fighters.html> (Erişim Tarihi: 06.06.2024).

ilk yapılanmasını Irak El-Kaidesi ile şekillendiren örgüt sahip olduğu şiddet kapasitesini devam ettirerek bugünkü İngiltere büyüklüğünde bir toprak parçasını kontrol altına aldı.⁹ Türkiye'nin gerçekleştirdiği çeşitli sınır ötesi operasyonlar sonucu alan hâkimiyetini kaybetmeye başlayan örgüt 2019 yılından itibaren dağılma sürecine girdi. Fakat DAEŞ, küresel sistemin sahip olduğu belirsizlik koşullarına kısa sürede adapte sağlayarak kendisine Sahel bölgesi başta olmak üzere Afganistan'da verimli alanlar bulmayı başardı. Bu sayede örgüt şiddet kapasitesini farklı iç savaş ve çatışma alanlarına taşıyarak varlığını birçok ülkede gösterme fırsatı elde etti. DAEŞ'in geçirmiş olduğu bu dönüşüm hem uluslararası sistemin kendisinden hem de sisteme yön veren ülkelerin politik manevralarıyla şekillenmeye devam etmektedir.

Bugün sınırlarımıza yakın bir alanda kurulan ve küresel sistemin görmezden geldiği bir diğer terörvari devlet yapısı ise PKK'nı Suriye kolu olan ve uluslararası tehdit potansiyeline sahip Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve Suriye Demokratik Güçleri (SDG)'dir. DAEŞ sonrası bölgede kalan YTS'leri gözetim altında tutmak adına Batılı devletler tarafından siyasi, askeri ve ekonomik olarak desteklenen terör örgütü PYD/SDG varlığını devletleşme aşamasına taşımaya çabalamaktadır. ABD, 2024 yılı savunma bütçesinden "DAEŞ'le Mücadele Eğit ve Donat Fonu" (CTEF) adıyla PYD/SDG'ye 160 milyon dolar ayırarak örgüte kritik derecede destek sunmaya devam etmiştir.¹⁰ Bugün ABD'nin görmezden geldiği ve bizzat terörle mücadele

stratejilerinde hedeflediği olmak Heyetu Tahrir'ş Şam (HTŞ) ve İslam Devleti'nin Batı Afrika Eyaleti (ISWAP) gibi oluşumlarda PYD/SDG'nin elde ettiği kazanımların etkisiyle kendi devletvari yapılarını kurmuşlardır. Ortaya çıkan bu durum çok çeşitli devletvari yapıların küresel bir soruna doğru evrilmeye başladığını göstermektedir.

Sağ Terörizmin Yeniden Yükselişi

Uluslararası yönetim krizinde rol oynayan fakat Batılı devletlerin görmezden geldiği bir diğer konu ise aşırı sağ terörizminin yükselişidir. Bu sorunsalın ortaya çıkmasında Batılı ülkelerde yapılan seçimlerde popülist partilerin iktidara gelmesi belirleyici oldu. Bu partilerin önemli bir kısmı toplumsal çatışma koşullarını körükleyerek oy kapasitelerini artırmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren refah ekonomisinin en uç örneklerini oluşturan birçok ülkede ekonomik durgunluğun etkisiyle yeni jeoekonomik modeller ortaya çıktı. Bu durumun en dramatik örneğini 2019 yılında yaşadığımız pandeminin etkisiyle görmeye başladık.

Kovid-19 krizi küresel olarak ekonomik büyüme oranlarında büyük bir düşüşe yol açtı ve 2020'nin ikinci çeyreğinde OECD bölgesinin reel GSYH'si %9,8 oranında düşerek OECD bölgesi için büyüme oranında şimdiye kadar kaydedilen en büyük düşüş gerçekleşti.¹¹ Pandeminin yıkıcı etkileriyle küresel ekonomik düzende jeoekonomik modellerle teknolojik ve hammadde ihracatına yönelik ticari kısıtlamaların arttığı ve ticari ilişkilerin bir

9 BBC, "Islamic State and the Crisis of in Iraq and Syria in Maps" <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034> (Erişim Tarihi: 06.06.2024).

10 İlgili FY2023 Konsolide Ödenek Yasası (P.L. 117-328 ve beraberindeki açıklayıcı beyan) için bkz: Congressional Research Service, "Syria and U.S. Policy. In Focus", <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11930> (Erişim Tarihi: 10.06.2024).

11 Deepa Bannigiddamath, M. Ridhwan ve Fiskara Indwan, "Global Uncertainty and Economic Growth- Evidence Pandemic Periods", *Emerging Markets Finance and Trade* 60/2 (2023): 345.

silah olarak kullanıldığı anlayışı beraberinde getirdi. Büyük ekonomiler arasındaki dezenflasyon hızlarındaki ayrışma, finansal sektörleri baskı altına alan döviz hareketlerine de neden oldu. Bu durum yüksek faiz oranlarıyla ve hane halklarının yüksek borçla mücadele ettikleri yeni bir finansal stresi beraberinde getirdi.¹² Yaşanılan ekonomik sorunlar toplumsal ayrışmaya ve çatışma koşullarını besleyerek popülist partilerin iktidara gelmesini tetikledi. 2024 yılında 40 civarında ulusal seçim gerçekleşecek ve bu seçimlerde aşırı sağ görüşlerin hakim olduğu popülist partilerin iktidara gelmesiyle toplumsal ayrışmanın zirve yaptığı bir dönem ortaya çıkacak. Aşırı sağ terör grupları da bu popülist aktörlerden beslenerek şiddet kapasitesini şimdiden küresel seviyeye taşıdı.

Günümüzde küresel güvenliğe yönelik çok farklı içerik, motivasyon ve aktörden oluşan aşırı sağ terör tipolojisi bulunmaktadır. Bunlardan en çok bilinen ve ABD başta olmak üzere birçok Batılı ülkede ölümcül saldırılar gerçekleştiren hızlandırmacı hareket gelmektedir. Bu hareketin amacı ırksal azınlıklara, Müslümanlara, Yahudilere, liberallere, yabancı müdahalecilere ve iktidar seçkinlerine yönelik şiddetli saldırılar gerçekleştirmek ve toplumsal bölünmeyi ve kutuplaşmayı körükleyerek mevcut düzenin çökmesine neden olarak kültürel bir iç savaşı kışkırtmaktır.¹³ Hızlandırmacılık, modern aşırı sağcılıkta kilit bir kavramdır. Bu kavram, çöküşü hızlandırarak ve toplumu istikrarsızlaştırmak için terörizmi bir araç olarak kullanarak bir ırk savaşını kışkırtmak suretiyle beyaz ırkı kurtarma fikrini kapsamaktadır. Popülist partilerin en önemli toplumsal müttefiki konumunda olan aşırı sağ

terör grupları gerçekleştirdikleri terör eylemleriyle küresel sistemdeki çeşitliliğe imkân vermeden ötekileştirici bir bakış açısıyla hareket etmektedir.

Sonuç Yerine

Bu değerlendirmede, günümüzde terör örgütlerinin devletler tarafından nasıl kullanıldığı, bu sorunsalın tarihsel sürecini ve güncel örneklerini kısa bir şekilde vermeye çalışmıştır. Fakat sorun bu çalışmanın içeriğine sığmayacak kadar geniş ve devlet-dışı bir güvenlik söylemi ekseninde ele alınacak kadar derindir. Mevcut uluslararası sisteme sirayet eden belirsizlik ve meşruiyet krizi, terörizmin bizzat devletler tarafından uygulanmasına ve terör gruplarının ise silahlı propaganda aracılığıyla devletleşmesine neden olmaktadır. İçerisinde bulunduğumuz dönem itibarıyla özellikle bölgesel çatışmaları körükleyerek kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için terör örgütlerine destek verilmesi küresel güvenliğin önündeki en ciddi tehditlerden biri olarak karşımızda duruyor. Bu desteğin sonucu olarak belirginlik kazanan yeni vekalet savaşlarının yapısı, terör gruplarının devletleşme çabası ve aşırı sağ terörizmin yükselişi gibi hususlar ise görmezden gelinmeye devam ediliyor. Yaşanan bu gelişmeler ülkelerin kendi politik argümanlarını vekil aktörler aracılığıyla dayattığı bir uluslararası sistem yapısını ortaya çıkarıyor.

Devletlerin terör örgütlerini kullanmaktan vazgeçmesi için uluslararası baskının artırılması ve yaptırımların uygulanması gerekmektedir. Bu kapsamda uluslararası topluma yön veren devlet-

¹² IMF, "World Economic Outlook: Steady But Slow: Resilience Amid Divergence", <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/04/16/world-economic-outlook-april-2024> (Erişim Tarihi: 10.06.2024).

¹³ Bruce Hoffmann ve Jacob Ware, God, Guns, and Sedition: Far-Right Terrorism in America, (New York: Columbia University Press, 2024), 4.

ler başta olmak üzere ulusal ve bölgesel aktörlerin terörizme karşı daha etkili işbirliği ağları geliştirdiği, terör örgütlerini destekleyen ülkelere karşı ortak bir tutumun sergilendiği ve daha adil bir yaklaşımın mevcut küresel sisteme sirayet ettiği bir anlayışla terörizm sorunsalı ele alınmalıdır.

Kaynakça

Annan, Kofi. "World Order in a Age of Uncertainty". Kofi Annan Foundation, <https://www.kofiannan-foundation.org/publication/world-order-in-an-age-of-uncertainty/> (Erişim Tarihi: 01.06.2024).

Bannigidadmth, Deepa., Ridhwan, M. ve Indwan, Fiskara. "Global Uncertainty and Economic Growth- Evidence Pandemic Periods". *Emerging Markets Finance and Trade* 60/2 (2023): 345-357.

BBC. "Islamic State and the Crisis of in Iraq and Syria in Maps" <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034>. (Erişim Tarihi: 06.06.2024).

Carnegie Endowment for International Peace. "The World in Focus: Uncertainty and the Global Outlook for 2024". <https://carnegieendowment.org/events/2024/01/the-world-in-focus-uncertainty-and-the-global-outlook-for-2024?lang=en>, (Erişim Tarihi: 01.06.2024).

Congressional Research Service. "Syria and U.S. Policy". <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11930> (Erişim Tarihi: 10.06.2024).

Council of the European Union. "Forward Look 2024: Managing Uncertainty". <https://www.consilium.europa.eu/media/69285/forward-lo->

[ok-2024_10-january-2024_web.pdf](#), (Erişim Tarihi: 01.06.2024).

Hoffman, Bruce. *Inside Terrorism*, 3.bs. New York: Columbia University Press, 2017.

Hoffmann, Bruce., Ware, Jacob. *God, Guns, and Sedition: Far-Right Terrorism in America*. New York: Columbia University Press, 2024.

IMF. "World Economic Outlook: Steady But Slow: Resilience Amid Divergence". <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/04/16/world-economic-outlook-april-2024> (Erişim Tarihi: 10.06.2024).

Jenkins, Brian. "International Terrorism: The Other World War". RAND Cooperation, <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2005/R3302.pdf> (Erişim Tarihi: 11.06.2024).

Kilcullen, David. *The Dragons and The Snakes: How the Rest Learned to Fight the West*. New York: Oxford University Press, 2020.

Munich Security Conference. "Summit Report". <https://securityconference.org/en/publications/munich-security-report-2024/> (Erişim Tarihi: 10.06.2024).

UN Office on Drugs and Crime. "Foreign Terrorist Fighters". <https://www.unodc.org/unodc/en/terrorism/expertise/foreign-terrorist-fighters.html> (Erişim Tarihi: 06.06.2024).

Wallerstein, Immanuel. "The Itinerary of World-Systems Analysis or How to Resist Becoming a Theory?". *Uncertain Worlds: World System Analysis in Changing Times*. ed. I. Wallerstein, C. A. A. Rojas ve C. Lemert, 195-217. New York: Routledge, 2012.

Türkiye'nin Uluslararası Düzene İtirazları ve Teklifleri

Türkiye bir süredir uluslararası düzene yönelik ciddi eleştirilerde bulunmaktadır. Bu itirazların temelinde Türkiye'nin mevcut uluslararası düzendeki konumundan kaynaklanan hoşnutsuzluğu yatmaktadır. Bu büyüyen hoşnutsuzluk Türkiye'nin 21. yüzyılın başından itibaren önemli bir gelişim kaydetmesinin bir sonucudur. Türkiye uluslararası sistem içerisindeki konumunu revize ederek uluslararası düzeni adaletin tecelli ettiği bir noktaya taşıyabileceği tezini savunmaktadır.

Türkiye'nin uluslararası sisteme itirazlarını ve değişim iddiasını analitik bir şekilde ele almayı amaçlayan bu çalışmada öncelikle uluslararası düzene dair bir tartışma yapılmaktadır. Bu tartışmada uluslararası düzenin dört boyutundan bahsedilmekte ve bu boyutlarda devletlerin sahip oldukları konumlar ve düzende değişimin nasıl gerçekleştiği incelenmektedir. İkinci bölümde ise ilk bölümde ortaya konulan kavramsal çerçeve içerisinde Türkiye'ye odaklanılmaktadır. 19. yüzyılda ortaya çıkan modern uluslararası düzen içerisinde Türkiye'nin konumunun ne olduğu ve son yıllarda konumunu değiştirmeye yönelik ürettiği politikalar analiz edilmektedir. Sonuç kısmında ise Türkiye'nin ortaya koyduğu değişim iddiasını ne ölçüde başarabileceğine yönelik kısa bir tartışma yapılmaktadır.

Uluslararası Düzenin Yapısı

Bir uluslararası düzeni oluşturan dört farklı yapısal

unsurdan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki devletler arasındaki askeri-ekonomik güç dağılımıdır. Devletler arasındaki askeri-ekonomik güç dağılımına bağlı olarak uluslararası düzen tek, çift ya da çok kutuplu bir şekil alabilir. İkinci boyut kapitalist düzen içerisinde devletlerin farklılaşan ekonomik işlevi ve bunun yarattığı iş bölümüdür. Buna göre uluslararası sistem sermayenin konumlandığı merkez ile merkeze hammadde sağlayan, merkezin yüksek katma değerli ürünlerine pazar işlevi gören ve düşük katma değerli ürünlerin üretiminin gerçekleştiği çevre devletlerinden müteşekkil iki alana ayrılmış bir düzene sahip olur. Üçüncüsü ise, sistem içerisindeki kimlik dağılımıdır. Aralarındaki değer ve çıkarların belirlediği özdeşlik düzeyine bağlı olarak devletler birbirlerini dost, rakip ya da düşman olarak görürler. Bu üç ilişkisel kimlikten hangisinin hâkim konumda olduğuna bağlı olarak üç farklı uluslararası düzen ortaya çıkar: Devletlerin birbirine karşı dost, rakip ya da düşman olduğu uluslararası düzenler. Dost sosyal kimliğinin hâkim olduğu düzende tek bir ulusal kimliğin hegemonyası vardır. Düşman ve rakip sosyal kimliklerinin hâkim olduğu düzende ise birden fazla ulusal kimliğin varlığı söz konusudur. Son boyut ise, medeniyet dağılımıdır. Buna göre uluslararası alan bir toplum özelliği gösterir. Her toplumsal düzen gibi uluslararası toplumun da medeniyet standartları vardır. Bu medeniyet standartları temelinde uluslararası toplumun sınırları çizilir, içerisi ve dışarısi tespit edilir. Uluslararası

sistem iç ve dış alanlardan müteşekkil ikili bir yapıya sahip bir düzen şeklinde tezahür eder.

Uluslararası düzenin askeri-ekonomik güç dağılımına göre tanımlandığı durumda devletler ya düzeni teşkil eden kutuplardan birisi ya da ikincil bir devlet konumundadır. Buna göre, devletler büyük güçler ve ikincil devletler şeklinde iki kategoriye ayrılır. Uluslararası düzenin ekonomi temelinde merkez-çevre ayrımına göre tanımlandığı durumda ise devlet ya merkez ya da çevre devletidir. Devletler bir başka ifadeyle gelişmiş ya emperyal ve gelişmekte olan ya da bağımlı devletler şeklinde iki sınıfa ayrılır. Uluslararası düzenin kimlik temelinde tanımlandığı durumda devletler üçe ayrılır: Kendi ulusal kimliğini evrenselleştirmeyi başarmış hegemonik devlet, bu evrensel kimliğe kültürel anlamda bağımlı devlet ve kendi ulusal kimliğine bağlı otonom devlet. Uluslararası düzenin medeniyet bazlı tanımlandığı durumda ise devletler medeni ve barbar devletler şeklinde iki kategoride tanımlanır.

Uluslararası düzen dinamik bir nitelik arz eder. Uluslararası düzenin kendisi ve devletlerin düzen

içerisindeki konumları zamanla değişim gösterir. Uluslararası düzenin askeri-ekonomik güç dağılımına göre tanımlandığı durumda düzen tek kutupluluktan çift ya da çok kutupluluğa geçiş yapabilir ya da tam tersi yönde hareket ederek tek kutuplu hale gelebilir. Aynı zamanda, uluslararası düzen içerisinde büyük güç konumundaki bir devlet ikincil devlet konumuna gerileyebilirken, ikincil bir devlet de büyük güç konumuna terfi edebilir. Uluslararası düzenin ekonomi temelinde merkez-çevre şeklinde tanımlandığı durumda emperyal merkez bir coğrafi bölgeden başka bir noktaya taşınabilir. Böylece, zamanında çevreyi teşkil eden coğrafi bölge merkezileşirken, bir zamanlar merkezi işgal eden coğrafi bölge ise çevre durumuna gerileyebilir. Yine, siyasetin artan gücüyle ekonomik düzen küresel olma özelliğine kaybedebilir. Bu durumda birden fazla otonom ve kendi içine kapalı ekonomik alan ortaya çıkar. Bu da birden fazla merkez ve çevrenin var olması demektir. Uluslararası düzenin kimlik temelinde tanımlandığı durumda uluslararası düzen devletlerin birbirlerini düşman ve rakip olarak algıladıkları bir noktadan, yani sistemde birden fazla ulusal

— 66 —

**Uluslararası düzen
değişiminde özellikle
bir devletin mevcut
statükodan rahatsız hale
gelmesi büyük önem
arz eder. İkincil devlet
konumunda bulunan
bu devlet uluslararası
sistemdeki güç
paylaşımından memnun
olmayabilir ve büyük güç
haline gelmek isteyebilir.**

— 67 —

kimliğin var olduğu bir durumdan dost olarak algıladıkları bir noktaya, yani tek bir kimliğin hegemonyasının var olduğu bir duruma gelebilir. Yine, uluslararası sistem tek bir kimliğin hâkim olduğu hegemonik bir düzenden birden fazla kimliğin rekabet halinde olduğu bir noktaya taşınabilir. Uluslararası düzenin medeniyet bazlı tanımlandığı durumda ise uluslararası toplumun medeniyet standartları değişebilir ve böylece uluslararası toplumun içerisi ile dışarısını belirleyen sınırlarda kayma gerçekleşebilir. Buna bağlı olarak, bir zamanlar barbar sayılan bir devlet medeni, medeni sayılan devlet ise barbar konumuna düşebilir.

Bu değişimlerde devletlerin yapıp ettikleri önemli rol oynar. Uluslararası düzenin askeri-ekonomik güç dağılımına göre tanımlandığı durumda ikincil bir devlet diğer devletlere oranla daha hızlı büyüyerek sistemdeki kutuplardan birisi haline gelebilir. Ya da sistemin büyük güçlerinden birisi farklı nedenlerle güç erozyonuna uğrayarak büyük güç konumunu kaybedebilir. Her iki durumda da sistemdeki kutup sayısı değişir ve yeni bir uluslararası düzen ortaya çıkar. Uluslararası düzenin ekonomi temelinde merkez-çevre şeklinde tanımlandığı durumda çevredeki bir devlet ya da coğrafi

bölge büyük bir ekonomik atılım gerçekleştirerek yeni merkez haline gelebilir. Aynı şekilde, merkezi teşkil eden bir devlet ya da coğrafi bölge ekonomik açıdan yüksek performansını sürdürmeyerek zamanla çevre konumuna düşebilir. Ya da yeni bir büyük gücün ortaya çıkışıyla küresel ekonomik düzenin yerine iki ya da daha fazla otonom ve içine kapalı bölgesel ekonomilerin yer aldığı bir düzen ortaya çıkabilir. Uluslararası düzenin kimlik temelinde tanımlandığı durumda devletlerden birinin mevcut kimlik algılamalarının dışına çıkması ve buna verilen tepkiler neticesinde düzen değişebilir. Devletler arası ilişkiler dosttan, yani kültürel anlamda hegemonik bir düzenden birden fazla ulusal kimliğin yer aldığı çoğulcu bir düzen yönünde hareket edebilir. Ya da tek bir kimlik hegemonik hale gelerek diğer tüm ulusal kimlikleri bastırabilir. Uluslararası düzenin medeniyet bazlı tanımlandığı durumda uluslararası toplumun sınırlarını belirleyen devlet ya da devletler bloğunun materyal ve kültürel gücünü kaybetmesiyle sınırlar başka devlet ya da devletler bloğu tarafından belirlenmeye başlanabilir. Ya da birden fazla devletin katkısıyla bu sınırlar çizmeye başlanabilir. Her iki durumda da uluslararası düzen kültürel dönüşüm yaşayarak başka bir noktaya evrilir.

Uluslararası düzen değişiminde özellikle bir devletin mevcut statükodan rahatsız hale gelmesi büyük önem arz eder. İkincil devlet konumunda bulunan bu devlet uluslararası sistemdeki güç paylaşımından memnun olmayabilir ve büyük güç haline gelmek isteyebilir. Yine, küresel ekonomik sistem içerisinde çevrede yer alan bu devlet sistem içerisindeki bağımlı devlet konumundan ya da sistemin tamamından hoşnut olmayıp buna bir son vermek isteyebilir. Ayrıca, kültürel anlamda bağımlı olan bu devlet kendi ulusal kimliğine dönüş yaparak farklı değerler ve çıkarlara sahip hale gelebilir ve böylece sistemdeki dostları rakip ya da düşmana dönüşebilir. Son olarak, barbar olarak görülen bu devlet kendisine dayatılan medeniyet standartlarını reddederek mevcut uluslararası toplumun sınırlarını tartışmaya açabilir ve yeni bir uluslararası düzen önerebilir.

Modern Uluslararası Düzendeki Türkiye'nin Konumu

Türkiye (Osmanlı) 19. yüzyıldan itibaren askeri-ekonomik güç dağılımı açısından ikincil bir devlet haline geldi. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sonuna kadar olan dönemde Avrupalı büyük güçler karşısında farklı stratejiler izleyerek ayakta kalmaya çalıştı. Bu güçler arasındaki farklılıklardan yararlanmak ya da bu ülkelerden birinin peşine takılarak diğerlerine karşı kendini korumak iki temel strateji oldu. Aynı zamanda, fırsat buldukça kendisini uluslararası alanda soyutlayarak büyük güçler arasındaki güç dengesinin güvenliğini sağlamasını bekledi. 1945'ten sonra uluslararası düzen iki kutuplu bir hal aldı. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönemde bir taraf-

ta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) diğer tarafta ise Sovyetler Birliği (SSCB) yer aldı. Türkiye kendisine doğrudan askeri tehditte bulunan SSCB'ye karşı ABD'nin peşine takılarak güvenliğini sağlama yoluna gitti. 1990'da Soğuk Savaş sona erdi ve ABD'nin sistemin tek kutbu haline geldiği yeni bir uluslararası düzen ortaya çıktı. Bu dönemde Türkiye genel hatlarıyla ABD'nin agresif ve tek taraflı politikalarına karşı kendisini korumak için ABD'nin peşine takılarak onu bu yolla yatıştırma ve yol açtığı güvenlik sorunlarını kontrol altında tutma stratejisi takip etti. Türkiye'nin 2010'lu yıllarda, özellikle ABD'nin Ortadoğu'da izlediği revizyonist politikaların yoğunluk kazanmasının yol açtığı rahatsızlık nedeniyle, güvenliğini dışarıdan bir ülkeye endekslemesine neden olan ikincil bir devlet olma durumundan kaynaklanan hoşnutsuzluğu arttı. Bunun neticesinde Türkiye özellikle savunma sanayisinde atılımlar gerçekleştirerek kendi askeri-ekonomik materyal kapasitesini artırma ve bölgesel ittifaklar yoluyla nüfuzunu genişleterek ikincil devlet konumuna son verip büyük güç olma politikası takip etmeye başladı. Türkiye günümüzde "Türkiye Yüzyılı" politikası kapsamında ABD tek kutupluluğuna itirazda bulunarak çok kutuplu bir uluslararası düzeninin inşa edilmesini savunmakta ve bu yönde politikalar takip etmektedir.

Türkiye 19. yüzyıldan itibaren küreselleşen kapitalist ekonomik sistem içerisinde çevre bir ülkeye dönüştü. Bu dönüşüm bir önceki yüzyıllarda Akdeniz bölgesinin merkez konumunu kaybederek merkezin Atlantik bölgesine kaymasının bir sonucuydu. Türkiye merkeze hammadde sağlayan, düşük katma değerli ürünler üreten ve merkezin yüksek katma değerli ürünlerine pazar teşkil eden ve merkezden belli imtiyazlar karşı-

ğında alınan borçlarla ekonomisini döndürmeye çalışan bağımlı bir devlet haline geldi. 19. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra başlayan bu durum 20. yüzyıl boyunca da devam etti. Türkiye ekonomik yardımlar karşılığında egemenliğinin bir bölümünü büyük güçlerle paylaşmak zorunda kaldı. Hem iç siyasette hem de dış siyasette öncelikle Avrupalı büyük güçlerin ve sonrasında ise ABD'nin çizdiği sınırlara tabi oldu. Türkiye'nin son dönemde uzun yıllardır ekonomik olarak dışa bağımlı bir devlet olma durumuna yönelik hoşnutsuzluğu arttı. Bunda özellikle ekonomik bağımlılığın siyasi bağımlılığı doğurması büyük rol oynadı. Bunun üzerine Türkiye çevre ve bağımlı ülke konumundan kurtulmak için ekonomik anlayışını değiştirme yoluna gitti. Yüksek katma değerli ürünler –yüksek teknoloji savunma sanayi ürünleri ve TOGG buna iyi bir örnektir–üreten, enerji bağımsızlığına sahip ve dışarıdan borç almak zorunda olmayan bir devlet haline gelmek için politikalar üretmeye başladı. Günümüzde Türkiye “Büyük ve Güçlü Türkiye” siyaseti kapsamında ekonomik anlamda da çok merkezli bir uluslararası düzenin inşası için mücadele vermektedir.

19. yüzyıldan itibaren Avrupalı büyük güçler karşısında aldığı askeri yenilgiler sonucu Osmanlı devleti, Cemil Meriç'in ifadesiyle kendisinden şüphe duymaya başladı, bu şüphe zamanla güvensizliğe yol açarak derinleşti. Bunun yol açtığı ontolojik güvensizliğin neticesinde sorgulama başladı. Osmanlı'nın asırlarca temsil ettiği medeniyet değerleri ve Müslüman kimliği yerine Avrupalı-Batılı kimlik ikame edildi. Bu kimlik değişimine her ne kadar İslam geleneğini benimseyen aktörler direnç gösterse de Batıcılık devlet kimliği haline geldi. Türkiye kültürel anlamda hegemonik hale gelen Batıcılığa endeksli bir şekilde kendisini ta-

nımlama ve politikalarına yön vermeye başladı. Bu durum 20. yüzyılda derinleşerek özellikle devlet düzeyinde yerleşik hale geldi. 1945 sonrası Avrupa'nın düşüşü ve ABD'nin yükselişiyle Türkiye ABD'nin kültürel hegemonyasına tabi oldu. Genel hatlarıyla ABD'nin değer ve çıkarlarına endeksli, kendi kültürel otonomisini kaybetmiş bir devlet olarak hayatına devam etti. Son yıllarda Türkiye'de Batıcılık devlet kimliği olma konusunda yara almaya başladı. Bunda Batı'nın uluslararası sistemde üstün materyal ve kültürel konumunun sarsılmasının payı olduğu kadar içerideki sosyolojik gelişmelerin ve elit değişiminin de etkisi büyüktür. Batıcı elit güç kaybederken İslam medeniyetinden neşet eden elit, güç kazandı ve 1990'lardan itibaren büyük bir atılım göstererek yeniden devlet kimliği olma yolunda hızla ilerledi. Bunun neticesinde Türkiye kendisini Batılı kimlikten ayırıştırarak ve kendi yerel Türk-İslam kimliğini merkeze alan bir devlet haline geldi. Günümüzde Türkiye “yerli-milli siyaset” kapsamında kültürel anlamda da çok kültürlü ve kimlikli bir uluslararası düzenin inşası için mücadele vermektedir.

19. yüzyılda küresel uluslararası toplum en gelişmiş halini aldı. Bu durum 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın kendi coğrafyasının dışına çıkarak tüm dünyaya yayılmasının bir sonucuydu. Türkiye diğer tüm Batı-dışı devletler gibi küreselleşen uluslararası toplumda dışarıda ya da ikincil konumda olan bir devlet haline geldi. Küreselleşen uluslararası toplumun medeniyet standartları önce Avrupa daha sonrasında ise ABD tarafından belirlendi. Avrupa'nın hâkim olduğu dönemde modern ve laik bir ulus-devlete sahip olmak temel medeniyet standardıydı. 1945'ten sonra ABD medeniyet standardını kapitalist ekonomiye ve liberal-demokratik bir rejime sahip olmak şeklinde

revize etti. Türkiye 20. yüzyılın başında küreselleşen uluslararası toplumun meşru bir aktörü olmak için öncelikle kendisini laik bir ulus-devlet olarak yeniden inşa etti. 1945'ten sonra ise, kapitalist ekonomiye sahip liberal-demokratik bir devlet olmak için mücadele verdi. Tüm bu çabalarına rağmen Türkiye küresel uluslararası toplumun birinci sınıf bir üyesi olarak kabul görmeyi başaramadı. Sürekli olarak Batı dünyasının eleştirilerine, dışlamalarına ve müdahalelerine maruz kaldı. Son yıllarda Türkiye'de Batı'nın uluslararası toplumun medeniyet standartlarını tek başına belirlemesine yönelik bir hoşnutsuzluk ortaya çıktı. Bunda Batı dünyasının güç kaybetmesinin, Batı'nın kendi değerleriyle artan bir şekilde çelişmesinin ve bunun neticesinde adaletsizliğin kol gezmesinin ve Türkiye'ye yönelik bitmek bilmeyen eleştiri, dışlamalar ve müdahalelerin biktırıcı rolü oldu. Böylece, Türkiye küresel uluslararası toplumun medeniyet standartlarının belirlenmesinde söz sahibi olmaya yönelik hamleler yapmaya başladı. Günümüzde Türkiye "Dünya Beşten Büyüktür" siyaseti ile çoğulcu, eşitlikçi ve adil bir uluslararası toplumun inşası için mücadele vermektedir.

Sonuç

Uluslararası düzenin dört boyutu vardır. Bu boyutlar askeri-ekonomik güç dağılımı, kapitalist ekonomik düzende işlev dağılımı, kimlik dağılımı ve medeniyet dağılımıdır. Uluslararası düzen içerisinde devletler farklı konumları işgal eder. Askeri-ekonomik güç dağılımı açısından büyük güç ve ikincil devlet, kapitalist ekonomik düzende işlev dağılımı açısından emperyal ve bağımlı devlet, kimlik dağılımı açısından hegemonik ve bağımlı devlet ve medeniyet dağılımı açısından medeni ve barbar devlet. Uluslararası düzen dinamik bir

yapıdadır. Devletlerin konumları zamanla değişim gösterebilir. Bazı devletler konum açısından düşerken, diğerleri ise yükselir.

Türkiye 19. yüzyılda temeli atılan modern uluslararası düzende askeri-ekonomik güç dağılımı açısından ikincil bir devlet, kapitalist ekonomik düzende işlev dağılımı açısından bağımlı bir çevre devleti, kimlik dağılımı açısından kültürel olarak bağımlı bir devlet ve medeniyet dağılımı açısından barbar bir devlet olarak konumlandırıldı. 21. yüzyıla birlikte Türkiye bu dört boyuttaki konumlarına itiraz geliştirmeye başladı. Günümüzde Türkiye askeri-ekonomik güç dağılımı açısından büyük güç, kapitalist ekonomik düzende işlev dağılımı açısından merkezde yer alan bir devlet, kimlik dağılımı açısından kültürel olarak bağımsız bir devlet ve medeniyet dağılımı açısından medeni bir devlet olma mücadelesi vermektedir. Aynı zamanda, söylemsel olarak siyasi, ekonomik ve kültürel olarak dışlamaların olmadığı ya da asgari düzeye çekildiği bir uluslararası düzen tasavvuruna da sahiptir.

Türkiye'nin bu mücadelesinde başarılı olup olmayacağını zaman gösterecektir. Savunma sanayinde elde ettiği ivmeyi sürdürerek materyal gücünü arttırmaya devam ettiği sürece ikincil bir devlet konumundan sıyrılacaktır. Ekonomik açıdan teknoloji çağını yakalama vizyonunu koruduğu sürece de çevrede yer alan bağımlı bir ülke olmaktan kurtulacaktır. Kimlik açısından kendi yerel kimliği olan Türk-İslam kimliğine sahip çıktığı ve bunu devlet kimliği olarak pekiştirdiği sürece kültürel olarak bağımsız bir devlet hüviyeti kazanacaktır. Medeniyet açısından ise, kendi medeniyet standartlarına sahip çıkan ve bunları uluslararası mecrada savunan bir ülke olduğu sürece de uluslararası toplumun saygın bir üyesi olmayı başaracaktır.

Uluslararası Medya Ekosisteminin Yapısı

İsrail'in Filistin-Gazze'de gerçekleştirdiği soykırım ve acımasız katliamlar uzun zamandır devam ediyor. Soykırımın tarihini İsrail'in kurulduğu 14 Mayıs 1948 ile başlatanlar olduğu gibi süreci Osmanlı Devleti'nin 1917'deki yenilgisi ve bölgeden çekilmesiyle başlatanlar da bulunuyor. Nihayetinde 100 yılı aşkın bir zamandır hem İslam dünyası hem de dünya bu süreci sadece seyretmekle kaldı ve İsrail sessizlikten de güç bularak her seferinde daha acımasız bir şekilde Filistin toraklarını gasp etmeyi sürdürdü. Nitekim Gazze'de Ekim 2023'ten bu yana devam eden İsrail saldırılarında 50 bin civarında insanın öldürülmesi, yüzbinlerce insanın yaralanması ve adeta taş üstünde taş bırakılmaması Siyonizmin modern barbarlığını bir kez daha göstermektedir. Bir kez daha diyorum çünkü Filistinliler bu soykırımı on yıllardır yaşıyor. Filistinli entelektüel Edward Said *Oryantalizm* kitabını yazdığı süreçte de katliamlar devam ediyordu, İsrail'in Lübnan'da Sabra ve Şatilla saldırıları da katliamların sürdürülmesi demektir. Said, Lübnan sınırından İsrail'e doğru taş attığında da bu katliamlar devam ediyordu. Said'in çabalarıyla bu katliamların küresel ölçekte daha fazla gündeme geldiği bir gerçek olsa da sürecin kesintiye uğramadığı yeni katliamlar işlendikçe bir kez daha tecrübe ediliyor. Çünkü soykırımın durdurulması konusunda iki ana eksenin harekete geçmesi veya en azından birinin belirli bir etki ortaya koyması gerekiyor. Bu aktörlerden birincisini küresel düzenin başat aktörleri olan devletler oluşturmaktadır.

ABD'nin başını çektiği bu güç merkezi devletlerin soykırım tarihi boyunca ya fiili olarak veya sessiz kalarak İsrail'i desteklediği ya da çekimser kaldığı somut şekilde ortada. ABD-İsrail ortaklaşmasının en görünür cephelerinden biri Filistin olduğu için pek çok aktör bile isteye kendini sürecin dışında tutmaya çalışıyor veya kuzuların sessizliğini oynuyor. Türkiye gibi İsrail'in durdurulması konusunda güçlü bir söylem ortaya koyan ülkeler ise küresel güç dağılımının ürettiği dengesizlik içinde istediği sonucu elde edecek bir tabloyu henüz ortaya çıkartabilmiş değil. Yine de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın gerek BM kürsüsünde Filistin haritasını göstererek "İsrail'in sınırları neresi" sorusunu gündeme getirmesi gerekse diplomatik görüşmelerdeki aktif tutumu İsrail sorununun küresel kamuoyunun gündeminde kalmasında önemli bir rol oynuyor. Fakat bölgede mevcut dengenin değiştirilebilmesi ve sürecin Filistin lehine farklı bir boyuta taşınabilmesi için sadece Türkiye gibi hassasiyet sahibi ülkelerin değil farklı devletlerin yeni bir rol dağılımı yapması veya küresel güç merkezinde bir kayma olması gerekiyor. Problemin aşılması noktasında en gerçekçi çözüm yolu bu noktadan geçiyor.

Bunun nasıl ve ne zaman olabileceğini zaman gösterecek ama 100 yıldır olmadığını da hatırlamakta fayda var. Bu tablo içinde BM gibi uluslararası örgütlerin İsrail'i caydırıcı bir performans ortaya koymasını beklemek de iyimser bir bakış açısı

olur. Zaten istila, işgal ve katliamlara rağmen BM kararlarının İsrail tarafından dikkate alınmadığını da biliyoruz.

Güç Olgusu

Burada güç olgusuna bir parantez açmak gerekiyor. Çünkü mevcut medya ekosistemine bakıldığında fiziki güç ile yumuşak gücün örtüştüğü bir atmosfer açıkça görülebiliyor. Uluslararası ilişkilere dair anlatılarda güç paradigmasına sıklıkla atıf yapılır. Güç kavramı burada ötekine rağmen arzu edenin kendi isteğini yapabilmesi veya diğerine yaptırabilmesi realitesine denk gelmektedir. Güç başlığı altında genellikle iki seçenek bulunur; birincisi arzu edenin isteğini öteki olana zorla yaptırması şeklinde tezahür eder. Bu süreçte askeri güç ve benzeri zorlayıcı güç unsurlarının kullanılmasından kaçınılmaz. Böylece fiziksel güç tehdidi ile karşı karşıya bırakılan yapı kendisinden istenileni ya kendi isteği ile kabul eder ve buna uygun davranır veya itiraz etmeye kalktığında fiziksel güce maruz bırakılarak istenilen kendisine zorla yaptırılır.

Gerek ilk seçenekte gerekse ikinci seçenekte medyanın azımsanmayacak bir rolünün olduğunun altını çizmek gerekir. Kamuoyunun hazırlanmasında, gündemin belirlenmesinde, kimin haklı kimin haksız olduğunun anlatılmasında, iyi ve kötü rollerinin dağıtımında ve insanların düşünme biçimlerinin temelden yönlendirilmesinde medya bu tür süreç yönetimlerinde kritik bir işlev üstlenmektedir. Bu işlevin yerine getirilmesinde medya teknolojileri ve profesyonel gazeteciler görev yaparlar ve nihai sonuç elde edilinceye kadar medyanın yönlendiriciliği de devam eder. Dolayısıyla İsrail'in arkasında duran gücün bu iki güç olgusu ile tahkim edildiği bir gerçeklik var şu anda.

Küresel Medyanın Dinamikleri

İsrail'in Filistin-Gazze'de işlediği yeni soykırım karşısında küresel medyanın genel yayın politikasını büyük ölçüde İsrail lehine şekillendirmiş

olması bir kez daha uluslararası medyanın problemleri ve nasıl bir ekosisteme sahip olduğunu gündeme getirmiş durumda.

Bu ekosistemin anlaşılabilmesi için medya tarihine yakın dönemde yön veren temel dinamiklerin hatırlanması belirli ip uçları barındırmaktadır. Çünkü haberleşmenin tarihi insanlığın kadim geçmişi ile koşut olsa da mevcut küresel medya düzeninin temellerine dair somut adımların büyük ölçüde 19. yüzyılda atıldığı görülmektedir. Batı merkezli ulus devletlerin tarih sahnesine çıkışı ve dünya genelinde sömürgeci bir politikayı benimsemeleri ile küresel medya ekosisteminin kurulumu arasında paralel bir ilerleyiş bulunmaktadır. Bugün yaşananlar bu düzenin sürekliliğini gösteren bir izleğe sahiptir.

Kuşkusuz bu eleştirel değerlendirmeleri yaparken Batı merkezli kurulan yeni dünya düzeninde küresel medya vurgusunun yakıştırıldığı kurumların da Batılılar eliyle inşa edildiğini söylemek gerekir. Bu kurumların bazılarını hatırlamak günümüzdeki küresel medya ekosisteminin anlaşılmasına da katkı sağlayacaktır. Mesela haber ajansları başlığı altında zikredilecek en etkili kurumların kuruluş tarihleri 19. yüzyılın ilk yarısına ka-

dar geriye gitmektedir. Bu kurumların isimleri ve kuruluş tarihleri şu şekildedir:

- 1835 yılında Havas Haber Ajansı Fransa'da kurulmuştur. (Şu anda AFP olarak devam ediyor.)
- 1846 yılında Associated Press (AP) Haber Ajansı ABD'de kurulmuştur.
- 1849 yılında Reuters Haber Ajansı İngiltere'de kurulmuştur.
- 1850 yılında Wolf Haber Ajansı Almanya'da kurulmuştur.
- 1902 yılında İter Tass Haber Ajansı Rusya'da kurulmuştur.

Benzer şekilde yine küresel medya olgusunun altına yazılabilecek kuruluşlardan bazılarının yayına başlama tarihleri dikkat çekicidir. Günümüzde Batı medyası olgusunun kökenlerine dair güçlü bir fikir veren bu kurumlardan bazıları şu şekilde listelenebilir:

- New York Times: 1851
- Washington Post: 1857
- The Guardian: 1821
- The Economist: 1843
- Time: 1923
- Newsweek: 1933
- Le Monde: 1944
- Der Spiegel: 1946

Bu kapsamda Batı merkezli medya küreselleşmesinin üç temel

Batı merkezli ulus devletlerin tarih sahnesine çıkışı ve dünya genelinde sömürgeci bir politikayı benimsemeleri ile küresel medya ekosisteminin kurulumu arasında paralel bir ilerleyiş bulunmaktadır.

dayanağı bulunduğu görülmektedir:

1. Avrupa'nın sömürgeci güçleri tarafından su altı kablo sistemlerinin geliştirilmesi. Böylece deniz altı kabloları ile yeni iletişim kanalları ortaya çıktı, haber ve iletişim akışı hızlandı.
2. Uluslararası haber ajanslarının ortaya çıkışı ve dünyayı kendilerine mahsus çalışma alanlarına bölmeleri. Batılı ülkeler özellikle sömürgeleştirdikleri ülkelerin haber akışını bu kablolar aracılığıyla kendilerine bağladı. Hatta herkes kendi sömürgesindeki haberi yapar. Bir olumsuzluğu diğerinin haber ajansı duyurmaz, paylaşım esaslarına göre görmezden gelir.
3. Elektromanyetik tayfların tahsisiyle ilgilenen uluslararası kuruluşların Batı merkezli şekilde oluşturulması.

David Held – Anthony Mcgrew *Küresel Dönüşümler* kitabında ilk haber ajanslarının özelliklerini üç başlık altında anlatır. Onlara göre, ajanslar haberlerin ve diğer bilgilerin sistematik bir biçimde toplanmasına ve geniş bir alanda –öncelikle Avrupa- fakat kısa sürede dünyanın diğer yerlerine de dağıtılmasıyla ilgilenmektedir. İkincisi bu haber ajansları, dünyayı, kendilerine mahsus çalışma alanlarına bölerek iletişim şebekelerinin çok taraflı düzenlenmesini küresel ölçekte verimli bir şekilde kurmuş oldular. Üçüncüsü ise Ajanslar, basınla yakın ilişkide çalışarak, gazetelere basılıp geniş kitlelere yayılabilecek haberler, haber özetleri ve bilgi sağlıyordu. Doğal olarak bu içerikler de Batı merkezli bir söyleme sahip oluyordu.

Küresel medya ekosisteminden bahsederken kurumsal düzlemde karşı karşıya bulunulan bu somut gerçekliğe ilaveten medya teorilerinden tutun iletişim fakültelerinin kurulmasına ve bu

alana dair ilk güçlü eserlerin yazılmasına kadar pek çok temel dinamik de bu listeye ilave edilebilir. Avrupa'da 18. yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan birikimin bir çıktısı olarak iletişim alanının da kendi dinamikleri içinde şekillendiği bir düzlem oluşmuştu. Uluslararası medya kuruluşlarının yola erken çıkmanın sağladığı avantajları henüz bırakmadığını-kaybetmediğini ve bunun da bilincinde olarak ellerindeki gücü sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel enformasyon savaşlarında kullandığını görebiliyoruz. Bununla birlikte bu ekosisteme karşı (meydan okuma demek için erken olsa da) belirli bir çabanın varlığından söz etmek mümkündür.

Alternatif Medya Arayışları

İsrail'in Filistin'deki soykırımı konusunda harekete geçebilecek ikinci ana eksen ise küresel etki gücüne sahip medya şirketleri oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra kurulan bu medya şirketlerinin küresel düzenin kurucusu devletlerden ne kadar bağımsız olduğu ayrı bir tartışma konusudur. Yine de medyaya dair öne çıkartılan teorik yaklaşımlarda vicdan ve adalet vurgusu kamuoyunda belirli bir beklenti oluşturmaktadır. Fakat başta Filistin'deki İsrail saldırıları olmak üzere yaşanan acı tecrübeler medyanın küresel düzenin bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yüzden küresel medya kavramıyla ifade edilebilecek olgunun mazlumdan yana güçlü bir ses inşa edebilme ihtimali de beklentisi de tabiri caizse ölmüş durumdadır. Bu rasyonalitenin farkında olduğu için alternatif medya çalışmalarının dünyada hız kazandığı bir süreç 1990'ların sonundan itibaren yaşanmaktadır. Katar merkezli El Cezire'nin kurulması, Türkiye'de

Erdoğan döneminde TRT ve Anadolu Ajansı'nda (AA) güçlü bir yatırım yapılmasıyla bu iki kuruma uluslararası görünürlük kazandırılmasını alternatif medya arayışlarının bir sonucu olarak okumak gerekir. TRT bünyesinde TRT World ve TRT Arabi kanallarının kurulması ve AA'nın 13 ayrı dilde yayın yapan bir kapasiteye erişmiş olması bu kapsamda dikkate değerdir. Geline aşamada bu türden kurumların küresel kamuoyunun belirlenmesinde ve aktörlerin yaklaşım biçiminin şekillendirilmesinde mutlak sonuç alıcı bir etkisinden bahsetmek için erken olsa da önemli bir etki oluşturduğunu, tek boyutlu bakış açısını kırdığını ve hakikatin peşinde olanlara nefes alabilecekleri bir oksijen deposu sağladıklarını söylemek mümkündür. Hele de Anadolu Ajansı tarafından yayınlanan *Kanıt ve Tanık* kitapları ile *Kanıt* belgeselinin İsrail'in Gazze'de işlediği soykırımı ayan beyan ortaya koyması ve bu içeriklerin uluslararası platformlarda İsrail soykırımını doğrulayan belgeler olarak kabul edilmeye ve dolaşıma sokulmaya başlanması Türkiye adına önemli bir kamu yayıncılığı başarısı olarak kayıt altına alınmalıdır. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Prof. Dr. Fahrettin Altun'un yönetiminde İletişim Başkanlığı'nın İsrail tarafından üretilen kirliliğe karşı yoğun bir çaba ortaya koyması ve stratejik iletişim yönetimiyle bu içerikleri küresel ölçekte dolaşıma sokması yine İsrail'in işlediği suçların dünya kamuoyunda duyulması konusunda önemli bir etkiye sahiptir.

Sonuçta Marshall McLuhan'ın TV üzerine kurduğu "küresel köy" ve "tek bir bilinç" tezi ile örtüşen bir değerlendirme Jean Baudrillard tarafından ABD'nin Irak işgali sonrasında yapılmıştır. Dünyanın CNN ekranı aracılığıyla canlı yayından izlediği

bu savaş için Baudrillard şu ifadeyi kullanır: Aslında Irak'ta bir savaş olmadı, CNN aracılığıyla bize izletilen şey tümüyle bir havai fişek gösterisiydi, çünkü karanlık içinde füzelerden yansıyan ışıkları görüyorduk ama füzelerin öldürdüğü insanları bilmiyorduk. Kitle iletişim araçlarının güç merkezlerinden bağımsız şekilde ele alınamayacağını gösteren iyi bir örnektir Baudrillard'ın anlatısı. Aynı zamanda sonraki pek çok benzeri kara propagandanın ifşa edilmesinde güçlü bir perspektif sunmuştur bu örnek.

Ayrıca ABD'nin Irak'ı işgal ettiği 1991 ve 2003 saldırılarında küresel medyanın bu doğrultudaki rolü utanç verici bir iz olarak anılmaktadır. İşgalin başlayabilmesi için ve işgalin başladığı andan itibaren meşrulaştırılması için küresel medya, ABD merkezli propagandanın yayılımı noktasında tam bir itaat içinde görevini yerine getirmiş ve milyonlarca insanın öldürülmesini dahi göze alabilmiştir. ABD'nin Irak işgallerinden arada kalan embedded (iliştirilmiş) gazetecilik kavramı geriye dönülüp bakıldığında küresel medyanın güç ilişkileri içinde feda edemeyeceği bir değeri olmadığını da açıkça ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla küresel düzeni oluşturan devletlerarası güç dağılımı değişmemiştir. Benzer şekilde küresel medya ekosistemi denildiğinde ana aksı oluşturan kurumların da büyük ölçüde değişmediği bir tablo varlığını korumaktadır. Ana akımı oluşturan bu medya düzeni ayrıca dijital medya ile de tahkim edilmektedir. ABD merkezli sosyal medya şirketleri küresel ölçekte yeni bir medya düzenini çoktan kurmuş durumdadır. Bu güç merkezleri birbirini beslemekte; kendi iktidar seçkinlerini ve ekosistemlerini yeniden üretmektedir.

Bir Çağrı ve Arayış: Soykırımı Haberleştirebilecek Bir Medya Yapılanması

Batı modernliğinin ve sömürgeciliğinin tarihi aynı zamanda bir medya tarihidir. Aynı dönemdeki Batı-dışı dünyanın sömürgecilğe karşı arayış ve direnişi de bir medya tarihi olarak okunabilir. Direniş, mukavemet ve sömürge karşıtı çabalarda sömürgeleştirilen ve işgale uğrayan coğrafyalardaki siyasal-toplumsal yapıların cevabını aradığı öncelikli sorulardan biri, *bilgidir*. Batı sömürgeciliğinin küre ölçeğinde siyasal, askeri ve toplumsal güçleri baskılaması ve güç kaybettirmesi karşısındaki ortak arayışı, “*neler oluyor, neden kaybediyoruz, kayıpları nasıl önleyebiliriz, işgalci ve sömürgecileri durduracak kadar güçlü olmayı nasıl başarabiliriz*” sorularında bulmak mümkündür. Bunun açıklayıcı ve temsil değeri olan bir örneğini Türkiye'nin modernleşme ve medya tarihinin başlangıcında bulabiliriz. Fransa'nın Mısır'ı işgalinin de çıkmasında etkisi olan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk Türkçe gazetenin ilk sayısının baş yazısı iyi bir çerçeve ve materyal sunuyor aslında. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk Türkçe gazete olan Vakayi-i Mısriyye'nin 1828 tarihli ilk sayısının Mukaddimesi'nde (Başyazı) yer alan “*mizâc-ı vakte vâkif olma ve keyfiyet-i hâle ârif olma*” terkipleri, bilgi sorununa işaret ettiği kadar medyaya yüklenen anlamı ve beklentileri de ortaya koymaktadır: “*Zamanın ruhunu kavrama ve olup biteni hakkı ile bilme.*” İlk Türkçe gazetenin

ilk mukaddimesinde yer alan bu söz bileşeni, “bilgi” sorununu açıkça ortaya koymaktadır. İçinde bulunan çağın karakteri ile karşı karşıya kalınan meydan okumalar ile imkanların kavranması, olup bitenin hakkıyla bilinmesinin bir ihtiyaç olduğu ve bu ihtiyacı karşılayabilecek yeni kurumsal yapılardan birinin de gazete-matbuat (günümüzdeki haliyle medya) olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu arayışın ilişkilendirildiği gazetelerin çıkarılması, güncel ve doğru bilginin hızlı bir şekilde dolaşıma sokulması ve yaygınlaştırılması ile hem kamu bürokrasisinde (dikey) hem de toplumsal düzlemde (yatay) bu ihtiyaca karşılık verilmeye çalışılmıştır. Bu ihtiyacın tespiti ve öncelenmesinin Batı yayılcılığı ve sömürgeciliği ve İslam dünyasının güç kaybıyla doğrudan ilişkili olduğu rahatlıkla söylenebilir. Napolyon'un Mısır'ı işgalinden sonraki arayışlar neticesinde Vakayi-i Mısriyye' çıkarılmıştır. İstanbul'da Takvim-i Vekayi'nin çıkarılışı ile Osmanlı devletinin giderek artan güç kaybını önlemek için girişilen yeniden yapılandırma çabalarıyla doğrudan ilişkisi olduğu da açıktır. Aynı durum işgal ve sömürgecilğe maruz kalan diğer ülkeler için de geçerlidir. İran'da da Rusya'nın yayılcı tutumu karşısında güç kaybı ve savaşlarda alınan yenilgiler sonrasında benzer bir arayış, 1837'de İran'ın ilk gazetesinin çıkışını sağlamıştır. Burada da öne çıkan

unsur İran'ın yeniden yapılandırılması ve duyulan ihtiyaçlar çerçevesinde gazete, dünya çapında olup bitenler hakkında bilgilendirilme araçlarından birisi olarak konumlandırılmıştır.

Zamanın ruhunu kavramaya katkıda bulunan bir araç olarak görülen gazeteye ve genelde matbuat dünyasına yüklenen anlam, makro gidişata işaret eden “zamanın ruhunu kavrama” ve mikro alanlara işaret eden “olup biteni hakıyla bilme” ve anlama meselesidir. Bugün de önemlerini koruyan üç merkez olarak görülebilecek Kahire, İstanbul ve Tahran'ı dikkate alırsak İslam dünyasındaki yeniden yapılanarak güçlü olma, işgal ve sömürgeciliğe karşı direnç geliştirme noktasında medyanın görüldüğü, değerlendirildiği ve okunduğu rahatlıkla söylenebilir. Buna ilave olarak Afrika, Hindistan ve diğer toplumların medya ile kurduğu ilişki ve ona yüklenen anlam noktasında, sömürgeciliğe karşı verdikleri mücadele, gösterdikleri direniş ve ulusal bağımsızlıkların kazanması süreci, başta gazete ve dergi olmak üzere

re diğer medya türleriyle kurulan ilişkinin biçimini ve niteliğini de belirlemiştir. İmparatorlukların yıkılması, ulus devletlerin kurulması ve özellikle de 1950 sonrasındaki dekolonizasyon süreçleri dikkate alındığında medyanın gördüğü işlev, daha çok ulus inşası (nation building) ve ulus devletin varlığını sürdürmesine katkısı çerçevesinde değerlendirilmeye ve konumlandırılmaya evrilmiştir. Başta İslam dünyası olmak üzere Batı-dışı toplumların modernleşme deneyimleri, ülke ve kültür havzaları merkezli çoğul medya okumaları ile incelenmeye, değerlendirilmeye ve bugünkü medya pratiklerinin yeniden gözden geçirilmeye vesile edilmesi gerektiğini de not etmiş olalım. Bu deneyimlerin kendisi, medyaya yüklenen anlamlar, siyasal toplumsal konumuna ilişkin ona atfedilen değerler ve sistem içi işlevselleştirmeler, meslek pratiğini ve ilkelerini de büyük oranda belirlemiştir. Bu durum, özellikle “kalkınma-gelişme” stratejileri ile gelişmiş ülkelerin model alınması çabalarına odaklanıldığında büyük oranda da sömürge ve sömürgecilik karşıtı arayışların ve hareketlerin medya işleyişinin

dışında kalma sorununu beraberinde getirmiştir.

Gazete, dergi, radyo, sinema, televizyon ve dijital araçlarla operasyonel düzeyde kurumsal yapıları kurabilen, bu noktadaki kapasitelerini geliştiren Batı-dışı dünyanın eski ve yeni ülkeleri, medyanın gördüğü işlev ve bu süreçte gerçekleşen iş pratiğinin, ortaya çıkan yeni bir meslek olarak haberciliğin genel yaklaşımlarını ve normlarını üretme noktasında dikkate değer bir birikim ortaya koyamamışlardır. *Zamanın ruhunu kavrama ve olup biteni bilme* noktasındaki bilgi boşluğu belli oranda giderilmiş olsa da bunun genel kabul görebilecek, gerekçelendirilmiş, hesap verilebilirliği de mümkün kılan ve iç tutarlılığı olan bir anlatıma (tahkiye), bir dile dönüşmesinde büyük bir boşluk bulunmaktadır. Bu, bir meslek ve kurumsal yapılanma olarak medyanın meşruiyeti, işlevi, sorumlulukları ve varoluşuna dair tartışma ve yaklaşımları ortaya koyarak uygulanabilir, saygın ve küre ölçeğinde etkili olabilen bir medya ahlakına ve diline ulaşma meselesidir. Bu noktada varolan büyük bir eksiklik ve boşluk, varlığını sürdürmektedir. Meslek ilkelerinin, mesleki normların, medya ahlaki tartışmalarında hem teorik boyutu (akademik çalışmaları) hem meslek pratiğini de belirleyen hâkim yaklaşım, Batılı tecrübe ve bilgi bi-

rikimine dayandırılmaktadır. Hem teorik düzeyde iletişim fakültelerinde okutulan hem meslek örgütlerinde dillendirilen hem de sektörel pratiklerde belirleyici olan medyaya ilişkin kuramların ve bilgi birikiminin Batılı karakteri, sömürgecilik karşıtı direnci ve arayışı da olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuz etkinin güncel somut örneklerinden birisi, İsrail'in Filistin'de yürüttüğü yerleşimci sömürgecilik faaliyetleri ve 7 Ekim 2023 sonrası derinleştirdiği Filistinlilere yönelik soykırımın haberleştirilmesinde tercih edilen terminoloji ve haber dilidir. Soykırımı haberleştirmede soykırımcıları ve sömürgeci güç olan İsrail'in de içinde meşruiyetini bulduğu ve güç devşirdiği Batılı medya söylemlerini aşan bir haber ve habercilik dili üretilmemiştir.

Batılı akademik-entelektüel yaklaşımların baskınlığı ve özellikle Batı dışı toplumların Batıyı model alarak medya ahlakı ve meslek normları ile ilgili yürüttükleri tartışmalar ile meslek kuruluşlarının uygulamaları da bu birikimin ve tartışmaların birer yansımasıdır. Onun için enformasyon üretimi, dağıtımı ve tüketimi alanındaki kurumsal ve meslekî işleyiş, medya ve iletişim alanındaki sorunların ötesinde bir siyasal-toplumsal düzeyin veya yapının bir parçası olarak değerlendirildiğinde daha anlaşılır olacaktır. Bu da haber terminolo-

Hem teorik düzeyde iletişim fakültelerinde okutulan hem meslek örgütlerinde dillendirilen hem de sektörel pratiklerde belirleyici olan medyaya ilişkin kuramların ve bilgi birikiminin Batılı karakteri, sömürgecilik karşıtı direnci ve arayışı da olumsuz etkilemiştir.

jisini de mesleğe ilişkin ahlaki yaklaşımları da uygulanabilir meslek normlarını da içeren bir medya düzenini gerektirdiği kadar meşruiyeti güçlü olan bir siyasal-toplumsal-kültürel yapılanmayı da gerektirmektedir.

Medyanın Batılı modernitenin ana aktörü olan ülkelerin sömürgecilik faaliyetlerinin bir ürünü olduğu gibi sömürgeciliğin keşif kolu ve gücü olan kurumsal mekanizmalarından biri olduğu unutulduğunda, tarih üstü bir anlatıya dönüşmüş olur. Türkiye’de de olduğu gibi medya ve iletişim alanına ilişkin literatürün ve genel anlatının, Batılı sömürgeciliğin medya ile ilişkisini örtecek şekilde “tarih üstü” bir anlatı şeklinde daha çok modernlik-geleneksellik, gelişmişlik-gelişmemişlik, ilerleme-geri kalmışlık gibi indirgemeci karşıtlıklar etrafında inşa edildiği söylenebilir. Bu gerçeğin farkında olunmadan, mevcut literatür ve mesleki uygulamalar yeniden gözden geçirilmeden sömürgeciliğin çok boyutlu mirasından azade olmak güç-

tür. Bu durum, Filistin örneğinde olduğu gibi yeni sömürgeciliklere, katliamlara, etnik temizlik çabalarına ve soykırıma karşı direnmeye, insanlığa karşı suçları önlemeye de ilişkin çabaları da olumsuz etkilemektedir. Onun için akademik literatür başta olmak üzere medya ve iletişim alanının teorik ve uygulamalı birikimlerinin yeniden gözden geçirilmesinin temel bir ihtiyaç olduğu açıktır. Ayrıca günümüz medya işleyişinin büyük katliamlara, etnik temizlik ve soykırım faaliyetlerine karşı bir mukavemet alanı olarak norm ve değer üretecek şekilde yapılandırılması da belli oranda buna bağlıdır. Tam da bu noktada Türkiye’nin medya ve iletişim alanının yeniden bir okumaya tabi tutulmasının akademik ve entelektüel düzeyde temel bir ihtiyaç olduğu kadar sektörel düzeyde bir uygulama ve mesleki işleyiş açısından da bir gereklilik olduğunu söylemek lazım. Bu yönüyle bu işin eğitimini veren iletişim fakültelerinde ve de mesleki uygulama boyutunda sahada bir ortak hareket ve çabaya ihtiyaç var.

On dokuzuncu yüzyıldan bu yana Müslüman toplumların yerleşik olduğu coğrafyalar başta olmak üzere dünya genelinde bir düzen arayışı var. Bu düzen arayışının önemli unsurlarından biri de medya yapılanmasıdır. On dokuzuncu yüzyılın sonu yirminci yüzyılın başlarında yerleşik düzenlerin yapısının bozulup dağıldığı dönemde İsrail'in kurulmasına giden süreçte başlatılan ve yerleşimci sömürgeciliğin yeni bir versiyonu olan, devamında da soykırıma dönüşen İsrail'in Filistin'i işgali meselesini içinde bulunduğu bu düzen arayışında medyanın nasıl konumlandırıldığı üzerinde durulması lazım. Bu süreçte medya sömürgeciliğe, ırkçılığa, etnik temizliğe, soykırıma karşı yürütülecek kavganın, mücadelenin bir mekanizması, mazlumların dünyaya seslerini duyurabilecek ve önleyici bir işlev görebilecek önemli bir araç olabileceği gibi tam tersi işlevler de görebilmektedir. Bu noktada medyanın önemli işlevlerinden biri olan habercilik hizmetini sunan kuruluşların niçin var olduklarını, hangi hizmetleri sunduklarını, bu

hizmeti sunarken hangi kriterlere tabi olduklarını; o hizmetlerin standartları ve meslek ilkeleri ihlal edildiğinde hesap verebilmeyi mümkün kılacak şeffaf bir mekanizmayı takipçilerine sunmaları gerekir. Bu da aslında afet, savaş, katliam, insanlığa karşı suçlar ve soykırım gibi ağır insani durumları kapsayacak detaylı meslek kurallarının, editöryal kılavuzların hazırlanması ve uygulanması demektir. Bunun doğal bir parçası da güçlü meslek örgütlerinin varlığıdır; yani sivil toplum örgütleri aracılığı ile özdenetim mekanizmalarının işletilmesidir. Haberciliğin meslekleşmesinin de doğal bir unsuru olan kuralların oluşturulmasını içerecek şekilde güçlü bir medya yapılanmasının varlığı, aynı zamanda işgal ve sömürgecilik başta olmak üzere katliam ve soykırımların önlenmesine de önemli bir katkı sağlayacaktır.

Medya, İsrail'in Filistin'de derinleştirdiği soykırım örneğinde olduğu gibi insanlığa karşı işlenen suçların sadece öfke taşıyıcısı, öfkemizi dile

getiren tatmin aracı, biraz sorumluluğumuzu yerine getirmiş hissi verecek bir rahatlama aracı olarak işlev görmemelidir ve böyle de davranmamalıdır. Aksine uzun vadeli, bu ve benzeri soykırımların, insanlığa karşı suçların, katliamların işlenmemesi ve önlenmesi noktasında haberciliğin ve medyanın hayati derecede önemli bir faaliyet alanı olduğu bilinciyle üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir. Örneğin İsrail, kendisine ait olmayan toprakları işgal eden ve yerleşimci bir sömürgecilik pratiği ile Filistinlileri topraklarından süren, etnik temizlik yapan ırkçı bir devlet yapısına sahiptir. İşgalci bir gücün olduğu yerde de direniş temel bir haktır. İşgal-direniş çerçevesinde bir habercilik terminolojisinin kullanımını beklemek hem katliamları önleyici bir işlev görebilir hem de olup bitenin hakkıyla bilinmesi açısından bir hakkın ifasıdır. Burada da aktivizm veya sloganik dil kullanımından öte gerekçelendirilmiş, iç tutarlılığı olan, mevcut birikimin içinde konumlandırılmış, hesap verilebilirliği de mümkün kılabilen bir mesleki kurallar silsilesi içinde bir iş yapma pratiği ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ile mümkün olabilir. Aksi durumda zayıf bir medya yapılanması ve işleyişi ile medya kuruluşlarının habercilik pratiklerinde kullandıkları terminoloji, soykırıma giden süreci ve işgali meşrulaştırıcı bir dilin üretiminin aracı haline gelir.

Batı dışı dünyanın sonradan tanıdığı ve aşına olduğu yeni bir mesleki form olarak gazeteciliğin bir meslek alanı olarak temel çerçevesini, uygulana-bilir kriterlerini, amacına uygun olarak atfettiğimiz anlamı da gerçekleştirebilecek şekilde kurallara ve anlayışa sahip güçlü bir medya yapılanmasına gitmeden, ne soykırımlar önlenemez ne de soykırımlar, soykırımcıların çizdiği anlatı dilinin ötesinde doğru dürüst hikaye edilebilir. Kategorik ve

indirgemeci yaklaşımları terk edip “yeni arayış” olarak ifade edilebilecek zamanın ruhunu kavramaya ve olup biteni hakkıyla bilmeye katkı yapacak güçlü bir medya yapılanmasına gidilmesi hem temel bir ihtiyaç hem de temel bir haktır. Bu nokta da zamanın hızlı akışına kapılmadan, olup bitene karşı sürüklenmeden, mesleki pratiğin bilgisini de üreten, ürettiği bilgiye göre de meslek icrasını yapan kurumsallaşmış medya düzeninin varlığını güçlü bir talep olarak gündemde tutmaya ihtiyacımız var. Bir ihtiyaç ve arayış olarak bunu daha gür sesle dile getirmemiz gerekiyor. Bu talebin birinci muhatabı, haber sektörünün sermayedarları ve habercilik profesyonelleridir. İkinci muhatap, habercilik meslek örgütleri ve kamu kuruluşlarıdır. Üçüncü muhatap medya ve iletişim eğitimi veren akademik kurumlarıdır, iletişim fakülteleridir. Son olarak da şeffaf, hesap verebilir, denetim işlevini yerine getirebilecek güçlü bir medya yapılanmasını mümkün kılacak bir hukuki güvencenin sağlanması gerekir. Burada sorumluluk siyasal aktörlerdedir. Tüm bunları harekete geçirecek ana zemin ise, toplumsal talep ve beklentilerin canlı ve diri tutulmasıdır. Buna ilişkin kurumsal yapılar çeşitlendirilebilir ve yeni mekanizmaların oluşturulması yoluna da gidilebilir. Haberin, sadece bir ticari emtia olmadığını, kamusal bir hizmet olduğunu, olup biteni hakkıyla bilmeyi mümkün kılacak enformasyonun hayati derecede varoluşsal olduğunu, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezi depremler ile İsrail’in Filistin’de yürüttüğü ve derinleştirdiği soykırım yeterince ortaya koymuştur. Güncel ve doğru enformasyonun, en az ticari hayattaki değerler, aile hayatındaki değerler, çocuklarımıza ilişkin değerler ve hayati gördüğümüz bütün meseleler ve kavgalar kadar önemseyip bu alana yatırım yapmaya dair bir sorumluluğumuzun olduğunu unutmamak lazım.

Doç. Dr. Enes Bayraklı: Türkiye Yeni Döneme Hazırlıklı Giriyor

Dünya, sınamalar ve kırılmalar arasında belirsiz bir dönemin içinden geçiyor. Ekonomik krizler, salgınlar, iç çatışmalar, bölgesel savaşlar belirsizlikleri daha da artırıyor. ABD-Rusya, ABD-Çin arasındaki kıyasıya mücadeleyi yeni bir dünya savaşının ayak sesleri olarak okuyanlar giderek artıyor. Devletler düzeyinde de bu tür açıklamaların sıklıkla yapıldığını görüyoruz. Tüm bu olumsuzlukların küresel sistemin işlememesinden kaynaklandığı düşüncesi artık daha çok dillendiriliyor. Rusya-Ukrayna savaşından İsrail'in Filistinlilere yönelik soykırım girişimine kadar hiçbir esaslı soruna çözüm üretemeyen küresel sistem ciddi anlamda güven kaybetti. Peki, bundan sonra ne olacak? Dünya gerçekten yeni büyük savaşa mı gidiyor? Sınamalar ve kırılmalar aşılabılır mi? Sistemin değişmesi veya revizyonuyla, sınamaların ve kırılmaların üstesinden gelinebilir mi? Bu gidişata karşı Türkiye ne yapıyor veya ne yapmalı? Türkiye Araştırmaları Vakfı Başkan Yardımcısı ve Türk-Alman Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı Doç. Dr. Enes Bayraklı ile küresel sistemin ve dünyanın geleceğini konuştuk.

- 1990'ların başından beri muhatap kılındığımız, içinde bulunduğuna inandığımız bir gerçeklik alanı vardı. Bu gerçeklik alanının içinde Soğuk Savaş'ın bitmesiyle özellikle Batı kamuoylarında dünyanın (ABD ve Transatlantik İttifakı merkezli) tek kutuplu bir dünyaya geçmesi; Soğuk Savaş rejiminin yıkılmasından sonra, ABD'nin uluslararası güç yapısının zirvesinde olması vardı. Bu hikayeyi nasıl okuyorsunuz, Soğuk savaşın bitişinden itibaren kurulan "tek kutuplu dünya" sona mı eriyor, ya da böyle bir dünya var mıydı?

Soğuk Savaş sona erdikten sonra ABD'nin başını çektiği Batı dünyası zaferini ilan etti. Fukuya-

ma'nın meşhur Tarihin Sonu tezinin merkezinde bu düşünce yer alıyordu. Tarihin Sonu tezinin temeli bence çok da zayıf, ama özellikle ABD'nin süper güç ve tek kutupluluk üzerinden dünyada hegemonik güç haline gelmiş olması bir gerçekliği ifade ediyordu. ABD'nin materyal kapasitesi, iktisadi ve askeri gücüyle yarışabilecek dünya üzerinde başka bir devlet kalmamıştı. Dolayısıyla 1990'dan sonra tek kutuplu düzen uluslararası sistemde gözlemlenebilir bir şekilde vardı. Fakat daha sonrasında ortaya çıkan gelişmeler ve güç kaymalarıyla birlikte bunun gün geçtikçe daha fazla sorgulandığı ve buna meydan okuyan güçlerin oraya çıktığını görüyoruz. Burada ön plana çıkan devlet de Çin. Açıktan bir meydan okuması olmamasına rağmen Çin'in iktisadi ve askeri olarak

güçlenmesi ABD'de kaygıya neden oldu. Şu anda ABD, Çin'i potansiyel bir tehdit olarak tanımlıyor. Çin'in Amerikan hegemonyasına meydan okuyabilecek yeni bir kutup haline gelmesiyle ilgili korkular var Washington'da ve bunu baskılamak için çeşitli politikalar devreye soktuğunu, geliştirdiğini görüyoruz ABD'nin. Trump'ın Çin'e karşı attığı adımları ve söylemlerini biliyoruz ama Trump ile başlayan bir mesele de değil bu. Dolayısıyla son 30 yılda Soğuk Savaş'tan tek kutuplu düzene, tek kutupluluktan belki çok kutupluluğa ya da yeni düzene hızlı bir geçiş yaşandığını görüyoruz. Şu anda tabii ki bu yeni düzene tam manasıyla geçtiğimizi söyleyemeyiz ama bunun işaretleri, bunun gerilimi var uluslararası sistemde, onu okuyabiliyoruz.

- Aslında diğer sorum da tam bahsettiğiniz noktaya denk düşüyor, geçtiğimiz on yıllarda hem Rusya Federasyonu'nun hem de Çin Halk Cumhuriyeti'nin geçmişten farklı stratejik başlıklarla da olsa küresel düzeyde

ABD'nin rolüne karşı daha aktif ve rekabetçi bir rol oynadığı görülmekte. Ama aslında, benim jenerasyonum için kapitalizmin ve liberalizmin dünyanın tek gerçekliği, tek bileşeni olmak gibi bir iddiası vardı. 2000'li yıllarla birlikte, ABD'nin dünya liderliği rolünü oynamak için yeterli güç, arzu ve vizyonunun olmadığı iddia edilmişti. Şimdiyse Avrupa Birliği'nin ortak dış politika oluşturmakta zorlanması, Çin'in askeri ve ekonomik olarak güçlenmesi ve Brezilya'dan Hindistan'a yükselen bölgesel güçlerin daha bağımsız politikalar uygulamaya başlaması gibi faktörler, yeni bir dünya düzeni tasavvurunu gündeme getirmiş durumda. Bu güç dengesi değişimini bir uluslararası ilişkiler teorisi okuması olarak nereye konumlandırıyorsunuz?

Tabii Tarihin Sonu tezi, insanlığın uzun serüveni-ne baktığınız zaman, aslında, çok primitif bir yaklaşım olarak kalıyor. İnsanlığın bugün yeryüzünde tespit edilebilen tarihi 200 bin yıla kadar geri gidiyor. Homo sapiens dediğimiz insanoğlunun ilk Doğu Afrika'da ortaya çıkıp dünyaya yayılma-

sının 200 bin yıllık bir tarihi var. Bu süre içerisinde yazılı tarih, tespit edilebilen tarihte yüzlerce medeniyetin, devletin doğup yok olduğunu görebiliyoruz. Gücünün zirvesinde olan Roma İmparatorluğu gibi İmparatorlukların yüzyıllar sürse bile bir süre sonra durağanlaştığını, çöktüğünü görüyoruz; Osmanlı İmparatorluğu, Britanya gibi birçok örnek verilebilir. Dolayısıyla Tarihin Sonu tezinin çok temelsiz bir iddia olduğunu söyleyebiliriz. Zaten sadece 20 yılda bu iddianın sarsıldığını, buna meydan okunduğunu görebiliyoruz. Dolayısıyla bu iddiayı Batı'nın içinde bulunduğu bir illüzyon ya da zafer sarhoşluğu olarak değerlendirebiliriz.

- Tarihin Sonu, ekonomik ve kültürel sermayenin de pazarladığı bir iddia oldu. Tüm dünyaya pazarlandı, global gerçeklik haline geldi bir süre sonra.

Tabii bir süre sonra kendi kendini kanıtlayan bir şeye dönüşüyor, İngilizce ne diyoruz, self fulfilling prophecy, kendini gerçekleştiren kehanet. Dolayısıyla bu Amerikan hegemonyasını meşrulaştırmak için kullanılan bir araçtı. Akademik hikayesi, -Türkiye ezberindeki yeri- tarafsız bilgi ürettiği iddiasına dayansa da, Pozitivist söylemle 'bilim ve bilim adamları, insanlığın huzuru ve mutluluğunun hizmetindedir' falan filan, güzel hikaye ve fakat Oryantalizmden biliyoruz ki Batı'da akademi ilk çıktığından beri Oryantalizmin hizmetinde, devletin hizmetinde. Dolayısıyla Fukuyama da Amerikan hegemonyasının hizmetinde, Amerikan hegemonyasını meşrulaştırmak ve dünyaya pazarlamak için böyle bir fikir, bir hikaye atıyor ortaya. Bir tarih yazıyor daha doğrusu. Çünkü tarih dediğimiz şeyin de zaten galipler tarafından

yazıldığını biliyoruz. O da bir Amerikan sosyal bilimcisi olarak, Amerika'nın neden muzaffer olduğunu, diğerlerinin neden kaybettiğini ve neden kaybetmeye mahkum olduklarını anlatan böyle bir hikaye yazıyor, bundan sonra da tüm dünyanın buna ayak uydurmak zorunda olduğunu söylüyor ama 30 yıl insanlık tarihinde çok uzun bir dönem değil. Yani 30 yıl bile bunun aslında çok temelsiz bir iddia olduğunu göstermeye yetti. 30 yılda bu tezi çürüten ne oldu? Mesela Rusya ilk 20 yıl belki Soğuk Savaş'ın bitmesinin, Sovyetler'in dağılmasının yarattığı şoku atlatmak ile geçirdi ama 2008'den itibaren bu düzeni kabul etmediğini, en azından bu düzeni kendi çevresinde tanımadığını gösteren adımlar attı. Gürcistan ile birlikte başlayan, Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna savaşı gibi örnekler bunu bize gösteriyor. Tabii Çin de var bu denklemde. Burada aslında temel belirleyici Çin'in tavrı ve ABD'nin bu süreci nasıl yöneteceği. Yani Hindistan'da ya da Brezilya'da Amerika'nın ortaya koyduğu sisteme alternatif bir sistem arayışı olduğunu görmüyoruz en azından; böyle bir iddia yok ortada. Haddizatında Çin'in de böyle bir iddiası yok ama Çin'in büyüklüğü, askeri ve iktisadi gücü ABD'yi ürkütüyor. Buradaki temel şey ideolojik bir kavga'nın ortada olmaması. Çin otoriter bir devlet ama günün sonunda kapitalizme ayak uydurmuş bir devlet. Burada temel olarak kapitalizmi sorgulayan bir alternatiften de bahsetmiyoruz, böyle bir ideolojik ekonomik/ iktisadi farklılık söz konusu değil ama tabii Çin'in otoriter bir rejim olması bir farklılık. Ama bunu dünyaya yaymak için bir girişim içinde mi dersiniz, hayır değil. Ama yine de bu Amerikalıları ürkütüyor, yaptıkları açıklamalar attıkları adımlardan, Asya Pasifik'i merkeze almalarından bunu görebiliyoruz. Dolayısıyla önümüzdeki yüzyılda büyük mücadele Asya Pasifik'te kopacak diye düşünüyorum.

- Çin'in böyle bir iddiası yok dediniz, buradan devam edelim. Özellikle Çin'in Orta Doğu ve Afrika'ya yönelik yatırımları ve ekonomik ilişkileri, fakir ülkelerin tedarik zincirlerine dahil edilmesi gibi unsurların, batı kamuoyu tarafından gelişim, destekleme olarak değil de daha çok tehdit olarak görülmesinin de bu sorgulamalarda payı var denebilir tabii. Yani Amerika'nın 20 senedir reklamını yaptığı kavramların, Çin tarafından kullanıldığında düşmanlaştırıldığını görüyoruz. Bu çerçevede, bizi tarihin sonu tezine ve ideolojilerin bitişine götüren ulus devlet kurgusunun yanlış olduğu ve inandığımız teorilerin yalan olduğu yönündeki tartışmaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Burada tabii şunu görmek lazım, uluslararası sistem II. Dünya Savaşı sonrasında ABD tarafından dizayn edildi. Savaşın galibi baskın güç, süper güç ABD olduğu için, kendine göre, kendi çıkarlarına göre bir sistem inşa etti. Bu hegemonyayı da liberal değerler maskesi altında gizlemeye çalıştı. IMF, Dünya Bankası, BM gibi kurum ve kuruluşlara baktığınızda sistemin birçok açıdan ABD hegemonyasını meşrulaştırmaya yarayan birer aparat olarak tasarlandığı fark ediliyor. Ve günün sonunda sistemde çatlaklar ya da gerilimler ortaya çıktığı zaman da ABD'nin bu yapılar üzerindeki etkinliği çok daha görünür hale gelmeye başlıyor. Dolayısıyla her ne kadar liberal iktisadi ekonomik sistemin özgürlükler ve rekabet üzerine dayandığı iddia edilse de, pratikte bu çok mümkün değil. Kriz zamanlarında, bu inkar edilemez bir şekilde daha görünür hale geliyor.

- Bu konuştuğumuz, değişen küresel siyaset tarzları, bu çatırdamalar bize güncel gelişme-

leri anlamakta nasıl ışık tutmalı? Özellikle uzmanlık alanınız olan; dünya çapında sağın yükselişi, siyasi düzende evrensel kabul edilen değerlerin aşınması, çifte standardın özellikle Gazze'ye yönelik işgalde yüzümüze çarpmasını ve demokratik, batılı değerlerin güç erozyonuna uğradığıyla ilgili söylemleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Aşırı sağın yükselişi hep iki savaş arasındaki döneme benzetiliyor, ekonomik buhran ve beraberinde -biliyorsun- aşırı sağ yükselişe geçiyor. Özellikle 1929 buhranı faşist hareketlerin iktidara gelmesini tetikliyor birçok Avrupa ülkesinde. Bugün de benzer süreçlerin yaşandığı söyleniyor. Özellikle 2008 ekonomik krizinin etkilerinin çok sert hissedildiği görülüyor. Dolayısıyla aşırı sağın Batı'da yükselmesinin böyle bir iktisadi temeli var. Kimse durup dururken aşırı sağa yönelmiyor. Burada Avrupalı devletlerin dünya ticaretinden aldığı payın son yirmi yılda oldukça azaldığını görüyoruz. İstatistiklere bakarsanız, Çin mesela 1990'dan 2024'e kadar müthiş bir atılım yapmış. İhracatta, birçok Çinli şirketin dünyada en zengin ilk yüzdeki şirketler arasına girmesi gibi birçok faktöre baktığınız zaman çin'in atılımını fark edebiliyorsunuz. Bu şu manaya geliyor; özellikle Avrupa'nın dünya üzerindeki zenginlikten aldığı pay düşüyor. Zenginlik azalması ister istemez Avrupa içerisinde çeşitli gerilimlere neden oluyor. Geçmişte aldıkları pay yüksek olduğu için büyük bir kısmı belli bir kesime gitse bile dar ve orta gelire sahip kesimler de bu gelirden pay alıyordu. Toplam gelire göre oransal olarak düşük kalsa da bu bile yetiyordu orta ve dar gelirliyi mutlu etmeye. Ama geldiğimiz noktada pasta daraldığı için fatura önce dar gelirli kesime kesiliyor. Yunanistan, İtalya, İspanya başta olmak üzere Avrupa'nın birçok ülkesinde gelir

kaybının sancıları yaşıyor... Mesela Fransa'da sarı yelekliler ayaklandı. Çok ciddi bir ayaklanmaydı o. Devletlerin ciddi bir çatışma dönemine ya da bir savaşa gittiği görülüyor. Yani uluslararası sistemde büyük bir kriz tehdidi var. Eğer böyle bir mücadeleye giriliyorsa devletlerin buna hazırlık yapması gerekiyor, yani otoriterleşmeleri gerekiyor. Ama bunu nasıl anlatacaksınız, toplumu nasıl ikna edeceksiniz? Yani Çin'in geldiğini, 20-30 sene sonra büyük bir mücadelenin başlayacağını anlatsanız bile toplumu nasıl ikna edeceksiniz? İşte bu ikna sürecinde Müslümanlar 'öcü' olarak gösterildi, göçmenler ve yabancılar öcü olarak kullanıldı. Kitlelerin önüne bu göstermelik tehditler atıldı. İşte Müslümanların Avrupa'da 10-20 sene içinde çoğunluk olacakları, mültecilerin ülkeyi ele geçirecekleri gibi mesnetsiz, bir zemini ve temeli olmayan iddialarla kitleler korkutuldu ve otoriter siyaset normalleştirildi, meşrulaştırıldı. Polise geniş yetkiler veren yasalar geçirildi. Bu demek oluyor ki, daha otoriter bir devlet yapısına geçiş yapılıyor Avrupa'da. Ama tüm bu olup bitenlerin temelinde iktisadi güç kayması var aslında. Çünkü Avrupa'nın yeni dönemde bu güç dengesini, toplumsal gerilimleri yönetmeye ihtiyacı var. Bunu da yapabilmek için Müslümanları tehdit olarak gösterdiler. Mesela Fransa'da terör korkusu üzerinden, tırnak içinde sözde islami terör üzerinden yasalar hayata geçirildi. Ama bu yasaların birçoğu polis tarafından sarı yeleklilere uygulandı. Dolayısıyla bu Avrupa'da olup biten hikâyenin bir iktisadi, ekonomik temeli var, bu gerilimin bir ekonomik eksenine var. Bu gerilim daha da artacağı benziyor. Burada da Çin'i frenlemek için ABD devreye girdi. Rusya-Ukrayna savaşı ABD için çok kullanışlı bir aygıt oldu. Ukrayna savaşı üzerinden bütün Avrupa'yı hizaya getirdiler. Avrupa, Rusya'dan gaz ithalatını olabildiğince azalttı.

ABD şimdi kendilerine LNG satıyor. Ve Avrupa'da Amerika'ya karşı, Amerikan hegemonyasına karşı çıkan çatlak sesleri bu şekilde bastırdılar. Bir Avrupa ordusu kurulmadı. 'Kendi stratejik otonomimizi kazanmalıyız' diyen siyasetçiler vardı, onların hepsi piyasadan çekildi, hepsi hazır ola geçti.

- Aslında ortak bir Avrupa dış politikası da söz konusu değil, AB entegrasyonunun hala eleştirilen noktalarından biri de bu.

Değil, aslında NATO'nun, ABD hegemonyasının AB açısından alternatifinin olmadığını, Rusya karşısında, Çin karşısında tutunmak istiyorlarsa ABD'ye yaslanmaları gerektiğini çok iyi anlamış durumdadılar. Bu açıdan da Ukrayna savaşı ABD için iyi bir araç oldu.

- Aslında devletler iktisadi çıkarlar için böyle politik söylemler kullanıyor ve bunun toplum üzerinde de aşırı sağ gibi, anti-göçmen politikalar gibi izdüşümleri oluyor diyoruz, popülizm de bunları besliyor. Ama bu politik maskenin Gazze'yi işgal ve soykırımla birlikte en azından Avrupa, Amerikan kamuoyu nezdinde biraz zorlandığı, kırıldığı ya da o perdenin biraz yırtıldığından bahsedebilir miyiz? Gerçekten Avrupa'nın Batılı demokratik değerler olarak sunduğu şeyin politik bagajları olduğunu artık kamuoyu görüyor diyebilir miyiz?

Bu bizim Türkiye'de kapıldığımız bir yanılsama. Yani Avrupa kamuoyunda böyle genel bir tepki yok. Bu bizim Hüsni kuruntumuz diyeyim.

- Özellikle Avrupa Parlamentosu kayıtlarını izleyince bu kamuoyu daha da aşikâr görülüyor hocam, ulusal çıkarlardan uzakta bir AB projesi olan parlamentoda bile Sol kendi içinde bir anti İsrail duruşu göstermedi, Almanlar hemen kendini ayarladı mesela.

Tabii ki, evet. Bu bizim Hüsnü kuruntumuz dediğim gibi, Avrupa'da her zaman geçmişten beri Filistin'i destekleyen bir marjinal Sol hareket var, belli başlı entelektüeller var ama bunlar hiçbir zaman ana akım olmamıştır. Hep dışlanmışlardır, kıyıda köşede kalmışlardır. kitlesel olarak Avrupa'nın ayağa kalktığına dair söylemler maalesef self oryantalizm.

- Aslında self oryantalizm biraz da burada ne tepki gösterilirse gösterilsin (yani self kendisini nasıl performe ederse etsin) yine bir başka gösterinin imitasyonu olarak var olacak fikrine olan inanç aynı zamanda.

Aynen öyle. Yani 'bizden adam olmaz', 'biz sesimi-

zi çıkaramıyoruz, bak Avrupa ayaklandı' gibi self oryantalizmi besleyen söylemlere dayanak oluşturuyor. Ancak dediğim gibi bu gösterilere katılanlar ana akım değil, dışlanmış çevreler. Artı onların içinde belli oranda göçmenler ve Müslümanlar var. Bizim zannettiğimiz o tarz bir kitlesel tepki Avrupa'da yok. Ama geniş toplum kesimleri resme baktıkları zaman İsrail'in haksız olduğunu görüyorlar mı, görüyorlar. Yapılan kamuoyu araştırmaları %40-45-50, Amerika'da da değişen oranlarda bu görülüyor. Genç kuşak görüyor. Ama bu siyaseti etkileyecek bir harekete dönüşür mü, var mı böyle bir hareket? Kesinlikle yok. Ona dönüşmesine de müsaade etmiyorlar zaten. Siyonist lobinin medya üzerindeki gücü, medyadaki kontrol gücü o kadar fazla ki Avrupa'nın bazı ülkelerinde ortaya çıkabilecek o tarz bir hareketi baskılamak için öncesinden her türlü adımı atıyorlar. Dolayısıyla bir gazeteci ağzını açsa anında marjinalleştiriliyor ve resmin dışına itiliyor neredeyse. Yani Avrupa'da bizim zannettiğimiz toplumun ayağa kalkması falan kesinlikle söz konusu değil. En ciddi tepkilerden birisi Irak'ın işgaline karşı İngiltere'de 2002-2003

yıllarında yapılan protestolarda gösterildi, milyonlar yürümüşü. Günün sonunda ne elde etti o milyonlar, hiçbir şey elde edemedi. ABD ve İngiltere tıkr tıkr planlarını işletti, Irak'ı mahvetti. Avrupa'da zannettiğimiz gibi bir hareketlenme yok. Amerika'da var, o da üniversitelerde var, bir üniversite hareketi olarak. O kadar güçlü bir müesses nizam var ki Avrupa ve Amerika'da, bunu sarsmak kolay değil.

Bu düşünce de tabii bize öğretilen başka bir ezber dayalı; o da Avrupa'da gerçek demokrasi ve insan haklarının olduğu, halkların taleplerinin parlamentolara yansıdığı ile ilgili tamamen bize özgü bir ön kabul, bir ezber. Bu ön kabul veya ezber sonucu da bu fikir ortaya çıkıyor. Halbuki ulusal çıkarlar, daha doğrusu devlet güvenliği ve dış politika söz konusu olduğunda, özellikle İsrail'in güvenliği söz konusu olduğunda her şeyin rafa kaldırıldığını, o cilalı söylemlerin, ilkelerin, değerlerin bir etkisi olmadığını görüyoruz.

- Son dönemde en çok tartışılan konulardan biri de bölgesel değişimler. Dünya sisteminde kriz alanı 30 yılı aşkın süredir Ortadoğu kabul edilirken Güney Çin Denizi, Tayvan-Çin, Ukrayna-Rusya ve Afrika'ya doğru mu kayıyor?

Şöyle söyleyeyim; Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, III. Dünya Savaşı uyarısında bulundu. Dünyanın karşı karşıya kaldığı sınamaları, yaşanan kırılmaları 'III. Dünya Savaşı'nın ayak sesleri' olarak niteledi. Aslında I. Ve II. Dünya Savaşı belli bir formatta gerçekleşti. Topyekün savaş formatında göreceli kısa bir dönem içerisinde gerçekleşti, dört beş senede. Küresel çaplı oldu, bölgesel

değildi ve çok ağır yıkıma neden oldu. Ama sonrasında farklı bir formatta başka bir dünya savaşı daha yaşandı, o da Soğuk Savaş'tı. Soğuk Savaş da aslında bir çeşit dünya savaşıydı ama topyekün formatta gerçekleşmedi, küresel düzlemde Sovyetler Birliği ile ABD-NATO ittifakı arasında büyük bir mücadele yaşandı. Topyekün bir savaş olmadı ama vekiller üzerinden birçok savaş oldu. Kore'den Vietnam'a, Afganistan'dan Latin Amerika'ya birçok savaşla birlikte aynı zamanda darbeleri, üstü örtülü operasyonları, iç savaşları, istihbarat savaşlarını da içine alan çok boyutlu ve uzun süreli bir mücadele yaşandı. Tüm bunlarla birlikte iktisadi bir mücadele de yaşandı. Ve bunun neticesinde Sovyetler Birliği dağıldı. Savaşın böyle olmasının nedeni neydi, aslında nükleer silahların devreye girmiş olması gerçeği. Nükleer silahlar devreye girdikten sonra iki süper güç arasında doğrudan bir konvansiyonel savaş olma ihtimali, oluşan dehşet denklemi yüzünden ciddi derecede ortadan kalktı. Onun yerini vekâlet savaşları aldı. Dolayısıyla yeni dönemdeki savaşın da mesela ABD ile Çin arasında doğrudan bir konvansiyonel savaş olması gerekmiyor, böyle bir savaşı düşünebiliyor muyuz bugün, düşünmüyoruz. Yani çok düşük ihtimal. Bunun nedeni nükleer silahların varlığı, iki devletin de nükleer güç olması. Rusya ile NATO ya da ABD arasında doğrudan bir savaşı düşünebiliyor muyuz, düşünmüyoruz ama onun yerine ne var, Ukrayna üzerinden bir vekâlet savaşı var.

- Proxy savaşların biçim değiştirdiğini görüyoruz aslında.

Evet, yine proxy savaşlar, iç savaşlar, darbeler var. Ama Soğuk Savaş sona erdikten sonra da savaşlar

vardı ama artık savaşların hararetinin arttığı, yıkıcılığının arttığı ve yaygınlaştığı, krizlerin derinleştiği bir döneme girdiğimizi görüyoruz. Yeni dönemde artık küresel çapta farklı bölgelerde yeni savaşların ortaya çıkma ihtimali her geçen gün artıyor. Bu da bize aslında Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi bir mücadele biçiminin yeniden başladığını işaret ediyor ve bu çok daha geniş coğrafyalarda olacak. Dolayısıyla mesela büyük ihtimalle Tayvan meselesi patlayacak, çünkü son dönemde yeni kırılma noktası, suların ısındığı nokta Tayvan. Çin'e karşı Tayvan'ı destekleyen ana aktör kim, Amerika Birleşik Devletleri. ABD'nin bunu yaparken amacı nedir, yani ABD liberal anlatıda olduğu gibi demokrasiyi yaymak, özgürlükleri savunmak vs. için mi, yoksa Çin'i dengelemek, sınırlamak için mi bütün bunları yapıyor? Tabii ki ikincisi. Dolayısıyla önümüzdeki süreçte orada bir krizin patlama ihtimali var. Yeni kriz bölgesi orası olacak, Afrika'da mücadele farklı şekillerde devam edecek, böyle bir döneme giriyoruz, mücadelenin artacağı bir döneme.

- Peki bu kompozisyonda Türkiye nasıl pozisyon alacak? Küreselleşme rüzgârı karşısında yükselen milliyetçi akımların siyasi sistemi destabilize etmesi ve bunun Türkiye'ye yansımaları ne olabilir? Bölgesel bir güç ve küresel bir aktör olarak Türkiye'yi bekleyen güçlükler ve imkanlara ilişkin ne söylersiniz?

Aslında Soğuk Savaş sona erdikten sonra Avrupalı devletlerin çoğu bu yeni durumun imkanlarından sonuna kadar faydalandılar. Avrupa'da çatışma ihtimali azaldı, Yugoslavya'da bir iç savaş ya-

şandı ama o savaşın Avrupa'ya sıçrama ihtimali yoktu, ekonomik olarak zarar gördüler sadece. Ki o süreci bile yönetemediler, ABD gelip kendince meseleyi çözdü. Ama Avrupa görece refah dönemine girdi. Buna karşılık bizim etrafımızda yangın yerine döndü. Karabağ'dan tutun da Irak'ın işgaline, PKK terörünün azdırılmasından Yugoslavya iç savaşının etkileri ve Doğu Akdeniz'de gerilimlere kadar birçok sorun alanıyla karşı karşıya kaldık. Zorlu bir süreçten geçtik. Daha sonrasında ise, Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte Türkiye çok ciddi sınamalardan geçti. Türkiye bu sınamalardan geçerken belli hazırlıklarını yapmış, bazı alanlarda ise hazırlıklarını sürdürüyordu. Özellikle son 20 yılda savunma sanayii alanında atılan adımlarla aslında Türkiye'nin bu yeni döneme çok hazırlıklı girdiğini gösteriyor. Yani coğrafya ve zaman bizi buna hazırladı, belki de bizi buna zorladı. Bu hazırlık savunma sanayi alanıyla sınırlı kalmadı. Türkiye stratejik otonomisini de artırdı dış politikada. Yani dış politikada girdiğimiz mücadeleler bizi mecburen otonomimizi artırmaya yöneltti. Yani ABD Suriye'de size karşı bir oyun kuruyorsa, siz buna karşı kendinizi savunmak zorundasınız. Dolayısıyla ister istemez ABD ve NATO'nun etkisinden daha fazla çıkmaya başladı Türkiye. Hatırlarsanız bir dönem eksen kayması tartışmaları uzun süre gündemde tutuldu. Aslında bu tartışma Türkiye'nin kendini savunmasını ve bu amaçla Batı'ya mesafeli yaklaşımını bir tür yaftalamaktı. Türkiye bunu gerçekleştirdi, gerçekleştirmek zorunda kaldı. Şimdi dolayısıyla Türkiye yeni döneme daha hazırlıklı girdi, daha hızlı ve etkin karar alıyor. Libya'ya müdahil olması, Suriye'ye müdahil olması, Karabağ'a müdahil olması bunun örnekleri. Dolayısıyla son on yılda Türki-

ye'nin askeri operasyonlarına bakacak olursanız adeta ordu sefere çıkmış gibi. Türk ordusunun önemli bir kısmı yurt dışında hareketlerde ve çok zinde. Harbe hazırlığı yüksek, tecrübeli bir ordu. Ezcümle Türkiye bu yeni döneme hazırlıklı giriyor.

- İşin bir kültürel ve ekonomik tarafı var Türkiye'nin bu yeni düzende pozisyon almasının evet ama bir de kültürel etki alanı oluşturma da var global ölçekte. Diziler üzerinden, Balkanlar'daki çalışmalar üzerinden, Afrika'da özellikle darbe sonrası yatırımların artması ve eğitim faaliyetleri üzerinden... Kültürel olarak da çok farklı coğrafyalarda Türkiye iş yapıyor, özellikle Fransa'yla gerilimi belki bunun üzerinden okuyabiliriz, Türkiye'nin soft power'ı üzerinden.

Türkiye potansiyelini harekete geçirdikçe, kökleri çok geniş bir coğrafyaya yayılan bir imparatorluğun mirasçısı olduğu için -ister istemez- oralarda da filiz verdiğini görüyoruz. Yani Türkiye Afrika'da, Ortadoğu'da sınırları cetvelle çizilmiş bir ülke olmadığı için, sahici bir devlet ve kültüre yaslandığı için kalıcı bir etki üretiyor. Bu etkinin önemli sonuçları var. Bir önceki soruyu konuşurken yeni döneme hazır olduğumuzu ifade etmiştim. Hazır oluşumuzun bir tarafını da Türkiye'nin etki alanı oluşturuyor. Evet, biz bu yeni döneme her açıdan daha hazırlıklıyız. Avrupalı devletlerle kıyaslayacak olursak bu sürecin kilit taşlarından birisi savunma sanayi. Orada otonomimizi artırmamız çok önemli. Ama önümüzdeki dönemde eğer beklenen büyük savaş patlarsa veya büyük mücadele başlarsa, Türkiye'nin o savaşın bir parçası olmadan ayakta

kalabilmesi için daha da güçlenmesi gerekiyor. Stratejik otonomisini daha da güçlendirmek gerekiyor, zamanı geldiğinde kendi ayakları üzerinde durabilmesi için. O nedenle çok ciddi itibarsızlaştırma politikaları yürütülüyor, propagandaların hedefi oluyor Türkiye. Özellikle yerli ve milli kavramına yönelik sistemli saldırıların arka planında bu gerçekler var.

- Türkiye bu değişen düzende dünyaya ne vaad edebilir?

Değişen dünya düzeninde özellikle mevcut uluslararası sistemin ya da kurumların krizleri yönetmede yetersiz kaldıkları aşikar. Belki de ABD krizleri yönetmek istemiyor, hatta krizlerin artmasını hedefliyorlar, istiyorlar. Türkiye, farklı coğrafyalarla ilişkileri olan bir devlet olarak bu sürecin yönetilmesine katkı sağlamaya çalışıyor. Türkiye açısından önemli olan, özellikle çevresindeki krizlerin çok daha büyük ve derin konvansiyonel savaflara, bölgesel savaflara evrilmeden yönetilebilmesi. Dolayısıyla 'bize ne Libya'dan, bize ne Gazze'den' demek mantıklı bir yaklaşım değil. Bu coğrafyalardaki krizlerin büyümeden yönetilmesi, dindirilmesi Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından çok önemli. Yönetilememesi demek Türkiye'nin her bakımdan olumsuz etkilenmesi demek. Türkiye, çevresindeki krizleri yönetilebilir bir düzlemde tutmaya çalışıyor. Bugüne kadar bu hedefi büyük oranda gerçekleştirdi. Yönetilebilir krizler aşıldığında büyük imkanlara kapı açarlar. Dolayısıyla imkanlar krizlerde içkindir. Türkiye de yürüttüğü politikalarla bu imkanların farkında olduğunu gösteriyor.

Küresel Ekonomik Sistemin Ticaret Hatları Üzerinden Yeniden Yapılanması

Günümüzde küresel ekonomik sistem ve ticaret ciddi bir test sürecinden geçiyor. Bu zamana kadar birçok testten geçti. Bu testler değişik boyutlarda olmuş krizlerdi. Onun için mevcut sistem aynı zamanda krizlerin olgunlaştırdığı bir sistemdir.

Lakin içinde bulunduğumuz test süreci “oyun değiştirici” bir süreç. Bu süreçte yaşanan olaylar, ödemeler sistemini ve küresel ticaret hatlarını da değiştiriyor. Bu olaylar, neticede küresel ekonomik sistemi de değiştirecek. Çünkü ekonomi demek “ödemek veya ödeyebilmek” demektir. Ödeme varsa ekonomi vardır, ödeme yoksa ekonomi yoktur.

Ödeme işlevi de öncelikle bir ölçünün varlığını gerektiren bir şeydir. Mesela neyle ödeyeceksiniz? Bir tarafta mal ve hizmet üretenler var; diğer tarafta ise mal ve hizmetlere talebi olanlar. Biri arz ediyor; diğeri talep. Bunların buluşması için arada bir ölçü olması lazımdır. İşte o ölçüye biz para diyoruz.

Dünya tarihine baktığımızda para tek başına bir işe yaramıyor. Yani diyelim ki, en iyi ölçü birimi olarak altını tespit ettiniz. Tek başına altın da bir işe yaramıyor. O altın ile ödeme kanallarının da oluşturulması gerekiyor. Ödeme hatlarının oluşturulması gerekiyor. Mal ve hizmetler bir taraftan sevk edilirken, bunlara mukabil ödemenin de karşı taraftan sevk edilebilmesi gerekiyor. İşte bütün

bu gereksinimlerin birlikte oluşumuna biz sistem diyoruz. Bu sistem de ticaret hatları üzerinde tebarüz ediyor.

Bu hatlarda ödeme sistematığının de kurgulanması gerekiyor. Sistem istasyonlarının belirlenmesi gerekiyor. Emniyetin tesis edilmesi gerekiyor. Emanetler, tazminatlar, sigortalar vs. vs. hepsinin düzenlenmesi gerekiyor.

Mesela Lidyalılar. Parayı bulan onlar değildi. Ama ödeme sistemini oluşturdular ve sistemi bir ticaret hattı üzerinden kurguladılar. Ege'den Basra Körfezi'ne kadar bir hat oluşturdular. İşte o ticaret hattına Kral Yolu diyoruz. Daha da detayına girersek, o Kral Yolu Pers Kral Yoludur. Pers Kralı 1. Daryuş'un zamanında yine ödemeler sistemi üzerinden oluşturulmuştur.

Buna benzer bir ticaret hattı da İpek Yolu olarak bildiğimiz hattır. Bir diğeri hat Bagharat Yolu'dur. Ülkemizdeki ifadesi ile Baharat Yolu'dur. Bagharat, Hindistan'ın İngiliz egemenliğine girmeden önceki adıdır. Hindistan'dan Avrupa'ya uzanan ticaret hattını ifade eder. Kısacası bu hatlar, iyi tanımlanmış ödeme sistemlerine sahip hatlardır.

Bir sistemin kurulmasında, ölçüyü oluşturduktan sonraki en önemli iş o ölçünün korunmasıdır. Ticaret hatları belirlenip ölçü tanımlandıktan sonra bunların işleyişinin arkasında güçlü bir otoritenin

— 66 —

Ticaret hatları belirlenip ölçü tanımlandıktan sonra bunların işleyişinin arkasında güçlü bir otoritenin var olması gerekiyor. Bu otorite veya gücün, hatlar üzerinden mal ve hizmetlerin akışını teminat altına alması gerekir. Böyle bir otorite de oluşturulursa, işte orada ekonomi işlemeye başlıyor. Sistem çalışmaya başlıyor.

var olması gerekiyor. Bu otorite veya gücün, hatlar üzerinden mal ve hizmetlerin akışını teminat altına alması gerekir. Böyle bir otorite de oluşturulursa, işte orada ekonomi işlemeye başlıyor. Sistem çalışmaya başlıyor.

Şimdi bu temel tanımlamalardan sonra içinde bulunduğumuz küresel ekonomik sisteme bakalım. Mevcut sistem İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kuruldu. Kurgunun temelleri Yalta Konferansı'nda atıldı. Bu konferansın başat üç aktörü Amerika, İngiltere ve Rusya'ydı. Daha sonra Bretton Woods konferanslarında detaylar çalışıldı. Neticede uluslararası ödemelerde ölçü olarak doların kullanılması kabul edildi. Diğer bir ifade ile Amerikan doları rezerv para olarak kabul edildi. Amerika ve müttefikleri, bu kurgunun çalışmasının da teminatı oldular.

Peki bu sistem nasıl çalışıyor?

Bu sistem dolara endeksli olarak çalışıyor. Dolar dediğimiz ise itibari bir paradır. Yani altın veya gümüş gibi mal para değildir. İtibari parayı kağıtlar veya dijital göstergeler temsil eder. Kısacası sistem itibari para üzerinden kurgulanmıştır. İtibar biterse sistem de çöker. Tabi burada çökecek olan sistemdir. Ülkeler veya kurumlar değil. Lakin öyle bir öğretimden geçirdik ki itibar bitin-

ce ülkelerin veya kurumların çökeceğine inanır hale geldik. Artık rezervimiz yoksa paramız da yok diye inanıyoruz. Paramız yoksa da hiçbir şeyimizin olmayacağına inanıyoruz. Üretimin, eğitimin, sağlığın, kamu hizmetlerinin hepsi itibari bir varlığın varlığına bağlanmış bir durumda! Bunlar da işin ayrı tarafı.

Peki, küresel ticaret hatları test sürecini oluşturan oyun değiştirici olaylar nelerdir?

2008 Küresel Finans Krizini, bu sürecin başlangıç olayı olarak görebiliriz. O zamandan itibaren günümüze kadar gelişen olaylar, krizin aşılabilmesini daha da zorlaştırmıştır. Krize kolektif bir çözüm üretilememesi, ülkeleri zamanla kendi milli ve yerli formüllerini oluşturma arayışına itmiştir. Böylece bir yandan küresel finans sisteminin yeniden yapılandırılması çalışmalarını sürerken diğer yandan da ülkeler kendilerine has çözümlere odaklanmaya başlamışlardır.

Küresel finans krizinden yaklaşık on yıl sonra IMF yetkilileri, dünya kamuoyuna açık olarak, küresel ölçekte büyük bir krizin yaklaşmakta olduğunu söylemeye başladılar. Ticaret savaşlarına dikkat çektiler. Hatta kamu idareleri ile özel sektör şirketlerinin yüksek borçluluklarının büyük bir tehlike oluşturduğunu da açıkça ifade ettiler.

Küresel ekonomik sistem böyle bir durumda iken 2019'un ikinci yarısında Corona Salgını baş gösterdi. Covid-19 olarak isimlendirilen salgın, kısa sürede sadece sağlık sistemini ilgilendiren bir test olmaktan çıktı. Küresel ekonomiyi de çok büyük bir sınamaya soktu.

Çin, dünyanın başat ekonomisidir. Çin'in üretiminin etkilenmesi, bütün dünyanın zincirleme olarak etkileneceği anlamına gelir. Tedarik zincirlerinin etkilenmesi anlamına gelir. Dünya ticaret sisteminin etkilenmesi anlamına gelir.

Salgın sebebiyle hükümetler vatandaşlarına evlerinde durmalarını ve kalabalık yerlerde veya alışveriş yerlerinde fazla bulunmamalarını tavsiye etti. Bu durumda yapılacak en önemli iş, piyasada likiditenin var olmasını temin etmektir. Salgınla mücadele için bütçenin artırılması ve özellikle KOBİ'lerin korunması gerekirdi. Bunun da borç olarak değil kişilere para vererek yapılması gerekirdi. KOBİ'lerin borçları faizsiz olarak ertelenebilir veya faizlerin tamamı silinebilirdi.

Bütün bunların hepsi değişik kademelerde uygulandı. Neticede ekonomik ve finansal istikrar bozuldu.

Aynı zamanda salgın, bu zamana kadar tavsiye edilen bütün ekonomi öğretilerini de yerle bir etti. Bu beklenmedik salgın karşısında her ülke geçmişte yaşadığı tecrübelerine ve bilgi birikimlerine göre kendi çözümlerini üretmeye başladılar. Bunlardan en belirgin olanı da Amerika'nın yaptıklarıdır. Buna Avrupa'nın önde gelen devletlerini de ekleyebiliriz. Lakin, yaptıkları en önemli iş parasal genişleme (Quantitative Easing) yani 'para basmak' oldu.

2008 Küresel Finans Krizi'nden önce FED'in bi-

lançosundaki aktiflerin miktarı 870 milyar dolar (yaklaşık 0.9 trilyon dolar) olarak gözüküyordu. O tarihten geriye doğru yirmi yıla baktığımızda bu aktifler yıllara sari olarak gayet makul bir şekilde (ortalama 0.35) artış gösteriyordu. Ancak Küresel Finans Krizi'nden sonra uygulanan para politikalarıyla artış füze gibi katlanarak gerçekleşmeye başladı. Bu rakam 2014-2018 arası 4.5 trilyon dolar civarında tutulmuştu. Corona Salgını ile rakamlar kısa zamanda 2020 ortalarında 7 trilyon dolara ve 2022 Mart sonunda 9 trilyon dolara kadar dayandı. Hala bu seviyelerde seyretmektedir.

Bir diğer oyun değiştirici hamle 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'dan geldi. Rusya, Ukrayna'ya özel askeri müdahalede bulundu. Bu müdahale ile artık bölgede ve dünyada ekonomi politik bir değişim başladı.

Bu bağlamda, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da silahlanma ile ilgili büyük adımlar atıldığını ve kararlar alındığını görüyoruz. Silahlanmanın ve savunma harcamalarının artması ekonominin de değişeceği anlamına gelir. Güvenlikçi politikalar, yerli ve milli ekonomilerin yeniden canlandırılmasını gündeme getirir ki artık eski küresel ekonomi sistemine dönüş olmaz.

Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesi ile başlayan süreç aynı zamanda dünyayı çok kutuplu bir düzene doğru yönlendirmeye başladı. Öncelikle üç kutuplu bir dünyanın oluşmakta olduğunu anlıyoruz. Bunlar Çin liderliğinde Doğu, Amerika liderliğinde Batı ve Avrupa kutuplarıdır.

Lakin olaylar çok hızlı geliyor ve Avrupa bu gelişmeler karşısında yeterli hızda bir ve bütünlük içerisinde hareket edemiyor. Gecikmeli olarak alınan birçok karar Avrupa'nın aleyhine sonuçlar veriyor. Doğal gaz buna tipik bir örnektir. Avrupa Rusya'dan

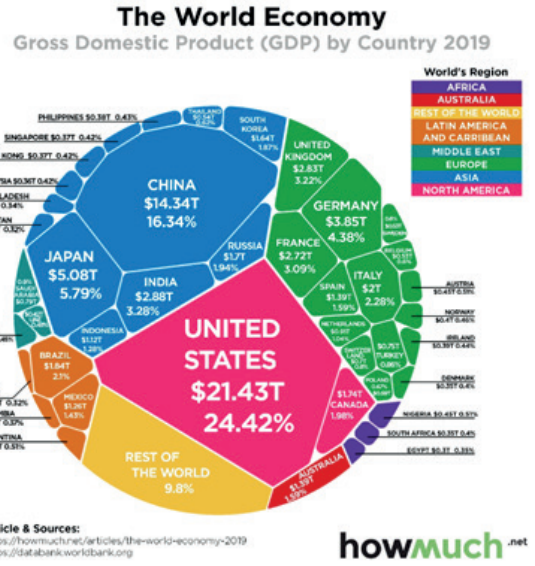
gaz almayı kestiği anda yerine ikame edeceği enerjinin hazır olması gerekiyordu ancak hazır değildi. Verilen sözler ve analizler suyu ısıtmıyor ve elektrik de üretmiyordu. Endüstrinin çarklarını çevirmiyordu. En azından yıllık 150 milyar metreküp gaz tedariki gerekiyordu ve bu gaz henüz vananın ucunda değildi! Eşdeğer alternatif enerji üretimlerinden bahsediliyor fakat onların da talebi eskisi gibi karşılaması mümkün gözüküyor. Onun için de Almanya başta olmak üzere Avrupa ekonomisinde bir durgunluk (recession) oluşmaya başladı.

Avrupa, Doğu-Batı ticaret savaşında uzlaştırıcı bir merkez veya bir moderatör olabileceken adeta bir çözülme sürecine girdi. Çünkü Amerika'nın direktifleri doğrultusunda hareket ediyor. Bilemiyoruz belki de İkinci Dünya Savaşı'nın diyetini ödüyordur. Daha derin tahliller yapmak gerekebilir. Çıplak olan gerçek şu; Amerika, Çin karşısında Avrupa'yı tüketerek liderliğini sürdürmeye çalışıyor!

Yunanistan'da gaz arzını artırmak adına depolama ve gazlaştırma işlemleri için Dedeğaç açıklarında LNG terminali kuruldu. Bu terminallerden Avrupa ve Balkanlar'daki potansiyel müşterilere yeni tedarik koridorları açılacak. Hatta, Dedeğaç'ta kurulan bu terminallerin varlığı ile oradaki Amerikan askeri konuşlanmasını birlikte okumak lazımdır. Lakin bunların hepsi zaman alan işlerdendir. Zaman ise maliyet oluşturur. Avrupa bu maliyetlerle uğraşiyor.

Şimdi bu çerçevede iki fotoğrafa birlikte bakalım.

Önce Dünya Ekonomi Forumunun 2019'da yaptığı bir çalışma bize küresel hasılanın nasıl oluştuğunu gösteriyordu.

Şekil 1: Dünya Üretim Gruplandırması

Birinci şekildeki bu görsel bakınca üç bölge belirgin olarak öne çıkıyor. Amerika, Çin ve Avrupa.

Amerika, Kanada ile 23,17 Trilyon dolarlık bir üretim gücüne sahip. Çin, Japonya, Hindistan, Rusya, Endonezya, Güney Kore, Tayland birlikte mütalaa edilmiş ve 27,3 Trilyon dolarlık bir üretim gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Avrupa da Almanya, Fransa, İngiltere başta olmak üzere AB devletlerinden oluşuyor. Türkiye de buraya dâhil edilmiş ve 18,68 Trilyon dolarlık bir üretim gücüne sahip oldukları belirlenmiş. Böylece üç kutuplu dünya kendiliğinden kurulmuş oluyordu.

Yaklaşık dört yıl içinde benzer bir görsel, coğrafi konular da dikkate alınarak IMF'nin 2022 verilerine dayanarak yeniden üretildi. Açık kaynaklardan bu görsel ulaşmanız mümkündür. Dünya 2022 küresel hasılanın yaklaşık 100 trilyon dolar olacağı tahmini üzerinden bir çalışma yapılmıştı.

Bu tahmini çalışmada, yukarıdaki birlikteliklerin rakamları şu şekilde değişiyor. Amerika'nın

öncülük ettiği bölge 27,5 Trilyon dolarlık üretime ve yüzde 18,68 üretim artışına sahip. Çin'in öncülük ettiği bölge 33,5 Trilyon dolarlık üretime ve yüzde 22,7'lik bir üretim artışına sahip. Avrupa'nın üretim gücü ise 20,5 Trilyon dolara ve yüzde 9,74 üretim artışına sahip. Buradan anlaşılacağı gibi Çin'in öncülük ettiği bölge daha hızlı büyümektedir.

Amerikan bölgesi ile Çin bölgesinin artışında yaklaşık yüzde 4 fark oluşmuş. Avrupa'nın artışı ise, Amerika ve Çin bölgesinin yaklaşık yarısı kadar ya da Amerika ve Çin, Avrupa'dan iki kat daha hızlı büyümüş.

Şimdi burada ilginç olan bir kombinasyona bakalım.

Eğer Rusya'yı Çin değil de Avrupa bölgesi içerisinde mütalaa edersek rakamlar nasıl değişiyor? Çünkü Rusya aynı zamanda bir Avrupa ülkesidir.

Bu takdirde rakamlar şu şekilde oluşuyor. Amerika'nın öncülük ettiği bölge 27,5 Trilyon dolarlık, Çin'in öncülük ettiği bölge 31,7 Trilyon dolarlık ve Avrupa bölgesi 22,3 Trilyon dolarlık bir üretime çıkmış oluyor. Bunların yüzde artışları da sırasıyla Avrupa yüzde 19,37, Çin yüzde 16,11 ve Amerika yüzde 18,68 olarak gerçekleşecektir. Yani Avrupa'nın büyümesi yüzde 100'ü aşmış gözüküyor. Diğerleri, Amerika ve Çin nispeten gerilemiş oluyor. Yani Rusya'sız bir Avrupa oluşumu, Avrupalılar için çok büyük bir kayıp olur. Bu nedenle Avrupa, Rusya ile birleşmeli ve yumuşak bir güç odağı haline gelebilmelidir. Lakin şunu da biliyoruz. Rusya ne Birinci Dünya Savaşı'nda ne de İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupa ile bir hareket etmiştir. Her iki savaşta da Avrupa'nın karşısında konuşlanmıştır.

Kısacası demeye çalıştığımız şudur: Rusya ile Avrupa başat ülkelerinin karşı karşıya gelmeleri en çok Amerika'nın, sonra da Çin'in işine yarıyor.

Rusya ile Avrupa'nın birlikte hareket etmeleri, Avrupa bölgesinin dünya üretim merkezi olma ihtimalini yükseltiyor. Bu durum, ekonomi politik olarak Avrupa için kaçırılmayacak bir fırsattır. Ancak Avrupa'nın mevcut siyasi aklı bu fırsatı değerlendirebilecek potansiyele sahip değildir.

Avrupa'da, Avrupa'yı yönlendirecek bir lider de yoktur. Söylentilere göre İngiliz Başbakan Boris Johnson'un istifasının arkasında Rusya ile doğrudan teması veya temas eğilimleri de yatıyormuş. Çünkü Avrupa'da savaş en çok Avrupa'ya zarar verir. Avrupa her alanda küçülürken diğer dostları olan Amerika büyür.

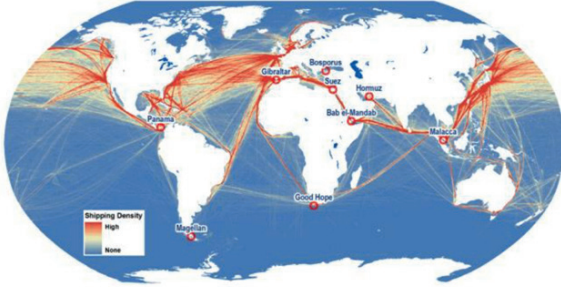
Tabii, geçmişte Amerikan yükselişinde Avrupa'daki savaşların etkisini göz ardı etmemek gerekir. Mesela İkinci Dünya Savaşı sonrası Marşal Yardımları ile Amerika çok zenginleşmişti. Belki de tarih veya plan, tekerrür edecektir!

Bu üç kutbun yanı sıra gelişmekte veya çıkmakta olan diğer kutupları da kısaca şu şekilde ifade edebiliriz. İslam dünyası kutbu, Hint kıtası kutbu. Latin Amerika ve Afrika kutupları. Hint kıtası kutbu başta olmak üzere Nepal, Bangladeş, Güney Hint kıtası devletlerini içerisine alır. Latin-Amerika kutbu Brezilya, Arjantin, Meksika, Karaib Adaları ülkelerini içerisine alır. Afrika Kutbu ise Mali, Merkez ve Güney Bantu, Etiyopya vb. gibi ülkeleri içine alır. Bu yeni çıkışta olan kutuplar bize adeta eski imparatorlukların geri dönüşünü haber verir.

Mevcut kargaşalara bu açıdan bakınca, eski ticaret hatlarından yeni ticaret hatlarına bir geçiş olacağını öngörebiliyoruz. Bu da bir çeşit kaynakların bölüşümü mücadelesi olarak tebarüz edecektir.

Aşağıdaki Şekil 2, bize ana hatları ile mevcut küresel ticaret akışını göstermektedir. Bu hatlar

ağırlıklı olarak deniz ticaret hatlarıdır. Karasal hatlar nispeten maliyeti çok daha yüksek olduğu için tercih edilmemektedir.

Şekil 2: Dünya Ticaret Hatları

Lakin adından çok söz ettiren bir kara ticaret hattı, Çin'in inisiyatifinde geliştirilmeye çalışılan Kuşak-Yol Projesi'dir (KYP). KYP, Çin'in 2013 yılında başlattığı; Asya, Avrupa ve Afrika'yı birbirine bağlamayı amaçlayan geniş kapsamlı bir altyapı ve ekonomik kalkınma projesidir. Bu girişim, karayolu, demiryolu ve deniz yolu ağlarını geliştirerek, Çin'in küresel ticaret yollarındaki rolünü güçlendirmeyi hedeflemektedir. Katılımcı ülkelerdeki altyapı yatırımlarını artırarak, ekonomik kalkınmayı teşvik etmektedir. Bu kapsamda, limanlar, demiryolları, enerji projeleri ve endüstriyel parklar gibi birçok önemli projeye yatırım yapılmaktadır.

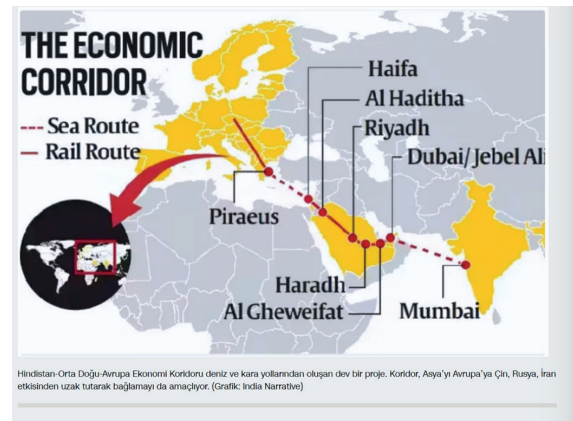
Şekil 3: Kuşak-Yol Projesi (KYP)

KYP'nin en önemli ticaret hatlarından biri, kara yoluyla Çin'den Avrupa'ya uzanan ve Yeni İpek Yolu olarak da tanımlanan hattır. Bu rota, Orta Asya, Rusya ve Doğu Avrupa üzerinden geçerek, Çin ile Avrupa arasında hızlı ve güvenli bir ticaret yolu sağlamaktadır. Bu girişim, Çin'in ticaret hacmini artırırken, aynı zamanda katılımcı ülkeler için de ekonomik fırsatlar sunmaktadır.

Lakin Rusya-Ukrayna arasındaki savaşı düşündüğümüzde bu hattın şimdilik kadük olduğunu ifade edebiliriz.

Bu arada, İsrail Başbakanı Netanyahu'nun 2023 yılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapmış olduğu konuşmada yeni bir ticaret hattı oluşturmak için çalıştıklarını ifade ederek bu hatta ilişkin aşağıdaki haritayı göstermiştir. Burada hem deniz hem de demiryolu hatları kombine olarak kullanılacağı ifade edilmektedir.

Lakin, demiryolu taşımacılığı deniz taşımacılığına göre oldukça pahalı ve bakımı zor bir taşımacılıktır. Yeni bir ticaret hattı takdim edilirken böyle bir maliyet hat kullanıcıları açısından cazibesini yitirecektir. Dolayısıyla bunun farklı bir sürece evrilmesi beklenen bir şeydir.

Şekil 4: Netanyahu'nun Teklif Ettiği Yeni Ticaret Hattı

İsrail'de çok konuşulan Ben Gurion Kanalı'nı düşündüğümüzde, böyle bir hattın farklı bir çalışma ile daha ekonomik hale dönüştürülebileceğini anlıyoruz. Ben Gurion Kanalı'nı kazmak mevcut teknik ve teknolojik imkanlarla oldukça kolay bir iştir. Böylelikle Süveyş Kanalı'nın işlevi ikame edilmiş olacaktır.

Şekil 5: Ben Gurion Kanalı

Bu durum aynı zamanda Gazze'de İsrail'in ne yapmak istediğini de açıklar. Mevcut Gazze'yi tamamen ortadan kaldırarak yeni bir ticaret üssü oluşturmak! Bu aynı zamanda Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon yataklarına da hâkim olmak demektir. İsrail bunun için her türlü çalışmayı ve dahi askeri müdahaleyi yapacaktır. Böyle bir durumda oluşturulmaya çalışılan küresel ticaret hattının aşağıdaki şekilde olabileceğini öngörebiliriz.

Şekil 6: Muhtemel Yeni Ticaret Hattı Çalışması

Bu muhtemel yeni hat, Netanyahu'nun takdim ettiği gibi deniz ve demiryolu bileşim bir hat değildir. Tamamen bir deniz ticaret hattıdır. Bu hattın şu andaki en büyük sorunu, Babül Mendep Boğazı'ndaki güvenlik sorunudur. Husiler'in politikalarından kaynaklanan bu güvenlik sorununu aşmak için de çok farklı çalışmalara girişileceğini söyleyebiliriz.

Şekil 6'daki haritada dikkatimizi çeken en önemli konu, hattın civarında Türkiye'nin oluşturmuş olduğu karakollardır. Bunun, devlet aklı ile bilinçli olarak oluşturulduğunu söyleyemeyiz. Haritada Türk bayrakları ile gösterilen bu karakollar adeta bu hattın güvenliğinin teminatı için şimdilik bu şekilde konuşlandırılmıştır. Türkiye açısından bu konu iyi düşünülmüş takip edilmesi gereken bir konudur. Bu hat aynı zamanda Doğu Akdeniz'deki hidrokarbonun Avrupa'ya transferini de temin edecektir. Türkiye'nin bu ticari denkleme olmayıp da ticaret hattının güvenliğinin temininde taşeron olması kendi milli menfaatleri açısından hiçbir şey ifade etmeyecektir.

Tabi bütün bunlar oluşurken iki konuyu da bu bağlamda yeniden düşünmemiz gerekecektir. Bunlardan biri Zengezur Koridoru'dur.

Şekil 7: Zengezur Koridoru

Azerbaycan, Ermenistan ve İran arasından geçen bu koridoru KYP'nin bir alt bileşeni olarak görebiliriz. Dolayısıyla Karabağ'daki savaş ile Gazze savaşını, ticaret savaşları açısından yeniden okuyup anlamlandırmak gerekecektir.

Mevcut küresel sistem değişikliğini ticaret hatları üzerinden okuduğumuzda, savaşların henüz bitmediğini ve bitmeyeceğini söyleyebiliriz.

Bu çerçevede, yeniden düşünmemiz gereken bir diğer konu Kuzey Deniz Rotasıdır (KDR). Oyun değiştirici olan iklim değişikliği neticesinde yeni ticaret hatları açılmaktadır. Bunların en önemlisi, Kuzey Buz Denizi'nde eriyen buzulların açtığı yeni ticaret hattıdır.

KDR, Kuzey Kutbu bölgesinde yer almaktadır. Asya ile Avrupa arasında alternatif bir deniz yolu olarak kullanılmaktadır. Küresel ısınma ve buzulların erimesiyle birlikte, KDR'nin ticari potansiyeli artmıştır.

Bu rota, geleneksel Süveyş Kanalı rotasına kıyasla, Asya ve Avrupa arasındaki deniz yolculuğunu önemli ölçüde kısaltmaktadır. Özellikle Rusya, bu rotanın geliştirilmesine büyük yatırımlar yaparak, enerji kaynaklarının ve diğer malların taşınmasında stratejik bir avantaj elde etmeyi amaçlamaktadır.

KDR'nin kullanımı, petrol ve doğal gaz taşımacılığı gibi enerji ticaretinde büyük bir potansiyel sunmaktadır. Ancak, bu rotanın tam anlamıyla ticari kullanıma açılması, çevresel etkiler ve buz kırıcı gemi ihtiyacı gibi zorlukları da beraberinde getirmektedir. Lakin iklimin çok süratli bir şekilde değişimi bu gereksinimlerin seviyesini de düşürecektir.

Kısacası, henüz dengeye oturmamış ticaret hatları yerleşimi meselesi, daha birçok krizi ve savaş üretilecek kabiliyettedir. Bu tür değişim ve dönüşümler çok sancılı olur. Nerede dengeye ulaşacağı tamamen ülkelerin ortak politikalarına bağlıdır. Fakat şu sıralarda tek kutuplu dünya değil de çok

kutuplu bir dünya oluşumu söz konusu olduğu için ülkelerin ortak bir politika üretmeleri de kısa vadede mümkün gözükmemektedir.

Tabii ki, bu çerçevede ele almamız gereken en önemli çalışmalardan biri de BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ülkelerinin yaptığı çalışmalardır. Çünkü BRICS ülkeleri, mevcut küresel sisteme alternatif bir küresel sistem çalışması da yapmaktadırlar. Bu çalışmalarının içerisinde ortak bir ödeme aracı oluşturma gayretleri de vardır.

BRICS, dünya ekonomisinin önemli bir bölümünü temsil eden ve geliştirmekte olan ekonomiler arasında iş birliğini güçlendirmeyi amaçlayan bir gruplaşmadır. Ekonomik iş birliği, ticaret, yatırım ve kalkınma projeleriyle küresel ekonomideki etkisini artırmayı hedeflemektedir.

BRICS ülkeleri, 2014 yılında Yeni Kalkınma Bankası'nı (YKB) kurarak, altyapı projelerine ve sürdürülebilir kalkınma girişimlerine finansman sağlamayı amaçlamıştır. YKB, üye ülkelerin kalkınma projelerine düşük faizli krediler sunarak, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı desteklemektedir. Banka, özellikle altyapı, enerji ve sürdürülebilir projelere odaklanmaktadır.

Yerel para birimleriyle ticaretin artırılması ve ABD dolarına olan ba-

ğımlılığın azaltılması da hedeflenmektedir. Bu amaçla, üye ülkeler arasında SWAP anlaşmaları ve diğer finansal iş birliği mekanizmaları geliştirilmektedir.

Üye ülkeler arasında ticaret ve yatırım hacmi, son yıllarda hızla artmıştır ve bu ülkeler, birbirlerinin en önemli ticaret ortakları haline gelmiştir.

BRICS'in gelecekteki rolü, küresel ekonomideki etkisini daha da artırmak olacaktır. Dijital ekonomi, yeşil yatırımlar ve sürdürülebilir kalkınma, BRICS ülkelerinin öncelikli alanları arasında yer almaktadır. Ayrıca, BRICS'in finansal iş birliği ve yerel para birimleriyle ticaret konusundaki girişimleri, küresel ekonomik istikrarı desteklemektedir.

Netice itibarıyla iki ana blok, Doğu Bloku ve Batı Bloku adı konulmamış bir ticaret savaşının içerisinde. Nispeten küçük diğer bloklar da bu iki bloğun periferi olarak şekillenmektedirler. Batı Bloku halihazırda var olan ticari hatları ve ödemeler sistemini korumaya çalışırken Doğu Bloku yeni ticari hatları ve ödemeler sistemi oluşturma gayreti içerisinde.

Görünen odur ki, Batı Bloku'nun Rusya'yı SWIFT sisteminden çıkarılması, kendisi açısından oldukça tehlikeli bir mecranın da önünü açmıştır. Bu süreç önümüzdeki on

Doğu Bloku ve Batı Bloku adı konulmamış bir ticaret savaşının içerisinde.

yılı şekillendirecektir. Önümüzdeki on yıl içerisinde hatlar belirginleşmeye başlayacaktır. Bu zaman zarfında bazen düşük yoğunluklu bazen de yüksek yoğunluklu savaflara şahit olacağız. Sonunda makro denge kendisine yeni ticaret hatları ve ödemeler sistemi oluşturacaktır. Önemli olan bu sürecin üçüncü bir dünya Savaşına evrilmeden yönetilmesidir. Bu konuda uluslararası camianın başarılı olup olamayacağını hep birlikte göreceğiz.

Kaynakça

1. Armijo, L. E. (2007). "The BRICS Countries (Brazil, Russia, India, and China) as Analytical Category: Mirage or Insight?". *Asian Perspective*, 31(4), 7-42.
2. Baldwin, R. (2016). "The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization". Belknap Press.
3. Barbier, E. B. (2010). "A Global Green New Deal: Rethinking the Economic Recovery". Cambridge University Press.
4. Bhagwati, J. (2008). "Termites in the Trading System: How Preferential Agreements Undermine Free Trade". Oxford University Press.
5. Bown, C. P. (2020). "The US-China Trade War and Phase One Agreement". Peterson Institute for International Economics.
6. Erdoğan, M. (2020). "Türkiye'nin Orta Koridor Stratejisi ve Türk Devletleriyle İşbirliği". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 17(66), 43-61.
7. Gündoğan, M. (2023) "Zihniyet Meselesi", Destek Yayınları.
8. Gündoğan, M. (2023) "Yeni Bir Dünya: Eski Dünyanın Yeni İpek Yolu Projesi", SETAM Yayınları.
9. Hong, N. (2012). "The Melting Arctic and Its Impact on China's Maritime Transport". *Research in Transportation Economics*, 35(1), 50-57.
10. Humpert, M. (2019). "The Future of the Northern Sea Route - A Comprehensive Analysis". Arctic Institute.
11. Köse, T. (2019). "Orta Koridor: Türkiye ve Orta Asya Ekonomik İşbirliğinde Yeni Ufuklar". SETA Analiz.
12. Mankoff, J. (2014). "Russia's Latest Land Grab: How Putin Won Crimea and Lost Ukraine". *Foreign Affairs*, 93(3), 60-68.
13. Rolland, N. (2017). "China's Eurasian Century? Political and Strategic Implications of the Belt and Road Initiative". National Bureau of Asian Research.
14. Roy, S. (2012). " Hamas and Civil Society in Gaza: Engaging the Islamist Social Sector". Princeton University Press.
15. Sachs, J. D. (2015). "The Age of Sustainable Development". Columbia University Press.
16. Smith, C. (2019). "Palestine and the Palestinians in the 21st Century". Indiana University Press.
17. Stuenkel, O. (2015). "The BRICS and the Future of Global Order". Lexington Books.
18. Wang, Y. (2016). "The Belt and Road Initiative: What Will China Offer the World in Its Rise". New World Press.

Küresel Enerji Mücadelesi; Gaz-Petrol-Bağımlılık

Küresel enerji piyasasındaki değişim ve dönüşüm dönemselsel olarak kendini göstermektedir. *İlk zamanlar kömürün dominant bir şekilde baskın olduğu küresel enerji piyasalarından petrolün daha önemli hale geldiği dünya düzenine geçilirken günümüzde yenilenebilir enerji kaynakları zamanla daha önemli hale gelmesi öngörülmektedir.* II. Dünya Savaşı'ndan sonra kömür üretiminin kontrol altına alınması amacıyla dünya savaşlarının önlenmesi amaçlanmıştır. Bundan dolayı kurulan birlik Avrupa Birliği'nin temellerini oluşturmuştur. Sanayileşme ile birlikte artan enerji talebi ülkelerin petrol kaynaklarının bulunduğu ülkelere yönelmesine ve bu ülkelerin daha önemli hale gelmesine olanak vermiştir. Küresel piyasaların son derece fosil yakıtlara bağımlı olduğu günümüzde petrol fiyatları hayati derecede önemli hale gelmiştir. Ekonomik büyümelerin arttığı ve enerji talebinin yükseldiği durumlarda enerji fiyatları da yükselmiştir. Aynı zamanda bölgesel savaşların ortaya çıkması ve enerji üreten ülkelerdeki problemler arzın düşmesine petrol fiyatlarının öngörülmeyen şekilde artmasına neden olmuştur.

Ülkelerin enerji bağımlılığı ekonomik istikrar ve büyüme üzerinde ciddi etkiler oluşturmuştur. Bu ülkeler, enerji bağımlılığını azaltmak ve enerji güvenliğini sağlamak için günümüzde çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve enerji verimliliğinin

artırılması, uzun vadede ekonomik dengeleri olumlu yönde etkileyen önemli adımlardır. Bu bağlamda, enerji politikalarının dikkatli bir şekilde planlanması ve uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Petrol ve Doğalgaz

Küresel piyasalarda bazı ülkelerin petrol üretimlerinin fazla olduğu bazı ülkelerin ise petrolünü dışarıdan almak durumunda kaldığı bir tablo söz konusudur. Bu yüzden petrol üretimlerini elinde bulunduran ülkelerin birlikte hareket ederek fiyatları belirlemek istedikleri görülmektedir. Mesela OPEC çatısı altında birleşen bu ülkelerin petrol üretimini kontrol altına alarak fiyatları belli bir seviyede tutmak veya daha yukarı bir fiyattan ürettikleri petrolü satmak şeklinde bir politikaları bulunmaktadır. Bu yüzden petrol fiyatları oldukça hassas bir konumdadır. Üretim fazla olduğu zamanlarda petrolün varil fiyatının düştüğü talebin arttığı dönemlerde ise petrol fiyatı yükselmektedir.

Doğalgazın son zamanlarda yaygınlaştığı ve üretiminin arttığı görülmektedir. Kömüre göre daha az emisyon ortaya çıkaran doğalgazın bu yükselişi ile birlikte kömürün tüketimini azalttığı görülmektedir. Kömürün ortaya çıkardığı yüksek miktardaki emisyonlardan dolayı birçok ülke kömür tüketimini düşürerek bunun yerine doğalgazı portföylerine katmaya çalıştıkları görülmektedir. Aynı zaman-

da doğal gazın içerisinde hidrojenin de katılması doğalgazın emisyonlarını ve maliyetini daha fazla düşmesine neden olmaktadır. Doğalgazın da petrol gibi uzak rotalara LNG tankerleri ile taşınabiliyor olması birçok ülkenin bu kaynağa ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Bu yüzden doğalgaz sektörünün büyümesi orta vadede devam edeceği öngörülmektedir.

Enerji Bağımlılığı

Enerji piyasaları hala petrol, doğalgaz ve kömür gibi fosil yakıtlara bağımlı haldedir. Ancak yenilenebilir enerji kaynaklarının da son zamanlarda artış gösterdiği görülmektedir. Enerjisini dışarıdan alan ülkelerin özellikle yenilenebilir enerji yatırımlarını daha fazla artırdığı anlaşılmaktadır.

Enerji bağımlılığı, ülkelerin ekonomik ve politik kararlarında önemli bir rol oynar. Bu durum petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının fiyatlarındaki ani artışlara duyarlılığı artırır. Aynı şekilde enerji ithalatına bağımlı olan ülkeler, yüksek enerji fiyat-

ları nedeniyle dış ticaret açığı verirler. Bu yüzden enerji ithalatı için artan döviz talebi, yerel para biriminin değer kaybetmesine neden olmaktadır. Ayrıca yüksek ve dalgalı enerji fiyatları, yatırım kararlarını olumsuz etkilemektedir. Böylece enerji maliyetlerinin yüksek olması, yerli sanayinin uluslararası piyasalarda rekabet gücünü azaltmaktadır. Bununla birlikte enerji bağımlılığı, kamu maliyesinde dengesizliklere yol açmaktadır.

Enerji piyasalarını etkileyen faktörler

Enerji piyasalarına yön veren aktörlerin içerisinde en önemli yer tutan emisyonların sınırlanması politikasıdır. Paris İklim Anlaşması'na göre emisyonların 2050 yılında belli bir seviyeye düşürülmesi amaçlanmaktadır. Bu yüzden birçok ülke emisyonların sınırlanması stratejisini açıklamıştır. Emisyonların sınırlanması aslında enerji sektörünün fosil yakıtlardaki bağımlılığın kurtarılması anlamına gelmektedir. Bu duruma

Karbon yakalama ve depolama teknolojilerinin yaygınlaşması için hükümetler tarafından sağlanacak yasal ve ekonomik teşvikler oldukça önemlidir.

ulaşılması için yenilenebilir enerji kaynaklarının özellikle güneş, rüzgâr ve hidrojen gibi kaynakların enerji portföyü içerisindeki oranlarının artması gerekmektedir. Bu yüzden ülkeler yenilenebilir enerji yatırımlarını her sene arttırmak için planlamalar yapmaktadır. Öyle ki, yenilenebilir enerji kaynakları yatırımı fosil enerji kaynakları yatırımlarını geçmiş durumdadır.

İkincisi ise, enerjideki teknolojik gelişmeler şeklinde özetlenebilir. Özellikle teknolojinin gelişmesi ile birlikte yenilenebilir enerji kaynaklarının maliyetlerinin düştüğü görülmektedir. Bu durum yenilenebilir enerji kaynaklarının büyümesine ve yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının en büyük dezavantajlarından biri, enerji üretiminin sürekli olmamasıdır. Bundan dolayı enerji depolama teknolojilerindeki gelişmeler, bu sorunu çözerek yenilenebilir enerjinin daha güvenilir hale gelmesini sağlamaktadır.

Lityum-iyon bataryaların yanı sıra, farklı malzemeler ve teknikler üzerinde yapılan araştırmalar, enerji depolama kapasitesini ve verimliliğini artırmaktadır. Enerji dağıtımında akıllı şebekelerin kullanımı artmaktadır. Akıllı şebekeler, enerji arz ve talebini daha etkin bir şekilde yöneterek enerji kayıp-

larını azaltır ve enerji verimliliğini artırır. Nesnelerin interneti ile cihazların enerji tüketimi izlenerek ve optimize edilerek enerji verimliliğini artırmaktadır. Akıllı sayaçlar ve sensörler, enerji tüketiminde daha bilinçli kararlar alınmasını sağlamaktadır. Karbon emisyonlarını azaltmak için karbon yakalama ve depolama teknolojileri gelişmektedir. Bu teknolojiler, fosil yakıt kullanımının çevresel etkilerini hafifletmeyi amaçlamaktadır. Karbon yakalama ve depolama teknolojilerinin yaygınlaşması için hükümetler tarafından sağlanacak yasal ve ekonomik teşvikler oldukça önemlidir.

Üçüncüsü ise ülkelerin takip ettiği politikalar neticesinde güvenliklerini arttırmaları adına yenilenebilir enerji kaynaklarını yaygınlaştırmaya yönelik adımlardır. Dışa bağımlı ülkelerin özellikle fosil yakıtlardan kurtularak yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme politikaları enerji sektörünün değişimine kapı aralamaktadır. Birçok ülke, enerji portföylerini çeşitlendirmek ve fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltmak için güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmaktadır. Bu eğilim, yenilenebilir enerji kapasitesinin hızla artmasına neden olmaktadır. Bazı ülkelerin özellikle bu politikayı

benimsedikleri ve yenilenebilir enerji yatırımlarına öncelik verdikleri anlaşılmaktadır. Çünkü fosil yakıtların onktür olarak sık sık fiyat dalgalanmalarına neden olduğu bu yüzden üretim maliyetlerini arttırdığı ve tedarikinin zorlaştığı görülmektedir.

Küresel ısınmayı 1,5°C ile sınırlamayı amaçlayan Paris Anlaşması, ülkeleri karbon emisyonlarını azaltmaya zorlamaktadır. Bu taahhütler, fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişi hızlandırmaktadır. Karbon emisyonlarını azaltmak için karbon vergileri ve karbon ticaret sistemleri yaygınlaşması öngörülmektedir. Bu politikalar, fosil yakıt kullanımını daha pahalı hale getirirken yenilenebilir enerjiyi teşvik etmektedir. Bütün bu nedenlerden dolayı enerji sektöründe yenilenebilir enerji kaynaklarının daha fazla yer bulması beklenmektedir.

Türkiye'nin enerji sektörü

Türkiye'deki enerji sektörüne baktığımız zaman ülkenin yüzde yetmişinden fazla oranda yurt dışına

bağımlı olduğu görülmektedir. Bu bağımlılıktan kurtulması için Türkiye'nin yer altında bulunan fosil kaynaklarını bulması ve üretmesi gerekmektedir. Bundan dolayı denizlerde yapılan sismik araştırma ve sondaj çalışmaları neticesinde Türkiye yaklaşık 700 milyar metre küplük bir doğalgaz rezervini keşfetmiştir. Üretimine başlayan Türkiye doğalgazdaki yüzde 99 olan bağımlılığını yüzde 50'lere kadar düşüreceği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan yüzde 92 civarında petrolde yurt dışına bağımlı olan Türkiye'nin keşfettiği yeni rezervlerle birlikte bu oranı aşağıya çekeceği öngörülmektedir.

Yenilenebilir enerji kaynakları üretimini önemli ölçüde artıran Türkiye bu alanda önemli mesafeler kat etmeye başlamıştır. Elektrik üretiminin yüzde 50'den fazlasını yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlayan Türkiye bu oranı yukarıya çekmeye çalışmaktadır. Özellikle yeni kapasite artışlarının yüzde 90'dan fazlasının yenilenebilir enerji kaynaklarından geldiği görülmektedir. Kömür gibi daha fazla emisyon içeren kaynaklara

yatırım yapmayan Türkiye diğer taraftan rüzgar ve güneş gibi yenilenebilir enerji kaynakları yatırımlarını daha fazla artırmaktadır.

Yenilenebilir enerji teknolojilerine yatırım yapan Türkiye bu alanda güneş paneli ve ekipmanları üreten birçok tesisi açmıştır. Aynı zamanda rüzgar türbinleri ve ekipmanlarını üreten fabrikaların da üretimlerini artırması Türkiye'nin enerji sektörünü emisyon-suz hale getirme stratejisinin önemli bir adımıdır. *2053 yılında enerji sektörünü emisyon-suz hale getirme planını açıklayan Türkiye'nin başta rüzgar, güneş ve hidrojen gibi enerji kaynaklarına önemli yatırımlar yapmayı planlamaktadır.*

Türkiye'nin enerjideki dönüşümünü bugünden göreceğimiz bazı ipuçları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ulaşım sektöründeki petrole bağımlılığın elektrikli otomobillerle hızlı bir şekilde düşürüleceği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda evlerin çatılarına konulacak olan güneş panelleri ile lokal olarak enerji üretimi sağlanarak yenilenebilir enerji kapasitesi daha fazla artırılabilecektir. Yenilenebilir enerji yatırımlarına teşvikler ve kolaylaştıracak yaklaşımlar ortaya yaymayı planlayan Türkiye'nin yenilenebilir enerji portföyünün gelecekte önemli bir yere sahip olacağı anlaşılmaktadır.

Enerji sektörü yenilenebilir enerji ile yeniden şekillenecek

Enerji sektörü; çevresel kaygılar, teknolojik ilerlemeler ve politik değişimlerle birlikte önemli bir dönüşüm sürecine girmektedir. Uzun vadede yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji piyasasında dominant hale gelmesi beklenmektedir. Bu deği-

şim, çeşitli ekonomik, çevresel ve teknolojik faktörlerin birleşimiyle hızlanacaktır.

Uzun vadede yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji piyasalarına hakim olması öngörülmektedir. Teknolojik ilerlemeler, maliyet düşüşleri, çevresel ve politik baskılar, ekonomik ve sosyal faktörler bu dönüşümde önemli rol oynamaktadır. *Güneş ve rüzgar enerjisi başta olmak üzere yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı artacak ve enerji sektörü daha temiz, sürdürülebilir ve güvenli bir yapıya kavuşacaktır.* Bu dönüşüm, hem çevresel sürdürülebilirliği sağlamak hem de ekonomik büyümeyi desteklemek açısından kritik öneme sahiptir.

Sonuç olarak gelecekteki enerji piyasalarının bugünden oldukça farklılaşacağı öngörülmektedir. Tarihi geçmişe bakıldığında zaman zaman kömürün daha sonraki zamanlarda petrolün ve doğalgazın piyasalarda önemli hale geldiği görülmüştür. Ancak yenilenebilir enerji kaynaklarının yükselişe geçtiği günümüzde 2050 tarihlerinde enerji piyasalarını domine edeceği anlaşılmaktadır. Bugünkü verilere de bakıldığında zaman zaman yenilenebilir enerji yatırımlarının daha fazla arttığı ve fosil enerji kaynaklarının yatırımlarının azaldığı bir döneme doğru geçirildiği görülmektedir. Bununla birlikte ülkelerin ortaya koydukları emisyon-suz bir enerji sektörünü planlamaları gösteriyor ki yaklaşık olarak 30-40 yıl sonra sektörde daha çok yenilenebilir enerji kaynaklarının olacağı öngörüsü hakimdir. Bu değişimler sonucu enerji sektöründe daha temiz, daha verimli ve daha sürdürülebilir bir yapının oluşmasına katkıda bulunacaktır. Hükümetler, özel sektör ve toplumlar, bu değişimlere uyum sağlayarak geleceğin enerji ihtiyaçlarını karşılamak için işbirliği yapmaları bu değişimi hızlandıracaktır.

Küreselleşmenin Emek Kavramı Üzerindeki Etkileri ve Sendikal Örgütlenmenin Önemi

Küreselleşme, son yüzyılın en etkileyici ve karmaşık sosyo-ekonomik süreçlerinden birisidir. Teknolojik ilerlemelerin ve iletişim kolaylıklarının yanı sıra serbest ticaretin ve uluslararası finansal entegrasyonun artması, dünya çapında ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel etkileşimleri hızlandırmıştır. Küreselleşmenin bu karmaşık süreci, ulusal sınırların ve coğrafi uzaklıkların giderek önemsizleştiği, insanların ve kaynakların dünya genelinde serbestçe dolaşımını ifade etmektedir. Ancak, küreselleşmenin bu dönüştürücü etkileri sadece ekonomik alanla sınırlı değildir. Kamu çalışanlarının haklarını ve çıkarlarını korumak için oluşturulan sendikal örgütlenmeler de küreselleşme sürecinden etkilenmiş ve kendini yeniden tanımlamak zorunda kalmıştır. Kamu personelinin haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla sendika ve örgütler, mevcut düzlemde ulusal düzeydeki politika yapım süreçlerinden uluslararası ticaret anlaşmalarına kadar geniş bir yelpazede etkili olmaya çalışmaktadır.

Bu makalede, küreselleşme ve kamu sendikacılığı arasındaki ilişkiyi anlamak için detaylı bir analiz sunulacaktır. İlk olarak, küreselleşmenin tanımı ve temel özellikleri incelenecek; ardından küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik etkileri ele alınacaktır. Daha sonra sendikalarının küreselleşme sürecinde karşılaştığı zorluklar ve fırsatlar açıklan-

acak, sonrasında ise sendikaların küreselleşme sürecindeki somut adımlar örneklerle incelenecektir.

Bu makalenin amacı, küreselleşme ve kamu sendikacılığı arasındaki kaçınılmaz ilişkiyi anlamak ve kamu çalışanlarının haklarını korumak için etkili stratejiler geliştirmeye katkıda bulunmaktır.

Küreselleşmenin Tanımı ve Küreselleşmeye Dair Tartışmalar

Günümüzde dünya giderek daha da birbirine bağlanıyor. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, sermaye döngüsünün yoğunlaşması ve insanların uluslararası hareketliliğinin artması gibi faktörler, küreselleşme adı verilen bu süreci hızlandırıyor. Ancak, küreselleşme sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasi boyutları da olan karmaşık bir olgudur.

Küreselleşme ile ilgili literatürde toplumsal, kültürel, siyasal, çoğu zaman da ekonomik olguların değişerek küresel ölçekli hale gelmesi ya da ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel olgular üzerindeki yerel, bölgesel ya da coğrafi kısıtlamaların azalması ile dünyanın giderek ortak bir toplumsal

alana, mekâna ya da pazara dönüşmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme, dünyanın küçülmesi ve küresel bir köy haline gelmesi anlamına gelmektedir.¹ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na (UNDP) göre küreselleşme, dünyanın ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi açıdan daha fazla birbirine bağlı hale gelmesidir. Dünya Bankası, küreselleşmeyi, ülkeler arasındaki ticaretin artması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve bilgi ve teknolojinin hızlı yayılması olarak tanımlar. Dünya Bankası'na göre küreselleşme, ekonomik büyüme, yoksulluğun azaltılması ve refahın artırılması için fırsatlar sunar. Bu tanımlar küreselleşmenin karmaşık yapısını ortaya çıkarttığı gibi aynı zamanda küreselleşmeye bakış açımızı çeşitlendirmektedir. Küreselleşme gibi karmaşık bir olgunun “emek ve kamu sendikacılığı” üzerinde çok yönlü etkileri bulunmaktadır. Bu etkilere değinmekte fayda görmekteyiz.

1. Küreselleşmenin İstihdam Dinamikleri Üzerindeki Etkileri

a. Reform Baskısı: Küreselleşme, kamu sektöründe reform baskısı oluşturabilir. Uluslararası rekabetin artması ve ekonomik baskılar, kamu kurumlarını daha verimli ve etkili çalışmalar yapmaya zorlayabilir.

b. Dönüşen Hizmet Alanları: Küreselleşme, kamu hizmetlerinin dönüşümüne yol açabilir. Özellikle ticaret ve finansal hizmetler gibi alanlarda küreselleşme, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi veya dış kaynak kullanımını teşvik edebilir.

c. Uluslararası İşbirliği: Küreselleşme, kamu sektörünün uluslararası iş birliğine olan ihtiyacını artırabilir. Küresel sorunlarla başa çıkmak için uluslararası düzeyde iş birliği gerekebilir ve bu

¹ Roland Robertson, Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, çev. Ü. H. Yolsal, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999; Anthony Giddens, Modernliğin sonuçları, çev. E. Kuşdil, Ayrıntı, İstanbul, 1998.

da kamu sektörünün işleyişini etkileyebilir.

d. Yeni Yetenek ve Beceriler:

Küreselleşme, kamu sektöründe yeni yeteneklere ve becerilere olan talebi etkileyebilir. Uluslararası iş birliği ve projeler, farklı uzmanlık alanlarına olan ihtiyacı artırabilir.

e. İş Güvencesi ve Esneklik Dengesi:

Küreselleşme, kamu sektöründe iş güvencesi ve esneklik dengesini etkileyebilir. Rekabetin artması ve ekonomik belirsizlikler, iş güvencesinin azalmasına veya güvencesiz esnek istihdam modellerinin benimsenmesine neden olabilir.

2. Gelir Dağılımı ve Sosyal Adalet Üzerindeki Etkileri

Gelir dağılımı ve sosyal adalet, küreselleşmenin en tartışmalı başlıklarından biridir. Küreselleşmenin gelir dağılımı ve sosyal adalet üzerindeki etkileri, farklı ülkelerde ve toplum kesimlerinde değişkenlik gösterebilir, ancak genel olarak bunlar şu şekilde özetlenebilir:

- Gelir Eşitsizliğinde Artış
- Toplumsal Huzursuzlukların Artması
- Eğitim ve Sağlık Erişimindeki Farklılıklar

- Sosyal Yardım ve Güvenlik Ağlarının Önemi

Küreselleşmeyle beraber eşitsizliğin hem ulusların kendi içinde ve gruplar arasında, hem de ülkeler arasında arttığı sıklıkla dile getirilmektedir.² Yine Birleşmiş Milletler'in (UN, 1999) yılı İnsani Kalkınma Raporu'na (HDR) göre, dünya gelir dağılımı piramidinde ilk yüzde 20'ye giren yüksek gelir grubu ülkeler, dünya gelirinin yüzde 86'sını almaktadır. Ayrıca, bu en zengin yüzde 20'si aynı zamanda, dünyadaki toplam ihracatın yüzde 82'sini, doğrudan yabancı yatırımların yüzde 68'ini ve dünya telefon hatlarının yüzde 74'ünü almaktadır. Buna karşılık, yoksul ülkelerde yaşayan ve en düşük gelir grubunu oluşturan yüzde 20 ise her bir sektörde yaklaşık yüzde 1'ini almaktadır. Gelir dağılımı bakımından, en zengin yirmiyeye giren dilim ile en yoksul yüzde yirmilik dilime giren ülkeler arasındaki mesafe 1960'da 30'da bir iken; 1997'de 70'de bir çıkmıştır. BM İnsani Kalkınma Raporu'na göre 1980- 1996 yılları arasında sadece 33 ülke GSMH'de yıllık yüzde 3'lük bir büyüme gerçekleştirmiştir. Buna karşılık çoğunluğunu Afrika ülkeleri ile eski doğu bloğu ülkelerinin oluşturduğu 59 ülkede GSMH gerilemiştir.³ Bu duruma göre, küreselleşme süreci bir

— 66 —
Bu en zengin yüzde 20'si aynı zamanda, dünyadaki toplam ihracatın yüzde 82'sini, doğrudan yabancı yatırımların yüzde 68'ini ve dünya telefon hatlarının yüzde 74'ünü almaktadır.

— 77 —

2 Amin, 1999: 13 ; Chossudovsky, 1999: 15; Lee, 1996; Maning, 1998: 133

3 Bozkurt, 2000: 96.

yandan zenginlik yaratırken, diğer taraftan da bazı gelişmekte olan ülkeleri marjinalleştirme tehdidi ile karşı karşıya getirmiştir.^{4 5}

3. Çalışma Koşulları ve Sosyal Güvenlik Üzerindeki Etkileri

Küreselleşme, devlet memurları için iş güvencesi, ücretler, sosyal haklar ve iş stresi gibi bir dizi faktörde değişikliklere yol açabilir. İş güvencesi açısından küreselleşme devlet memurlarının istihdamını etkileyebilir. Ekonomik belirsizlikler ve rekabetçi baskılar, hükümetleri işgücü maliyetlerini azaltmaya yönlendirebilir, bu da iş güvencesinin azalmasına veya daha esnek ancak güvencesiz istihdam koşullarının benimsenmesine neden olabilir.

Ücretler ve yan haklar konusunda, küreselleşme devlet memurlarının gelirlerini etkileyebilir. Rekabetçi bir küresel ekonomide, hükümetler ücret artışlarını sınırlandırabilir veya yan haklarda kısıntılar yapabilirler. Bu da devlet memurlarının satın alma gücünün azalmasına veya sosyal güvenlik haklarının kısıtlanmasına yol açabilir.

Sosyal güvenlik sistemleri açısından, küreselleşme devlet memurlarının emeklilik, sağlık sigortası ve diğer sosyal haklarını etkileyebilir. Hükümetler, maliyetleri düşürmek veya rekabetçi kalmak için sosyal güvenlik programlarında kısıntılar yapabilirler, bu da devlet memurlarının sosyal güvencelerinin azalmasına veya daha az kapsamlı sosyal yardımlara erişmelerine neden olabilir.

Sonuç olarak, küreselleşme devlet memurlarının;

iş güvencesi, ücretler, sosyal haklar ve iş stresi gibi konularda yeni zorluklarla karşılaşma ihtimalini artırmaktadır. Bu etkiler, küreselleşmenin çalışma koşulları ve sosyal güvenlik üzerindeki karmaşık ve çeşitli etkilerinin sadece birkaç örneğidir. Devlet memurlarının yaşam standartlarını iyileştirmek ve sosyal haklarını güvence altına almak için küresel ve ulusal düzeyde politika yapıcılar arasında iş birliği ve çözüm odaklı yaklaşımların benimsenmesi önemlidir. Bu etkilerin olumlu veya olumsuz yanlarını sayısal verilerden de görmekteyiz.

4. Sendikal Haklar ve Memur Örgütlenmesi Üzerindeki Etkileri

a. Güçlü Temsil ve Mücadele: Sendikal haklar, memurlara işyerinde güçlü bir temsil sağlar ve onların iş koşullarıyla ilgili taleplerini toplu olarak dile getirmelerini mümkün kılar. Sendikal örgütlenme, memurların birlikte hareket etmelerini ve haklarını korumak için mücadele etmelerini kolaylaştırır.

b. İş Güvencesi ve Adil İstihdam Koşulları: Sendikal haklar ve memur örgütlenmesi, iş güvencesinin ve adil istihdam koşullarının sağlanmasına yardımcı olur. Sendikalar, işverenlerle pazarlık yaparak üyelerinin iş güvencesini korur ve çalışma koşullarını iyileştirmeye çalışırlar.

c. Ücret ve Fiyatlandırma Politikaları: Sendikal haklar ve memur örgütlenmesi, ücret politikalarının ve çalışma saatlerinin belirlenmesinde etkilidir. Sendikalar, üyelerinin ücretlerinin ve yan haklarının artırılması için mücadele ederler ve bu şekilde ekonomik refahlarının artırılmasını sağlarlar.

4 Short, 1999: 6

5 Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi 44,1 (2004) 135-148

d. Mesleki Gelişim ve Eğitim Fırsatları: Sendikal haklar, memurların mesleki gelişim ve eğitim fırsatlarına erişimini destekler. Sendikalar, üyelerinin mesleki becerilerini geliştirmeleri için eğitim programları düzenleyebilir veya işverenlerle müzakere ederek bu tür fırsatların sağlanmasını talep edebilirler.

e. Sosyal Haklar ve Refah Programları: Sendikalar, üyelerinin sosyal haklarını ve refahlarını artırmak için mücadele eder. Bu, sağlık sigortası, emeklilik programları, çocuk bakımı hizmetleri gibi sosyal hakların ve refah programlarının geliştirilmesini içerebilir.

f. Politik Katılım ve Temsil: Sendikal haklar ve memur örgütlenmesi, kamu çalışanlarının politik katılımını teşvik edebilir ve siyasi temsillerini artırabilir. Sendikalar, üyelerinin politik süreçlere katılımını teşvik eder ve onların çıkarlarını temsil etmek için siyasi arenalarda etkin rol oynarlar.

Sendika Üyelik Oranları:⁶

- Türkiye: Kamu sektöründeki memurların sendikalaşma oranı %74,54 ile en yüksek seviyeye ulaşırken sendikalı kamu görevlisi sayısı 2 milyon 13 bin 644 olmuştur.⁷
- İsveç: Kamu sektöründeki memurların sendikalaşma oranı %70'in üzerindedir.
- Danimarka: Yaklaşık olarak kamu sektöründeki memurların %67'si sendikalıdır.
- Finlandiya: Kamu sektöründeki memurların sendikalaşma oranı %65 civarındadır.
- Almanya: Kamu sektöründeki memurların sendikalaşma oranı %60'ın üzerindedir.
- Kanada: Kamu sektöründeki memurların sendikalaşma oranı %70-80 aralığındadır.
- Birleşik Krallık: Yaklaşık olarak kamu sektöründeki memurların %55'i sendikalıdır.
- Fransa: Kamu sektöründeki memurların sendikalaşma oranı %20-25 civarındadır.
- Amerika Birleşik Devletleri: Kamu

6 <https://www.ilo.org/about-ilo>

7 <https://www.memursen.org.tr/resmi-uye-sayilari-yayimlandi-yetkimiz-bir-kez-daha-tescillendi>

“Nitelikli işgücü arttıkça, bireysel pazarlık gücünü kullanan, farklı standartlar isteyen bir işgücü artmakta, eğer bu işgücü sendikal örgütlenmeye de pek sıcak bakmıyorsa, geçmişe göre daha da güçlenmiş sermayenin karşısına parçalanmış, bölünmüş ve toplumsal gücü zayıflamış bir emek ortaya çıkmaktadır.

sektöründeki memurların sendikalaşma oranı %30’un altındadır.

- İtalya: Kamu sektöründeki memurların sendikalaşma oranı %30’un üzerindedir.
- Brezilya: Kamu sektöründeki memurların sendikalaşma oranı %15-20 civarındadır.
- Hindistan: Yaklaşık olarak kamu sektöründeki memurların %10-15’i sendikalıdır.
- Rusya: Kamu sektöründeki memurların sendikalaşma oranı %20’nin altındadır.

Küreselleşme, yukarıda belirtmiş olduğumuz etkilerini arttırmaya devam ederken dünyamızın ve insanlığın gelişmesi ile nitelikli işgücü de günden güne artmaktadır. “Nitelikli işgücü arttıkça, bireysel pazarlık gücünü kullanan, farklı standartlar isteyen bir işgücü artmakta, eğer bu işgücü sendikal örgütlenmeye de pek sıcak bakmıyorsa, geçmişe göre daha da güçlenmiş sermayenin karşısına parçalanmış, bölünmüş ve toplumsal gücü zayıflamış bir emek ortaya çıkmaktadır. Öte yandan işgücünün nitelikli-niteliksiz, örgütlü-örgütsüz ayrımının yarattığı güçsüzlük gibi, örgütlenmiş işgücü de artan ekonomik tehditler karşısında toplumun işsiz ve yoksul kesimiyle ilişkisini önemli ölçüde koparmak-

ta ve bu kesimler marjinalleşerek dışlanmakta ve etkisizleşmektedir. Daha yüksek gelir elde eden ücretli grubu için de toplumsal dayanışma ahlâkı gerilemekte, bu nedenle yapılan sosyal harcamalar birer yük durumuna gelmektedir. Tüm bunların refah devletinin arkasındaki desteğin zayıflaması anlamına geldiği de çok açıktır. Ancak daha da önemlisi, böylece emek, daha az siyasallaşmış daha az örgütlenmiş ve daha bölünmüş bir toplumsal/ekonomik güç olarak ortaya çıkmakta ve toplumsal güc dengesinin bozulması kaçınılmaz olmaktadır.”⁸

Küreselleşmenin Olumsuz Etkileriyle Mücadelede Bir Alternatif: Uluslararası Emek Konfederasyonu (ILC)

Küreselleşmenin bazı olumsuz etkilerinden bahsetmeye çalıştık. Bu etkilerin ilk üç maddelik kısmı birer sorun olarak karşımıza çıkarken son madde küreselleşmenin olumsuz etkilerini gidermeye çalışan bir etkidir. Örgütlenme ve sendikalaşma devlet memurlarının küresel alanda iradesini ortaya koymak

8 Koray, Meryem (2003), “Küreselleşmeye Eleştirel Bir Bakış, Yeni Bir Küresel Anlayışın Ve Örgütlenmenin Kaçınılmazlığı”, (Erişim Tarihi: 23.03.2004)

için tek çıkar yol olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra yukarıda belirtilen ülkelerdeki sendikalaşma oranı da göz önüne alındığında sendikalaşmanın küresel bazda yetersiz kaldığı da açıkça görülmektedir. Çünkü her ne kadar ülkemizde bu oran %74 gibi yüksek bir sayıda olsa da diğer ülkeler bu gelişmeyi sağlayamamıştır. Açıklanan sebepler dolayısıyla küreselleşmenin olumsuz etkilerini en aza indirmek için sendikalaşmanın gelişmesinin sağlanması gerekmektedir. Küreselleşmeye karşı verilen tepkileri koordine ederek hak savunuculuğu mücadelesine katılmak için, sendikacılığı sadece ulusal düzeyde değil, aynı zamanda kolektif bir perspektifle de geliştirmek gereklidir. Bu gelişmenin kamu sendikacılığı alanında öncü girişimi olan Uluslararası Emek Konfederasyonu (ILC) Memur-Sen'in çağrısıyla 25 ülkeden 33 konfederasyonun katılımıyla kurulmuştur.

Memur-sen kamu sendikacılığı konusunda Türkiye'nin sendikalaşma oranlarını çok yüksek bir konuma getirirken bir taraftan da sendikal mücadeleyi sadece ulusal bazda bırakmamak adına bir girişim sağlamıştır. 5 kıtada 127 ülkedeki emek örgütüyle dayanışma ağı bulunan kurumun küresel krizlere ve sorunlara karşı iş birliğini artırmak amacıyla uluslararası bir organizasyona öncülük etmesi ve bu çağrıya sadece kurulurken bile 25 ülkeden 33 konfederasyonun kayıtsız kalmaması bu girişimin ne kadar kıymetli olduğunu da gözler önüne sermektedir.⁹ Bu sebeple bu yapının gelişmesi, hükümetlerin ve genel olarak işverenlerin küreselleşmenin etkisiyle devlet memurlarına ve emekçilere yönelik olumsuz etkilerine karşı iş birliğini en etkili şekilde sağlayacak ve belirtmiş olduğumuz olumsuz etkileri de çok büyük oranda engelleyecektir.

Sonuç:

Bu makalede, küreselleşmenin emek üzerindeki çok yönlü etkilerini incelemeye çalıştık ve bu etkilerin çeşitli boyutlarını analiz ettik. Analizde öne çıkan tespit örgütlü yapılarla hareket edilmesinin aslında küresel çağda çalışanların seslerini duyurmada en etkili yol olduğudur. Küreselleşme sürecinde kamu sendikacılığı önemli bir rol oynamaktadır. Küreselleşmenin oluşturduğu ekonomik, sosyal ve politik değişimler karşısında, kamu sektöründe çalışanlar için adaletli ve sürdürülebilir çalışma koşullarının sağlanması daha da önem kazanmaktadır. Kamu sendikaları, bu süreçte çalışanların haklarını korumak, iş güvencesini sağlamak ve sosyal güvenlik sistemlerini güçlendirmek için mücadele etmektedir.

Ancak, küreselleşmenin getirdiği zorluklar karşısında sendikacılığın da kendini yenilemesi ve bu koşullara uyum sağlaması gerekmektedir. Uluslararası iş birliği ve dayanışma, kamu sendikalarının küresel sermaye karşısında güçlenmesine ve ortak çözümler bulmasına yardımcı olacaktır. Bu sebeple uluslararası iş birliğini sağlamak amacıyla Memur-Sen öncülüğünde Uluslararası Emek Konfederasyonu (ILC) kurulmuştur. Küreselleşme, kamu sendikacılığının önündeki zorlukları artırsa da aynı zamanda bu şekilde fırsatlar da sunmaktadır. Kamu sendikaları, uluslararası alanda ortak hareket ederek kamu çalışanlarının haklarını güçlendirme imkanına sahiptir. Ayrıca sosyal adaletin sağlanması ve adalete dayalı bir kamu yönetimi için mücadele de sendikaların birincil görevleri arasındadır. Kamu sendikalarının küreselleşmeye karşı aktif bir şekilde mücadele etmesi ve üyelerinin çıkarlarını savunması, emeğin hakkının teslimi ve alın terinin güvencesi için hayatidir.

İstihbaratın Küreselleşmesi

Küreselleşme insan hayatının neredeyse her bir aşamasını etkilemekte, her bir dokusunu sarmalamaktadır. Ekonomi, siyaset, kültür, hukuk, sağlık, bilim, teknoloji, ekoloji bu veçhelerden yalnızca birkaçıdır. Küreselleşme her alanda olduğu gibi güvenliğin önemli bir sac ayağı olan istihbarat alanını da etkilemektedir. Küreselleşmeyle istihbaratın da küreselleştiği net bir şekilde ifade edilebilir.

Küreselleşmeyle birlikte istihbarat faaliyetleri devletlerin istihbarat birimleri tarafından daha karmaşık sorunlarla mücadele etmeyi gerekli kılmıştır. Etkisini özellikle 21. yüzyıl itibarıyla yoğun bir şekilde artıran küreselleşme, tehditlerin yoğunluğunu ve düzeyini de artırarak istihbarat faaliyetlerinin devletler tarafından hiç olmadığı kadar artmasını, istihbarat toplama tekniklerinde değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir.

Küreselleşme dünya genelinde pek çok yeni güvenlik sorununu tetiklemiş, halihazırdaki sorunları ise daha çetrefilli hale getirmiştir. Küreselleşme terörün küreselleşmesine, organize suç ağlarının devasa boyutta genişlemesine, göç hareketlerinin artmasıyla insan ticareti ve kaçakçılığı gibi suçların ivme kazanmasına, siber suç gibi suç türlerinin teknolojinin gelişmesiyle birlikte toplumlara daha çok etkilemesine neden olmuştur. Küreselleşmenin toplumlara hızla değiştirmesi suçu anlama ve kontrol etmeye yönelik geleneksel yöntemlerin

de artık eski önemini kaybettiğini göstermektedir. Çünkü küreselleşme suç türlerinde ve boyutunda önemli değişikliklere yol açarak suçun doğasını ve yayılma biçimini yeniden şekillendirmiştir. Suç ulusal sınırların ötesinde bir ilerleme kat etmiş, suç için yeni fırsatlar doğmuş, yeni suç işleme yolları türemiştir. Ekonomik krizler, salgın hastalıklar, sınır ötesi kirlilik, nükleer radyasyon, ozon tabakasının incelmeye başlaması, küresel ısınma, bilgisayar virüsleri ve bilgisayar korsanlığı gibi sorunlar artık ulusal sınırların kutsallığına saygı duymamakta, suç faaliyetleri çoğalmakta, şiddet içeren suç tehdidinin yoğunluğu ve kapsamı artmaktadır.¹ Bir başka ifadeyle suçun esnekliği artmakta, suç ağları yaygınlaşmaktadır.

Dünya piyasalarını bütünleştiren, finans ve diğer merkezleri küresel ölçekte herkese açık hale getiren küreselleşme aynı zamanda suçluların da çeşitli suçlara erişimini kolaylaştırmıştır.² Sınırların eski önemini kaybetmesi, bilgi sistemleri ve teknolojinin gelişmesi, küresel ekonominin elektronik sisteme entegre olması suçun daha kolay işlenmesine yol açmıştır. Örneğin, küresel finans sisteminin elektronik hale gelmesi suçluların kara para aklamasının imkanını artırmış, yasadışı mali hareketliliğe kapı aralamıştır. Benzer şekilde uluslararası ulaşım olanaklarının gelişmesi ve uluslararası ticaret hacminin büyümesi uyuşturucu ticaretinin, silah ticaretinin, kaçakçılık türlerinin

1 Rotman, E. (2000). "The Globalization and Criminal Violence", Cornell Journal of Law and Public Policy, Vol. 10, Issue 1, s. 4.

2 Sornarajah, M. (1999). "Globalisation and Crime: The Challenges to Jurisdictional Principles", Singapore Journal of Legal Studies, 40th Anniversary Issue, s. 415.

giderek yayılmasını körüklemiştir. Böylece küreselleşmenin tetiklediği karmaşık güvenlik sorunlarıyla etkili mücadelede istihbaratın rolü çok daha önemli hale gelmiştir.

Peki istihbarat nedir? Ulusal güvenliğin domino taşı olan istihbarat, en basit tabirle tehditlerle ilgili bilgi toplanması, tehditlerin analiz edilmesi ve bilginin yayılması/paylaşılmasıdır. Karar vericilere doğru ve zamanında enformasyon sağlanarak ülkenin ve vatandaşların çıkarlarının korunması amaçlanmaktadır. İstihbarat birimleri tarafından karar vericilere karşılaşılabilecek potansiyel tehditler ve fırsatlar hakkında iç görü sağlanmaktadır. İstihbarat faaliyetleri sayesinde yabancı hükümetlerin veya bunların unsurlarının, yabancı kuruluşların veya yabancı kişilerin yetenekleri, niyetleri veya faaliyetlerine ilişkin bilgiler toplanmakta ve analiz edilmektedir. Çünkü istihbaratın bir başka amacı da yabancı bir gücün casuslarının veya diğer ajanlarının ülke hükümetine, silahlı kuvvetlerine, kurum ve kuruluşlarına yönelik ortaya çıkarılabileceği risklerin bertaraf edilmesi ve gerekli önlemlerin alınmasıdır. İstihbarat, *'istihbarat çar-*

kı' denilen belli sürece dayanmaktadır. İstihbarat çarkı; istihbarat ihtiyaçlarının tespiti ve yönlendirilmesi, haberlerin toplanması, haberlerin işlenmesi, istihbaratın yayımı ve kullanılması aşamaları ile gerçekleşmektedir.

Küresel güvenlik ortamındaki çağdaş gelişmelere bağlı olarak devletlerin ve kurumların istihbarata olan ilgileri ve sorumlulukları da genişlemiş ve çeşitlenmiştir. İstihbarat analistleri bilgi toplama, bilgi üretme, analiz etme ve yorumlama gibi süreçleri hem geleneksel yöntemlere bağlı kalarak hem de siber alanı da kapsayacak şekilde yeni yöntem ve tekniklere başvurarak gerçekleştirilmek durumunda kalmıştır. Küreselleşme ile birlikte farklı ülkelerdeki ve bölgelerdeki güvenlik tehditlerinin devletler tarafından daha müessir bir şekilde takip edilmesi önem kazanmıştır. Bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak bir yandan açık kaynak istihbaratının önemi artmış, diğer yandan da istihbarat toplama sürecinde istihbarat birimlerinin teknik istihbarata odaklanması ve teknik kapasitelerini güçlendirmesi zorunluluk haline gelmiştir. İstihbarat analistleri artan dijitalleşme

doğrultusunda daha kompleks verilerle karşı karşıya kalmış, bunları işlemek ve çözümlmek gün geçtikçe daha fazla çabayı gerekli kılmıştır. Suçun siber alandaki görünürlüğünün artmasıyla istihbarat otoriteleri siber dünyadaki imkân ve uzmanlığını geliştirmeye başlamıştır. İstihbaratın küreselleşmesi, küresel tehditlere karşı koymada ülkeler arası iş birliğini ve bilgi paylaşımını hiç olmadığı kadar önemli hale getirmiştir.

Küreselleşmenin tesirini yoğun bir şekilde hissettirdiği günümüzde barış ve savaş halleri arasındaki ayrım bulanıklaşmış, yeni düşman tipolojileri ortaya çıkmış, hasımın tespit edilmesi zorlaşmış, öngörülebilirlik azalmış, para ülkeler arasında çok kolay bir şekilde el değiştirmeye başlamıştır.³ Bu nedenlerle ulusal ve uluslararası güvenliğin etkili bir şekilde sağlanması ve güvenlik tehditleriyle başarılı bir mücadele için istihbarat toplama tekniklerinin de güncel gelişmeleri yakalaması ve gelişime uğraması kritik önem taşımaktadır.

İstihbarat toplama sürecinde kullanılan en eski yöntemlerden birisi insan istihbaratıdır. İnsan istihbaratı (HUMINT) esasında istihbarat alanında uzmanlaşmış insan

kaynağı tarafından toplanan ve sağlanan bilgilerden elde edilen istihbarattır. Gizli kaynaklardan elde edilebileceği gibi fotoğraf, belge veya diğer materyallerin gizlice edinilmesini kapsamaktadır. Bireysel etkileşimin önemli olduğu bu istihbarat toplama türünde insan kaynağı aracılığıyla elde edilen bilgilerin analizi söz konusudur.

Yeni teknolojinin ve modern saldırı tekniklerinin yükselişle birlikte istihbaratın teknik açıdan elde edilmesi fikri önem kazanmıştır. Böylece sinyal istihbaratı (SIGINT), görüntü istihbaratı (IMINT), ölçüm ve iz istihbaratı (MASINT), siber istihbarat gibi yeni istihbarat toplama teknikleri adından söz ettirmiştir.

Tüm frekans bantlarındaki sinyallerin yakalanması, toplanması, değerlendirilmesi, tanımlanması ve yerlerinin belirlenmesi sinyal istihbaratı olarak nitelendirilmektedir.⁴ Sinyal istihbaratı iletişim istihbaratını (COMINT), elektronik istihbaratı (ELINT) ve yabancı enstrümantasyon istihbaratını (FISINT) içermektedir. İletişim istihbaratı; ses, metin ve sinyal aktarımları hakkında bilgi elde etmeye çalışmakta, iletişim kuran tarafların kimlerden oluştuğu, buldukları yer, vericinin işlevi, iletişimin süresi, iletim frekansı

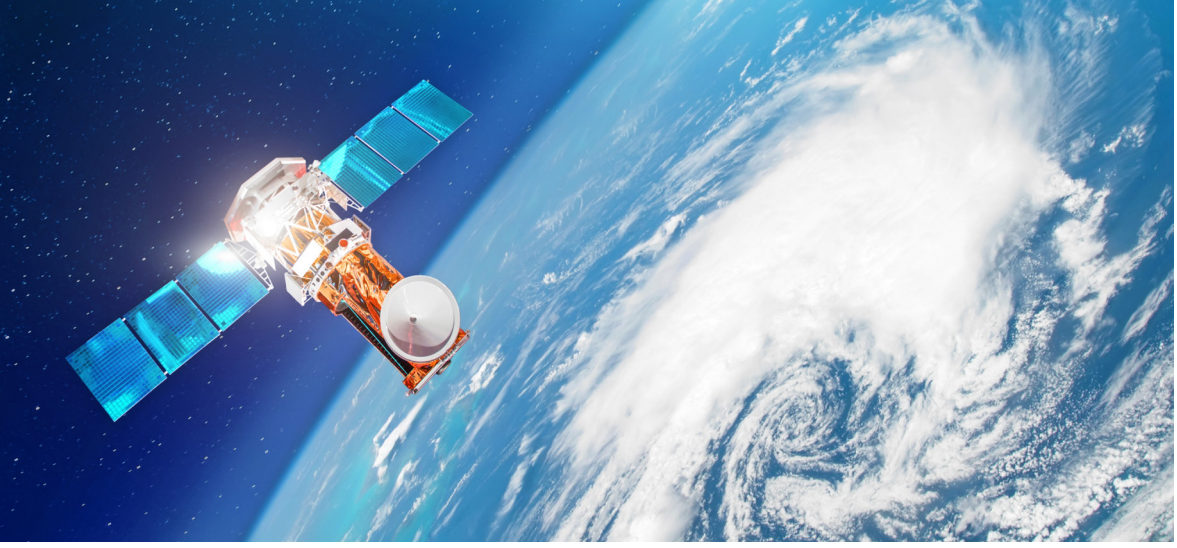

Küreselleşmenin tesirini yoğun bir şekilde hissettirdiği günümüzde barış ve savaş halleri arasındaki ayrım bulanıklaşmış, yeni düşman tipolojileri ortaya çıkmış, hasımın tespit edilmesi zorlaşmış, öngörülebilirlik azalmış, para ülkeler arasında çok kolay bir şekilde el değiştirmeye başlamıştır.

3 Zivanovic, K. (2008). "International Cooperation of Intelligence Agencies against Transnational Terrorist Targets", Connections, Vol. 8, No. 1, ss. 120-121.

4 Çıtak, E. (2017). Yeni Güvenlik Politikaları ve Türkiye'de İstihbaratın Dönüşümü Güvenlik ve İstihbarat, İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları, s.103.

ve iletişimin teknik detayları hakkında ayrıntıları çözümlenmeye çalışmaktadır. Elektronik istihbarat faaliyetlerinde takip edilen hedefle ilgili sinyaller toplanıp analiz edilerek sinyal özellikleri, sinyalin yönü, bant genişliği, frekans gibi veriler ortaya çıkarılmaktadır. Böylece hedefin (füze, deniz altı, uçak veya diğerleri) türü ve konumu saptanmaya çalışılmaktadır. Gerçekleştirilen analizler neticesinde eğer hasımlık maksadıyla bir saldırı tehdidi bulunuyorsa bu durum tespit edilerek karar alıcılara bildirilip savunma mekanizması geliştirilmektedir. Yabancı enstrümantasyon istihbaratı ise havada, karada veya yer altındaki sistemlerin test edilmesi ve konuşlandırılmasıyla ilişkili yabancı elektromanyetik emisyonların durdurulmasından elde edilen teknik bilgilerden sağlanmaktadır. Özellikle deniz altılarının çok kısa süreli emisyonlarının tespiti savaş sırasında oldukça önem arz etmektedir.⁵

Görüntü istihbaratı (IMINT) uydular, keşif uçakları, dronlar, kameralar, dürbünler vb. araçlar yardımıyla görsel verilerin toplanması ve analiz

edilmesi yoluyla elde edilen istihbarattır. Yaygın olarak incelenen görüntü formatları arasında dijital, optik, film tabanlı ve elektronik görseller yer almaktadır. Açık kaynak istihbaratının bir alt disiplini olan görüntü istihbaratı, II. Dünya Savaşı sırasında askeri istihbarat araştırmalarının özel bir alanı olarak ortaya çıkmıştır.⁶ Toplanan görüntüler harita oluşturmak, hedefleri tespit etmek ve hareketleri izlemek için kullanılabilir. Elde edilen görüntüler sayesinde hasım aktörün niyeti veya kabiliyeti hakkında da değerlendirmede bulunma imkânı sağlamaktadır.

Teknik istihbaratın önemli bir dalı olan ölçüm ve iz istihbaratı (MASINT) sensörler ya da algılama cihazları vasıtasıyla toplanan verilerin analiz edilmesine ilişkindir. Temelde sinyal ve görüntü istihbaratının alanına girmeyen tüm teknik istihbaratı kapsayan ölçüm ve iz istihbaratı ile hedeflerin hem ölçü hem de ayırt edici özellikleriyle ilgili bilgilerin toplanması amaçlanmaktadır.⁷ Bu istihbarat toplama tekniğinde sayısal verilerin analizi de

5 Akad, M.T. (2018). Tarihten Günümüze İstihbarat, İstanbul: Kastaş Yayınevi, s. 68.

6 Imagery Intelligence (IMINT), (E.T: 14.05.2024, <https://sociallinks.io/glossary/imagery-intelligence-imint>).

7 Çıtak, E. (2017). a.g.e., s. 106.

mümkündür. Bir ülkenin nükleer çalışmalarının takibi açısından radyasyon seviyesinin sensörler yardımıyla tespiti ölçüm istihbaratına örnek teşkil etmektedir. İz istihbaratı açısından GPS cihazından yararlanarak hedefin takibi ya da hedefin internet trafiğinin izlenmesi örnek gösterilebilir.

Siber alanda bulunan verilerden istihbarat oluşturma faaliyetine ise siber istihbarat denilmektedir.⁸ Dijital mecrada gerçekleştirilecek güvenlik tehditlerinin izlenmesi, analizi ve bunlara karşı gerekli önlem alınması siber istihbaratla ilgilidir. Örneğin bir kamu kurumunun ağlarına sızmaya çalışan veya önemli bilgileri çalmaya teşebbüs eden saldırganlara ilişkin saldırganın kimliği, saldırı yöntemi, saldırının kapsamı gibi konular hakkında gerekli bilgilerin toplanması, analiz edilmesi ve gerekli önlemlerin alınmasıdır.

Çağımızda istihbarat toplama faaliyetlerinin büyük kısmı açık kaynak istihbaratı çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bilhassa Soğuk Savaş döneminde casusluk faaliyetleri insan istihbaratı ve elektronik sinyaller aracılığıyla yürütülürken, açık kaynak istihbaratı 1980'ler itibarıyla istihbarat toplamanın ek bir yöntemi olarak önem kazanmıştır.⁹ Açık kaynak istihbaratı (OSINT) TV, radyo yayını, kitap, dergi, gazeteler, siyasi liderlerin söylemleri sosyal medya, WEB siteleri gibi kamuya açık veri kaynaklarının işlenmesi ve analiz edilmesinden elde edilmektedir. Bilhassa internetin gelişmesi, sosyal medyanın yaygınlaşması ve dijitalleşmenin artmasıyla beraber açık kaynak istihbaratı istihbarat toplamak için çok sayıda kaynağa erişim sağlanması sebebiyle önemli bir avantaj haline gelmiştir.

Yapılan bir araştırmaya göre dünyanın yaklaşık %60'ı sosyal medya kullanmakta ve ortalama bir kullanıcı sosyal medyaya günde iki saatten fazla zaman harcamaktadır.¹⁰ Hatta bu durum yeni bir istihbarat tekniği olarak sosyal medya istihbaratını (SOCMINT) gündeme getirmiştir. Özellikle işletme sektöründe firmalar daha rasyonel karar verebilmek için Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn vb. gibi çeşitli sosyal medya platformlarından veri toplamayarak ve elde ettiği bu verilerle trendleri izleyerek, müşterilerin eğilimlerini, davranışlarını, marka itibarını ve genel pazar duyarlılığını tespit etmeye çalışmaktadır. Açık kaynak istihbaratı bilgiye hızlı erişim sağladığı ve daha az maliyet getirdiği için sıkça tercih edilmektedir.

Özetle, küreselleşme dünyayı yeni güvenlik tehditleri ile baş başa bırakırken, istihbarat toplama tekniklerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Bir yandan istihbarat toplama süreçleri artan güvenlik riskleri karşısında daha karmaşık forma bürünmüş, diğer yandan da bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler istihbarat toplama teknikleri açısından yeni imkanlar ortaya çıkarmıştır. Küreselleşmenin güvenlik üzerindeki etkisi karşısında bu tekniklerden birini diğerine tercih etmek yanıltıcı bir durumdur. İdeal olan istihbarat toplama tekniklerini bir bütün olarak değerlendirmek ve özümsemektir. Her teknik kendi içinde eksiklikler barındırabileceği gibi mevcut duruma özgü spesifik bir tekniğin benimsenmesi de gerekebilir. Bununla birlikte olaylar karşısında birden çok tekniğin kullanılması istihbarat kuruluşlarına daha tutarlı ve derinlemesine analiz imkânı sağlayabilir.

8 Karasoy, H. A. (2022). "Yeni Nesil Savaş ve Siber İstihbarat", Güvenlik Bilimleri Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, s.233.

9 Imperva, "Open-Source Intelligence (OSINT)", (E.T.: 13.05.2024, <https://www.imperva.com/learn/application-security/open-source-intelligence-osint/>).

10 Aljazeera, "How Many Years Does A Typical User Spend on Social Media?", (E.T.: 16.05.2024, <https://www.aljazeera.com/news/2023/6/30/how-many-years-does-a-typical-user-spend-on-social-media>).

Dijitalleşme Kıskaçında Küresel Sistemin Bugünü ve Yarını

7 Ekim 2023'ten sonra İsrail'in Gazze'de başlattığı katliam ve soykırım dünyaya barbarlığın ve vahşetin hangi boyutlara kadar ulaşabileceğini tüm çıplaklığıyla bir kez daha gösterdi. Yıllardır acımasız bir abluka altında yaşayan Gazzeli mazlumlar, bir kez daha İsrail'in yoğun ve hiçbir değer tanımayan saldırılarına maruz kaldı. Çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan 40 bine yakın masum, İsrail'in hiçbir değer tanımayan saldırılarının hedefi oldu. On binlercesi ise yaralandı. Bununla birlikte 7 Ekim sonrası yaşanan süreçte kayıtlara geçen öyle gelişmeler oldu ki, sadece Filistinliler için değil bütün bir insanlığın geleceği için de kaygı uyandırıyor.

İsrail'in yapay zekâ destekli sistemi "Lavender", Gazze'de devam eden saldırılar boyunca muhtemel tehdit olarak belirlediği birçok Filistinliyi herhangi bir insan müdahalesine ihtiyaç duymaksızın ve çoğu zaman kendi meskenlerinde, aileleriyle birlikte hedef aldı. Dahası, söz konusu sistem düzenlenen saldırılarda hedeflenenin ötesinde bir hasar verme ve daha fazla sivilin ölümüne neden olma ihtimalinden çekinmeyecek şekilde tasarlanmıştı. Sistem, hedeflediği kişileri önemli ya da daha az önemli hedefler olarak profillebiliyordu. Daha az önemli olduğunu tespit ettiği hedeflere yönelik saldırılarda, hassas hedefleme kabiliyetine sahip pahalı füze sistemlerini değil,

daha ucuz olan fakat daha geniş bir bölgede hasara neden olabilen bombalar kullandı.¹ İlk +972 Magazine ve Local Call adlı internet sitelerinin duyurduğu haberler kısa sürede birçok yayıncı tarafından gündeme getirildi. Middle East Monitor'un konuya dair yayınladığı bir habere göre Lavender sistemi, muhtemel hedeflerin profilini çıkarmak ve tespit etmek için WhatsApp verilerinden dahi faydalanmıştı.²

Lavender sistemi, teknolojinin art niyetli ellerde ne kadar büyük bir pervasızlıkla kullanılabileceğini gösteren bariz bir örnek. Bununla birlikte sonuçları itibarıyla olmasa da teknik anlamda Lavender sistemiyle aynı mantık düzeninde işleyiş gösteren birçok teknoloji, bugün bireysel ve toplumsal yaşamın tam merkezinde yer alıyor. Lavender sisteminin saldırı yapacağı hedefleri belirlerken gerçekleştirdiği algoritmik profillemeye, sosyal medya uygulamalarından çevrimiçi alışveriş sitelerine kadar birçok dijital platformda kullanıcılara yönelik sunulan reklamlar ve içeriklerin kişiselleştirilmesi için uygulanan, artık vakai adiyeden sayılan bir gerçeklik. Hiç şüphesiz insanlığın yaşam alanına bu denli etki etme kapasitesine sahip dijital teknolojiler, adına küresel sistem dediğimiz mevcut dünya düzeninin de en önemli unsurlarından birisi, hatta itici gücü haline gelmiş durumda.

1 <https://www.972mag.com/lavender-ai-israeli-army-gaza/>

2 <https://www.middleeastmonitor.com/20240418-israel-using-metas-whatsapp-to-kill-palestinians-in-gaza-through-ai-system/>

Özellikle son yirmi yıldan bu yana giderek ivmelenen bir hızla gelişen ve hayatımızın hemen her alanına sirayet eden dijitalleşme süreci, küresel sistemin mevcut durumunu analiz ederken de geleceğini anlamaya çalışırken de en esaslı parametrelerden birisidir. Öyle ki bugün içinde bulunduğumuz dönemi artık “dijital çağ” olarak adlandırıyoruz.

Dijital Çağın Panaroması/ Dijitalleşmenin Yoğun Etkileri

Dijital çağ 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ilk örneklerine rastlanan ağ sistemlerinin icadıyla ve dijital bilgisayarlarla başladı. 90’lı yıllardan itibaren internet ve bilişim teknolojilerinin birçok farklı alanda işlevsel hale gelerek ticarileşmesiyle büyüdü. Sıradan kullanıcıların erişebileceği aygıtlar ve mobil cihazlarla giderek kitleleşti. Geldiğimiz noktadaysa siyaset, ekonomi, ticaret, toplumsal yaşam veya kültür-sanat, çevre vs. gibi hemen her

alanda derin izler bırakıyor ve tüm bu alanlardaki pratiklerimizi hızla dönüştürüyor.

Bugünlerde dijitalleşme sürecinde son yıllarda önemi giderek artan yapay zekâ başta olmak üzere nesnelerin interneti, blok-zincir teknolojisi, otonom sistemler, giyilebilir teknolojiler, kuantum bilgisayarlar, artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik gibi bir dizi yeniliğin henüz erken görünümünü tecrübe ediyoruz.

Örneğin son birkaç yıl içerisinde adını duyduğumuz yapay zekâ destekli chatbotlar, tüm dünyada büyük bir yankı uyandırdı ve sürekli güncellemelerle birlikte gelişimlerini sürdürüyor. 1955’te söz konusu uygulamaların atası olarak görülebilecek ilk makine öğrenmesine dayalı sistemlerin çalışması 255 farklı parametreye dayanırken bugün bu yapay zekâ uygulamalarında kullanılan parametrelerin sayısının 1.6 trilyonun üzerinde olduğu tahmin ediliyor.³ Parametre sayılarının muazzam bir seviyeye erişmesi, sistemlerin ne ölçüde karmaşık ve gelişmiş hale geldiğinin de açık bir göstergesi.

3 <https://www.worldbank.org/en/news/immersive-story/2024/03/05/global-digitalization-in-10-charts>

Bu durumun bir neticesi olarak günümüzde yapay zekâ ve otomasyon sistemleri, iş gücü piyasasını yeniden şekillendirirken, blockchain teknolojisi finansal sistemleri dönüştürme potansiyeli taşıyor. Artırılmış ve sanal gerçeklik uygulamaları, eğitim ve sağlıktan eğlence sektörüne kadar birçok alanda yeni deneyimler sunuyor. Siyaset de bu gelişmelerden arı bir alan değil. Geçtiğimiz yıllarda ABD’de Facebook kullanıcılarına ait kişisel verilerin, seçmen kitlelerini manipüle etmek amacıyla kullanıldığına dair iddialarla ortaya çıkan Cambridge Analytica Skandalı, dijitalleşmenin siyaset alanında ne tür etkileri olabileceğine dair yakın döneme ait örneklerden sadece birisi.

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere dijitalleşme süreci, beraberinde ciddi etik ve güvenlik sorunlarını da getiriyor. Özellikle kişisel verilerin korunması, dijital gözetim, siber güvenlik tehditleri ve teknolojik bağımlılık gibi konular giderek daha fazla endişeye neden olmaktadır. Her gün kullandığımız sohbet ve mesajlaşma araçlarından alışveriş ve haber sitelerine kadar birçok dijital platform ve uygulama kullanıcıların kişisel verilerine dayanarak operasyon-

larının etkinliğini ve verimliliğini artırıyor. Kitlelerin mahremiyet ve kamusalık deneyimleri köklü bir şekilde değişiyor. Sosyal medya ve dijital mecralar, kitle manipülasyonu, algı yönetimi, psikolojik operasyon ve hibrit savaş gibi birçok tehdidin membaı haline gelmiş durumda.

Diğer yandan, dijital uçurum olarak adlandırılan, teknolojiye erişim ve kullanım konusundaki eşitsizlikler, global ölçekte sosyo-ekonomik farklılıkları derinleştirme riski taşıyor. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki teknolojik altyapı ve beceri farklılıkları, uluslararası ilişkileri ve ekonomik dengeleri etkileyebilecek boyutlara ulaşıyor. Dünya Bankası’nın raporlarına göre 2005-2022 yılları arasını kapsayan dönemde yedi kat büyüyen enformasyon teknolojileri servislerinin ihracatı, yüksek gelir grubu ülkelerin başı çekerek dijital kapitalizm çağında rekabet avantajını ellerinde tuttuğunu gösteriyor. Yine aynı rapora göre bulut sistemleri, büyük veri analitiği ve yapay zekâ sistemleri için en önemli unsur olan veri merkezlerinin dörtte üçü yüksek gelir grubundaki ülkelerin hükmü altında.⁴ Kitlelerin gündelik yaşam alışkanlıklarından sağlık

Dahası denebilir ki bugün dijital teknolojiler, insanlık için vaat ettikleri kolaylıkların gerisinde yeni bir tür sömürgecilik biçimini saklıyor.

4 <https://www.worldbank.org/en/news/immersive-story/2024/03/05/global-digitalization-in-10-charts>

durumlarına, siyasal eğilimlerinden toplumsal pratiklerine kadar her alanda sayısız sosyal medya uygulaması ve dijital platformlar aracılığıyla toplanan veriler, bu teknolojilere sahip ülkeler ve küresel teknoloji şirketleri için yeni hammadde ve enerji girdisi olarak iş görüyor. Dahası denebilir ki bugün dijital teknolojiler, insanlık için vaat ettikleri kolaylıkların gerisinde yeni bir tür sömürgecilik biçimini saklıyor. Yaklaşık beş asır önce başlayan sömürgecilik sürecinde yerlilere verilen değersiz cam eşyalar ve boncuklar karşılığında gasp edilen altın, elmas ve diğer hammaddelerin yanına bugün anlık haz, eğlence ve kolaylıklar karşılığında takas edilen kişisel veriler eklenmiş durumda.

Dijitalleşme süreciyle ilgili küresel çapta insanlığın geleceğini doğrudan etkilemesi muhtemel bir diğer husus ise yeni teknolojilerin askeri, ekonomik ve siyasi rekabetin en önemli konu başlıklarından birisi haline gelmesi. Örneğin geçtiğimiz yıllarda tüm dünyada büyük bir kriz doğurmasına ramak kalan çip üretimindeki aksaklıklar, ABD ve AB ülkelerini rekabet avantajı elde etmek için yeni yasal düzenlemeler yapmaya kadar itti.^{5 6} İnsansız hava-kara-deniz araçları ve diğer yarı-otonom ya da otonom sistemlerse askeri alanda son yıllarda en önemli rekabet alanlarından birisi. Savunma ve saldırı amaçlı geliştirilen dijital altyapıya sahip birçok yeni silah sistemi, tıpkı Lavender sisteminde olduğu gibi daha önce karşılaşılmamış pervasızlıklara kapı aralama potansiyelini bünyesinde barındırıyor. Tüm bunlar açıkça göstermektedir ki, dijitalleşme süreci ürettiği kaygı ve bunalımlara karşı vaat ettiği faydalarından istifade etmeyi,

en azından dezavantajlı konumdakiler için olanaksız kılıyor.

Modern Teknoloji: Uzun Bir Hikâye

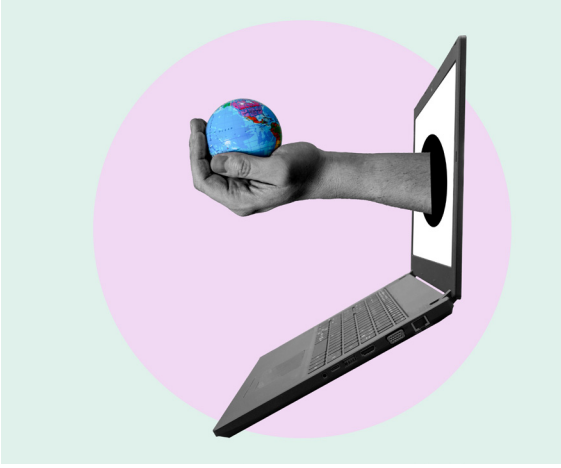
Modern dönemde teknolojideki bu dur durak bilmeyen ilerleme ve buna mukabil dünyanın ve insanlığın geleceği hakkındaki tartışmalar, esas itibarıyla sadece bugüne ait bir husus değil. Teknoloji, filozof-düşünürlerden siyasetçilere kadar birçoklarının bir asrı aşkın bir süredir gündeminde yer almış uzun bir tartışma konusu. Hatta denebilir ki Sanayi Devrimi'nin erken dönemlerinden itibaren dünya üzerinde gerçekleşen toplumsal, ekonomik ve siyasal dönüşüm süreçlerini, teknolojik ilerlemeyi göz önünde bulundurmaksızın anlamak ve anlamlandırmak imkân dâhilinde değil.

Modern dönemde teknolojinin anlamını ve dünyaya, insan yaşamına etkilerini belki de en derinlikli şekilde ele alan düşünürlerin başında 20'inci yüzyılın etkili filozoflarından birisi olarak görülen Martin Heidegger'dir. Heidegger modern teknolojiyi, varlık sorusunu ihmal eden Batı düşüncesindeki körelmeyi ve çölleşmeyi gösteren merkezi bir unsur olarak ele almıştır. Onun düşüncesine göre teknoloji sadece araçsal bir yapıya sahip değildir. Bilakis, modern teknoloji varlığımızı ve dünyayı anlama şeklimizi kökten etkileyen bir "çerçeve"dir. "Tekniğe İlişkin Soru"⁷ adlı eserinde "Gestell" (çerçeve/muhasara) kavramı, teknolojinin dünyayı (ve giderek varolanları) sömürmek için optimizasyona tabi hazır bir kaynak olarak kavrandığı bir vasatı anlatır. Heidegger, teknolojinin kontrolsüz

5 <https://www.nytimes.com/2023/02/28/business/economy/chips-act-childcare.html>

6 https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-chips-act_en

7 Heidegger, M. (1998). Tekniğe İlişkin Soruşturma. (D. Özlem Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

ve eleştirisiz bir şekilde benimsenmesinin, insanın özünü kaybetmesine ve bir tür “teknolojik nihilizme” sürüklenmesine yol açabileceği yönünde uyarılar yapmıştır.

Tıpkı Heidegger gibi hem onun öncesinde hem de sonrasında birçok düşünür, şimdiki kadar teknolojinin insanlık için bünyesinde barındırdığı tehdide karşı birçok uyarıda bulundu. Bugün geldiğimiz noktada dünyanın teknolojik kavrayışının bir sonucu olan küresel ısınma ve iklim değişikliğinden, insanın teknolojik kavrayışının bir neticesi olan ve bir salgın halini alan sosyal ve psikolojik bunalımlara kadar birçok sorunun bize gösterdiği, bu tür uyarıların küresel kapitalist güdüler karşısında pek de ciddiye alınmadığıdır.

Dijitalleşme Çağının Bugünü ve Yarını

Bugün bireylerin dikkatleri karşılığında sunulan sınırsız sayıdaki içerikle küresel bir alıklaştırma sürecinin tam ortasında bulunuyoruz. Dijital mecralarda görünüyor olmanın var olmakla eş değer tutulduğu, mahremiyetin ve dikkatin değiş-tokuş edildiği, ahlaki duyarlılıkların salt gösteri ve gösteriş haline getirildiği, adeta şairin “duygular paket-

lenmiş, tecime elverişli” sözleriyle tanımlayabileceğimiz bir dönemin içinde yaşıyoruz. Zaman ve mekânı insan etkileşimleri için bir sorun olmaktan çıkarmış dijital teknolojilere karşın yoğun bir yalnızlık ve yalıtılmışlık hissiyle boğuşuyoruz.

Öyle görünüyor ki dijitalleşme süreci bugün olduğu gibi ileride de küresel müesses nizamın taşıyıcı sütunlarından birisi olmayı sürdürecektir. Hayatımızı çepeçevre kuşatan akıllı teknolojiler, sundukları kolaylıklara karşılık insani varoluşu “hesaplayıcı aklın” tahakkümünde tutmaya, metalaştırmaya ve birer veriye indirgemeye devam edecek. Bu süreçte insanlığın tekâmülü, özgürleşmesi ve daha müreffeh bir geleceğe kavuşması bir amaç değil. Teknoloji gücünü elinde tutan aktörler (devletler, şirketler vs.) sermayenin de kendi ellerinde temerküz etmesi için kıyasıya rekabet ediyor. Farklı kültürler, farklı medeniyet birikimleri, farklı inanışlar bu rekabet uğruna tekdüzeliğe doğru çekiliyor. Dijital teknolojilerin belki de en büyük tehdidi, daha önce doğaya tasallut eden endüstriyel kapitalizme yeni bir soluk vermek için artık doğrudan insanın benliğine, anlamlı varoluş gayesine tasallut edebiliyor oluşunda.

İnsan yaşamındaki bu çölleşmeye karşılık, dijitalleşme süreci teknolojik rasyonalitenin buyruğuna uygun olarak sadece karlılık, verimlilik ve performansın yükselmesine odaklanmış süreç iyileştirmelerinin peşinde görünüyor. Daha fazla dikkat daha fazla etkileşim daha fazla veri ve dolayısıyla daha fazla hammadde demek. Küresel kapitalist hegemonya ve sömürgecilik, dijitalleşme süreciyle bir kez daha kendisini yeniliyor. Dünya, Nietzsche'nin “çöl büyüyor, içinde çöller barındırana yazıklar olsun” haykırışının ardından iki büyük savaş tecrübe etti. Fakat çöl bugün yine büyümeye devam ediyor.

Transhümanizm ve Yapay Zekâ Bağlamında **Bilinç ve Dilin Geleceği**

Transhümanizm; insanın fiziksel, biyolojik ve bilişsel olarak daha fazla geliştirilebileceğini veya artırılabilirliğini savunan bir akımdır. Yapay zekâ ise, gerek insan zihnini taklit ederek gerekse biyolojik süreçlerle insan beyni ile iç içe girebilecek bir sistemdir. Nanoteknoloji, biyoteknoloji, enformasyon teknolojisi ve bilişsel bilimlere dayanan transhümanizmin çekici gücü yapay zekâdır. Zihnin, beynin nöral bir aktivitesi olduğu tezine, doğal dil işleme (NLP), makine ve derin öğrenme süreçlerine tabi olan yapay zekânın da nöral bir işleve tabi olduğu düşüncesiyle hareket edilir. İnsanın bilişsel işlevleriyle yapay zekânın işleyişi arasında analogiler kurulur. Yapay zekânın sadece nöral veya biyolojik bir yapıda değil, aynı zamanda dil/lisan işleme sistemi ile insanın dil işlevi arasında benzerlik olduğu da iddia edilir. Bu durum bir nevi yapay zeka ile beyin arasında empati olduğunun bir göstergesidir. Beyin-yapay zeka veya insan-bilgisayar etkileşimi, hem yapay zekânın mimari gelişimine katkıda bulunacağı gibi hem de onun sadece insan davranışlarını anlamasını değil, onların ruh hallerini kavramaya imkân tanıyarak yaşam alanının genişletilmesini ve çeşitlenmesini de sağlayabilir. Hem insanlarla etkileşerek onların hayatını iyileştirme hem de -organik olmasalar da- onlarla birliktelik içinde olan bir hayat nizamı ortaya koyabilirler.

Bireysel ve toplumsal kimliğimizi, algılarımızı ve

etkileşimlerimizi değiştirmesi kuvvetle muhtemel olan yapay zekânın insanlarla olan ilişkisi insan-insan ilişkisi kadar etkili olabilir. Böylesi bir ilişki biçimi, kişisel ve sosyal kimlikleri belirlemede önemli bir etkene dönüşebilir. Ayrıca yapay zeka destekli terapiler, yapay zeka odaklı chat botlarla kurulan dostluklar vs. bireylerin zihinsel ve ruhsal açıdan gelişimine katkı sağlayabilirler. Bununla beraber fantastik veya gerçek dışı bir dünyaya geçmeye aracı olmasından dolayı kişinin toplumdan izole olması ve yalnızlaşması da muhtemeldir. Böylesi bir durum kişinin bilinç daralmasına ve dil yetisinin fakirleşmesine yol açabilir.

Nöral ağ ilişkisi veya insan beyninin taklidi zekâsı olarak kabul edilen yapay zeka, insan yapımı bir metodoloji, sistem ve dilden oluşan bilgisayar teknolojisidir. Nöronların simüle edilmesiyle beslenen, sinirbilim tarafından desteklenen yapay zekânın nöral bir sisteme yakın olduğu tezi sinir hücreleri ile elektron akışı arasında bağ kurulmasını sağlamıştır. Beynin yapısı ve işleyişi, yapay zekâ çalışmalarına katkı sunduğu gibi yapay zekâ çalışmaları da beyin araştırmalarına katkıda bulunmaktadır. Yapay zeka sistemleri; nöral işlevlerin nasıl olduğunu, bilinçli deneyimlerin nasıl oluştuğunu ve bilincin biyolojik temellerini daha iyi anlamamızı sağlayarak insan beynini ve bilincini anlama konusunda nörobilim araştırmalarına yardımcı olabilir.

Nasıl ki insan biyolojisinde homeostatik/dengeleme yani biyolojik sistemlerin değişen çevreye uyma yeteneği varsa yapay zekada da değişimler ve talepler doğrultusunda benzeri bir dengelenme vardır. Her ne kadar beyin-yapay zeka ilişkisi, biyolojik olanla makine olanın karşılıklı olarak bir birlerini anlamasına katkıda bulunması söz konusu olsa da Kurt Gödel'in de ifade ettiği gibi beyin, indirgemeci bir yapıya sahip olan algoritmik yapıyı yapay zeka veya bilgisayardan daha karmaşık bir yapıya sahiptir.

Yapay zekanın yalnızca insan algısı ve bilişini değil duyguları dahil yeniden üretme iddiası vardır. Yapay Dar Zeka'dan Yapay Genel Zeka'ya geçişte amaç, yapay da olsa bilinç inşa etmektir. Yapay zeka veya teknolojik tekillik, yüksek yaşam formları vaat eden teknolojilerdir. Her ne kadar etik kurallara uygun programlamalar yapılabilse de duygu, özlem veya vicdan gibi vasıfları yapay zeka üzerinden inşa etmek çok mümkün görünmemektedir. Ancak simüle edilebilir yani "mı" gibi yapmak mümkündür. Searle gibi dil ve zihin fel-

sefecileri; yapay zekanın, insan gibi bir bilinç düzeyine sahibi olamayacağını iddia ederken Graziano gibi bilimciler ise yapay bilincin mühendislik işi olduğunu ve yapay zekada bilinci görebileceğimizi ileri sürmektedirler. Bilgisayar sistemleri ve robotların gelecekte değişerek, "etten yapılmış bilgisayarlar"ın üretilebileceğini iddia eden yapay zeka destekçileri; bilinçlilik, özgür irade, güzellik anlayışı, mizah anlayışı, haz ve acı hisleri gibi yetilerin, algoritmik davranışlar yeterince karmaşık duruma geldiği zaman bilgisayarlarda ve robotlarda doğal olarak ortaya çıkacağına inanmaktadırlar.

Yapay zeka ya da teknolojik tekillik yoluyla bilincin geliştirilip geliştirilemeyeceği konusu veya makine-insan birlikteliğinin yeni bir yaşam formu ortaya çıkarması, başta felsefe olmak üzere psikoloji, antropoloji, filoloji, sosyoloji, hukuk, ahlak vs. alanlarda yeni tartışmalara da kapı aralayacaktır. Bu bağlamda dil, zihin, nöro felsefe gibi alanlarda dersler ve bu dersleri verebilecek uzmanları gerektirecektir.

Yapay Dar Zeka'dan Yapay Genel Zeka'ya geçişte amaç, yapay da olsa bilinç inşa etmektir. Yapay zeka veya teknolojik tekillik, yüksek yaşam formları vaat eden teknolojilerdir.

Yapay Genel Zeka sürecinde bilinçli yapay zeka söz konusu olursa özgürlük, hak, sorumluluk gibi mevzular hukuk ve etik alanlarında mevcut anlatımları geçersiz kılarak yeni anlatımları doğuracaktır. Zira bilinçli veya yarı bilinçli yapay zekalar hesap verilebilirlik ve sorumluluk tartışmalarını meydana getireceğinden dolayı denetlemeler için etik ve hukuki düzenlemeler elzemdir. Etik ve hukuki düzenlemelerin yenilenmesini gerektirebilir. Ayrıca bilincin doğasının ne olduğu, yapay sistemlerde bilincin nasıl inşa edildiği ve biyolojik olanla mekanik olanın simbiyotik ilişkisinin kurulması ise tıp ve mühendislik gibi alanlarda yeni anlayışları ve derinlemesine araştırmalar yapma gereğini ortaya çıkaracaktır.

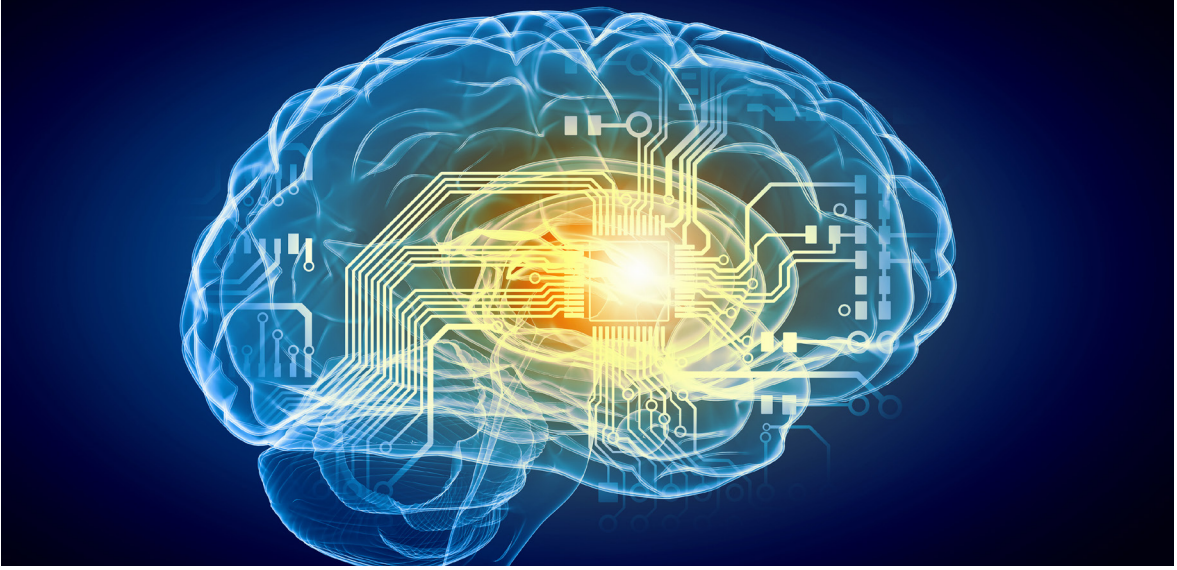
Teknoloji geliştikçe yapay zekanın, dil ve bilinç üzerindeki olası etkilerinin artmasıyla birlikte bireylerin ve toplumların dünyasında radikal değişikliklere yol açabilir. Her ne kadar yapay bilinç ve yapay dil olsa da bu durum insana zarar verebilecek düzeyde risk, korku ve tehlikeleri barındırmaktadır. Ayrıca insan-makine arasında ara yüz geliştirme çalışmalarının gerçekleştirilmesi bu tehlikeyi daha da artıracaktır. Teknolojik tekillikle yalnızca bilincin değil duygu ve kimliğin de bilgisayar veya süper yapay

zekaya indirgeneceğini böylelikle bir anlamda makinenin kişiselleştirilmiş bir bilinç ve özneliğe sahip olarak uyanması söz konusu olacaktır. Mevcut insan algısını aşarak makine-yapay zeka arasında simbiyotik bir ilişki kurarak hem makineye bilinç aktarmak hem de insanın bilişsel kapasitesini artırmak yeni ve çok farklı bir durumu ortaya çıkaracaktır.

Hafızası genişletilmiş olan insanın daha hızlı, daha karmaşık düşüncesi bilinç derinliğini meydana getireceği gibi dilin zenginleşmesi ve farklılaşmasını da sağlayacaktır. Yapay zekada bilinç inşa edilmesi, insanımsı vücuda sahip olan android veya humanoide entegre olarak bilinçli davranışlar sergilemesi insanın konumunu tartışmaya açacaktır. Böylesi bir durumda varlık, insan, bilinç, dil ve ahlak gibi tanımları yeniden tartışıp değerlendirmek zorunda kalacağımız bir evreye girebiliriz. "İnsan, konuşan, düşünen veya erdemli bir insan olmak ne anlama gelir?" bağlamında derinlikli felsefi mülahazalar içerisinde kendimizi bulabiliriz. Nitekim şimdiden bulmaya da başladık.

Yapay zekanın gelişimi neticesinde insan zihninin geride kalacağı düşüncesi M. Kaku, E. Musk, R. Kurzweil, N. Bostrom gibi bilimcileri teknolojik tekillik zorunlu olduğu

düşüncesine itmiştir. Onlara göre insan ancak süper yapay zekâ (düşünen makineler) ile birleşerek bu tehlikeyi aşabilir. Zira teknolojik tekillik, mevcut insan beynini aşan bir teknoloji olarak insanın kendisini bilişsel olarak geliştirmesinin bir imkanıdır. Biyolojik ve teknolojik eşleşmeyle bilincin derin kozmolojik yapı kazanmasıyla hem etik ve hukuki düzlemde hem de kişisel karakterde dönüşümler yaşatacaktır. Teknolojik tekillik, insanlığa yeni fırsatlar sunacak olan yeni bir dönemin başlangıcı olacak olan bir teknolojidir. Bu dönemin 2045 yılında kemal hali alacağı düşünülmektedir.

Yapay zeka, nöral bir yapıya sahip olması bakımından bilinçle, algoritmik yapısından dolayı dille ilişkilidir. Yapay zeka programları, biçimsel dillerden başlayıp yazılımları (dile dayalı bilgisayar programları) yoluyla zekayı yeniden inşa etmeyi amaçlar. Yapay zeka ile sürekli etkileşim içinde olmak, insanın hem algı ve bilincini hem de dilini değiştirecektir. Böylesi bir durumda yapay zeka uygulamalarında, sanal ve artırılmış gerçeklik teknolojilerinin ikame olduğu platformlar-

da bilinç ve dil beceri deneyimlerimiz farklılaşıp değişerek gelişebilir. Dilden başlayarak bilinç inşa etme sistemine bağlı olan yapay zeka, dil ile bilinç arasındaki uyumu gözeterek iş görür. Bilincin simüle edilmesi, dilin de simüle edilmesi durumunu meydana getirecektir. Yapay zekanın insan düzeyinde bilinç ve dil geliştirmesi mümkün olmasa da rasyonellik ve dilsel beceri bakımından -simüle olsa da- hafife alınmayacak bir düzeye gelebilecektir. Ki şimdiden Chat GPT gibi yapay zeka programları, konuşmaları tanıma, algılama ve cevap verebilme bakımından oldukça başarılılar. Geliştikçe de insanların doğal dilini çözümlenmede sorun yaşamayıp onların sorularına ve taleplerine gün geçtikçe daha doğru ve bağlamsal olarak daha uygun yanıtlar verebilecek düzeye gelmektedir. Yapay zekalı temsilciler, gittikçe insan gibi yetkin konuşmacılar haline gelecektir.

Yalnızca insanla-chatbotlar arasında değil chatbotların kendileri arasında diyalog geliştirmesi iletişimi veya lisanı bambaşka bir hâle getirecektir. Yine yapay zekanın farklı dilleri tercüme edebilmesi veya anlık çeviri uygulamaları, insanların

Yapay zekanın bilinç ve dilde meydana getireceği değişim yeni kavram ve terimlerin doğmasına imkan verebilir bilim ve teknolojide yeni icat ve keşifleri sağlayabilir.

yeni dil öğrenmeye ihtiyaç duymayacağı söylemlerini ortaya çıkarsa da başta İngilizce olmak üzere lingua Franca (geçerli dil) gerçeğini değiştirmeyecektir. İnsanların yabancı bir dili öğrenme motivasyonunun ortadan kalkmayacağı gibi daha kolay dil öğrenme imkânı sağlayabilir. Öğrenilmesi zor olan veya öğrenilmesine ihtiyaç duyulmayan dillerin anlaşılmasında, daha kolay ve hızlı iletişim sağlamada büyük rol oynayacak. Böylelikle ticaret, siyaset, eğitim, hukuk ve kültür alanında farklılıklar meydana geleceği gibi toplumların birbirlerine olan “yabancılığını” ortadan kaldırabilir ve uluslararası yakınlaşmayı doğurabilir. Yabancı dillerde olan deyimlerin ve günlük kalıpların anlaşılmasının zorluk nedeni kültürel bağlamların anlaşılmamasından kaynaklanmaktadır. Yapay zekâ farklı kültürel bağlamları anlamayı sağlayarak anlaşılma zorluğunu dolayısıyla iletişimsizliği ortadan kaldırabilir. Böylelikle yanlış anlamaları veya anlama sorunlarını gidererek kültürel çatışmaları asgari düzeye indirebilir.

Yapay zeka tabanlı dil öğrenme programları; yabancı dil öğretmenlerine öğrencilerin gramer, okuma, dinleme ve konuşmada yaşadığı sorunları tespit ederek ve onlara veri sağlayarak dil öğret-

mede asistanlık yapabilir. Yine yabancı dilleri -başta gramer yapısı olmak üzere- analiz etme imkânı sağlayarak farklı-yabancı dil öğrenme becerisini geliştirebilmeyi sağlayabilir. Nitekim mevcut olan yapay zeka tabanlı dil öğrenme platformları, yabancı dil öğrenen kişinin okuma, dinleme, konuşma yeteneğini geliştirebilir. Daha da gelişerek bireylerin öğrenme yeteneğine göre daha kişiselleştirilmiş eğitim sunabilir. Böylelikle bireylerle daha çabuk ve verimli öğrenme imkânı verebilir. Yalnızca dil öğrenmeyi kolaylaştırmayıp kişinin ana dilini daha iyi kavramasına ve kullanmasına katkı sağlayabilir. Böylesi bir durum dil bilimcilere yeni programlar geliştirebilme imkânı sağladığı gibi dilin korunmasına ve gelişimine de katkı sunabilir. Nitekim Chat GPT gibi yapay zeka uygulamaları, imla-yazım, anlam hatalarını ve dil tutarsızlıklarını ortadan kaldırarak düzgün cümle kurma imkânı sağlamaktadır.

Nasıl ki sosyal medya ve dijitalleşme, dili farklılaştırdıysa yapay zeka tabanlı uygulamalar da dili farklılaştıracaktır. İlkinde olumsuz yönde bir farklılaştırma, yani dilin tahrif olması söz konusu olmuşken ikincisinde dilin kullanılmasının daha sıhhatli hâle gelmesi muhtemeldir. Yine etkileşimin yani doğal dil-yapay dil ilişkisi

bağlamında içerikle örtüşen yeni terimler hatta yapay diller ortaya çıkabilir. Kavramların ve terimlerin, bilim ve teknolojide yeni icatların ve paradigma değişikliklerin ortaya çıkmasında önemli katkısı vardır. Yapay zekanın bilinç ve dilde meydana getireceği değişim yeni kavram ve terimlerin doğmasına imkan verebilir bilim ve teknolojide yeni icat ve keşifleri sağlayabilir. 20. yüzyılın sonunda ve 21. yüzyılın başında şiir, roman, hikâye, sinema, resim, heykel ve mimari gibi yazın ve sanat alanında kısırlık meydana geldiği söylenebilir. Yapay zeka tabanlı uygulamalar bu alanlarda yaratıcı, özgün ve çeşitli yapıtların ortaya çıkmasına katkı sağlayabilir. Zira yapay zekanın fantastik ve devrimci yapısı buna imkân tanımaktadır. Bu çerçevede yazın ve sanat alanında dilin ve anlatım biçimlerinin gelişimini öngörmek abartı sayılmamalıdır.

Sonuç

İnsan mimarisinden çevre mimarisine hatta uzay mimarisine dair tüm düzlemleri değiştirme iddiasına sahip olan transhümanist çağın farkında olmamız gerekir. Yapay zekanın dil ve bilinç üzerindeki etkileri, insan varlığı ve yaşamı üzerinde köklü dönüşüm meydana getirecektir. Bu dönüşüm konusunda kötümser veya olumsuz bakış açısına sahip olmaya gerek olmadığını düşünüyorum. Zira kendi çocukluk yıllarımızdaki farkındalık/bilinç veya başta kelime hazinesi olmak üzere dil yeteneğimi dijital platformlarla büyüyen şimdiki çocuklarla mukayese ettiğimizde şimdiki çocuklara nazaran çok primitif kaldığımızı görebiliriz. Hem zihinsel hem de dil yeteneği bakımından oldukça gelişmiş bir nesille karşı karşıyayız. Söz konusu bu dönüşüm ve gelişim dikkate alınarak eğitim-öğretim yöntemlerinin planlanması, ders adları ve

müfredatlarının yeniden düzenlenmesi gerekir. Eğitim-öğretimin hayatın her alanına etkisi olduğu gerçeğinden hareketle yapay zeka sistemlerinin etkilerinin olumlu süreç izleyebilmesi için etik, hukuki ve sosyal düzenlemelerin planlanmasına ihtiyacımız var. Bu konular disiplinler arası bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Sadece kodlama dersi ile bu konularda başarılı olmak tek çiçekle baharın geleceğine inanmaktır. Hem yapay zeka teknolojilerinin gelişimi hem de sorumlu ve insan odaklı olabilmesi çok yönlü ders ve içerikler gerekmektedir.

Kaynaklar

Harry Haroutioun Haladjian, Artificial Intelligence and Consciousness, <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/theory-of-consciousness/202403/artificial-intelligence-and-consciousness>, Er. Tar. 20 Mayıs 2024.

Haladjian, H. H., & Montemayor, C. (2016). Artificial consciousness and the consciousness-attention dissociation. *Consciousness and Cognition*, 45, 210-225.

Lombardo, T. (2012). Consciousness, cosmic evolution, and the technological singularity. *Journal of Futures Studies*, 17(2), 93-100.

Shapshak P. Artificial Intelligence and brain. *Bioinformation*. 2018 Jan 31;14(1):38-41.

Penrose, Roger. (2023). *Yapay Zekaya Karşı Doğal Zeka*, İstanbul: Mitra Yayıncılık.

Tahça, M. (2009). *Felsefi Açıdan Yapay Zekâ*, Muğla Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi.

Sanata Biçilmiş Kader

‘Yeni’ dediğimiz vasıf, tıpkı sarı, kırık, kuru, ıslak ve sert gibi kendi başına varolan bir hakikate mi denk gelir yoksa bir iddia veya vaat mı barındırır? Başka bir ifadeyle ‘yeni’, manâsını da, kıymet hükümünü de vaziyetinden alan bir sıfat mıdır yoksa bizatihi bir hakikat veya bir hakikatin parçası mahiyetinde midir? ‘Yeni’ dediğimizde kastımız ‘eski olmayan’dan mı ibarettir yoksa bir şey, maddeten yeni olduğu hâlde manen eskir mi? Eskidiğini bildiğimize göre biz neye yeni ve neye eski diyoruz? Demek ki yenilik, maddi bir vasıf değil.

Yahut sadece maddi.

Dolayısıyla yeni, benzeri sıfatlarla aynı vaziyette kalabileceği gibi kimileyin istikbâli işaret eden bir vaat kıymeti de barındırabilmekte.

Misâl bu ya, Wallerstein’in bahsettiği Yeni Dünya Düzeni tabiri dahi eskitildi. İçi boşaltılarak elbette. Şimdilerde herkes başka bir yenedünyanın kurulaacağından bahsediyor ve kendince kimi tahminlerde bulunuyor ama meseleyi şümûllü bir tarzda kuşatan bir zaviye namzedine dahi rast gelmek zor. Ama herkesin ortak noktası aşağı-yukarı şu: Vukuu şüyuundan beter bir istikbâl bu. Mahkûm insan. Herkes bunu muttefekun aleyh söylüyor ama hakim kim? Kimse bu bahiste ağzını açmıyor.

Hâlbuki istikbâle dair belli bir isabet nisbeti kaydedebilmek için hâli etraflıca kuşatıcı bir tahlil şart. Bu meseleye memleket çapında baktığımız-

da toz-dumana karışmış bir bitpazarı manzarasıyla karşılaşıyoruz. Lâfını en çok dinletenler bile en iyi ihtimâlle Frenk bir mütefekkirin resmi yahut gayri resmi bayii sadedinde kalmada; marifetleri bundan ibaret: Elâlemin sözlerini yarım-yamalak buraya nakletme gayreti... Derinlemesine bir tahlilden ve tekmili bir terkipten fazlasıyla mahrum bu lâfazanlığın yegâne marifeti, atıye dair kıyamet sahneleri çizmek.

Ve gizliden gizliye o hayali tanrıyı yüceltmek.

Hâlin İlimine Mesafemiz

İyi ama yanlışlığı sebebiyle mi bu iddiaları ciddiye almamak icap etmekte yoksa başka bir saikten dolayı mı?

İlmihâl şart demek ki: hâlin ilmi...

İtirafa mecburuz: Ne akademimizde ve ne de intelijansiyamızda hâlimizi bihakkın ve etraflıca tahlil iddiası bile güdülmüyor artık. Kitiptiyoz mevzulara dair “O onu dedi; bu şunu dedi”yi meslek şartı hâline getirmişiz ve bununla iktifayı da marifet belleyen bir zihin sefilliğindediz.

Ama atı alan Üsküdar’ı geçiyor; handiyse yedi asırdır bizim olan Üsküdar’ı.

Kültür zaviyesinden bakarsak memleket delik-deşik. Sahici bir dert taşıyanları eskiden hapse tıka-

rak ıslah ederlerdi şimdi yoksayarak. Hiçkimsede hakikati dinleyecek takât kalmadı.

Hâl böyle iken muhtemeldir ki inşa edilmeye başlanan ve tek dünya devletini hedefleyen mahut ‘yeni’ sistem, henüz bir vaat. Ama hızla varolan bir hakikate dönüş(türül)me kudreti, doğrusu hayli fazla ve görünen o ki hızı yüksek. Tebellür ettiği kadarıyla da binlerce senedir olageldiği gibi devletler müstakiliyetini ve istiklâlini kaybetmiş vaziyetler; ahalileri fark etmeseler de.

Zaten demokrasi ve onun yancıları vaziyetindeki insan hakları, eşitlik, sosyal güvence, hukuk devleti ve benzeri süslü ifadelerin her biri birer albenili ambalajdan ibaretmiş, gördük. Ve geçen asrın ortalarından itibaren dünyada, tarih boyunca yaşanmamış şeyler, saman altından su yürütürcesine devreye sokuldu ve neticede bugünlere geldik: On binlerce çocuk vahşice katlediliyor ve bütün dünya bu katliamı seyrediyor; üstelik canlı yayında. Aksa Tufanı bahanesiyle bütün insanlık adeta hedef tahtasına dünyanın en mazlum müs-

lumanlarını koymuş ve vampir hikâyelerine taş çıkartacak bir vahşetle kan akıtıyor; Müslüman kanı. Birkaç cılız ses dışında herkes saldırganın yanında. Dini, dili ve milliyeti fark etmeksizin istisnasız bütün devletlerin idarecileri, üç maymuna berdevam. Bazıları en ön safta, bazılarıysa sadece kuyrukçu.

Kimi şark kurnazlarının “Biz Filistin’e gizli gizli yardım ediyoruz” iddialarına akli başında kimse gülmüyor; gülemiyor. Çocuklar, hatta bebekler gadarca katledilmeye devam ediliyor ama. Katliâm aleni, yardım gizli. Pöh!

Bu devirde ana kuzuları inanmaz bu masala.

Hazzın Kadar Varsın

İnsanlığın fiili vaziyeti bu:

Yakın bir tarihe kadar içinde yaşadığımız düşünme ve hissetme mekanizmalarının toplamı, merhum Teoman Duralı’nın tesmiyesiyle İngiliz-Yahudi Medeniyeti, yani kendisine Greko-Lâtin

kültürünü kaide kılan ve ewelâ Hristiyan itikadını, ardından da pozitivizm inancını mesnet belleyen bir nevi Judeo-Christian ittifakı, şimdilerde şekil ve muhteva değiştirmekte. Görünen o ki bu mezkûr terkipte ve menfur ittifakta uzun yıllar başrolü temsil eden Hristiyanı damar, pozitivizm ve ardından gelen materyalizmle, beklenildiği gibi nihai safhasına ulaşmış vaziyette: hedonizm. Artık lokomotif, kemmiyetçe az ama keyfiyetçe çok Judaik cephede.

Öyle bir hedonizm ki bu, insan tabiatına aykırı gelen, onu küçülten veya ona zarar veren, hasta eden veya zayıf düşüren, kısaca bedenini veya ruhunu hırpalayan ne varsa artık, fert fert handiyse herkes onu özler hâlâ getirildi; özler ve ister. Üstelik bu sefihlik, din, milliyet, inanç veya ülkü ayırt etmeksizin böyle.

Küresel bir cinnetten bahsedebiliriz, evet. Hâlbuki insanoğlunun bedenini ve ruhunu kemiren bu Hedone Kurdu için pandemi ilân edilmeli asıl. Yâr yâr acıyla karışık hazzı da beraberinde getirebilen bu yeni hedonist anlayış, hakiki bir karabasan. Elân Gazze üzerinde yoğunlaşan bu zalimlik hazzının, tarih boyunca kendini insanlığın üstünde, en üstünde, hatta tanrıya yakın bir yerde ve hatta tanrı gören bu anlayışın ve tatbik fikrinin

mimarlığı, elbette Yahudi'ye yarıştırdı.

Bütün dünyayı kuşatma derdinde büyük bir Yahudi Devleti... Biricik. Kıyamete kadar yıkılmayacak kadar sağlam ve isyan edilemeyecek kadar kavi. Maksat bu ve kimseler bu maksada kastedemediği gibi muhalefet de edememekte. Öylesine bir akıl ve his tutulması.

Deniz Bitti

Senelerdir Filistin'de müşahede ettiğimiz, kendisinden Hristiyanı öğeleri atmış bu Yahudi mutlakiyetinin bir nevi plot bölgesinin icraatıydı. En baştan itibaren içine sızılan, dönüştürülen, ifsad edilen ve akabinde de asırlardır arkasına saklanılan Hristiyanlık, artık alelâde bir fazlalık, bir yük. O yüzden deizmi, ateizmi ve nihilizmi habire köpürttüler ve neticede kilise çanları, geveze bir ihtiyarın yakınmaları; o kadar.

Her şey Hristiyanlık'la başlamıştı hâlbuki. Asırlardır kilisenin maddiyatı Hristiyanlar'ın elindeyken maneviyatı Yahudiler'in tekelindeydi. Kilise sayesinde ulaşılacak safhalar ele geçtikten sonra bu sefer Hristiyanlık itikadının yerine akli koydular; akli yani insanı: İnsanın insana tapma devrinin ilk safhası... Bu anlayışa göre insan her şeyin ölçüsüyüdü ve insan isterse bu

Aydınlanma ile birlikte kilisenin hükümranlığı, yerini bilim ve felsefenin hükümranlığına bıraktı. Ve sanatın. Sanat başrolde değil, figürana yakın bir karakter oyuncusu.

dünyada yapamayacağı hiçbir şey yoktu. Yeter ki istesindi. Felsefe, bilim ve sanat emrine amadeydi. Aydınlanma ile birlikte kilisenin hükümranlığı, yerini bilim ve felsefenin hükümranlığına bıraktı. Ve sanatın. Sanat başrolde değil, figürana yakın bir karakter oyuncusu. Öyle ya, bilimin ve felsefenin sınırlılığını sezen insanı teskin edecek başka bir mâlzemenin ihtiyacı gün gibi aşikârdı.

İki asır evvel, tabiri caizse denizin bitişi gibi bu sefer bilimin bittiğine şahitlik ettik; yahut bitirilişine. Ama çare hazırды: Bu sefer fenne bilim kisvesi giydirildi ve aynı isim altında iki asır daha pazarlandı. Fen yani kısmi bilim. Bilimin bulunduğu neticeleri eşyaya tatbik etme bilgisinin hükümranlığı kimdeyse, geçen asır o hükümdarlığı ilân etmişti. Ama görünen o ki 'patron', bir yandan eski fabrikayı tasfiye ederken öbür yandan da bambaşka bir yerde yeni bir fabrika kurmada. Ve dünyanın farklı yerlerinde başka imalâthaneler inşa etmede.

Tanrı öldü, bilim ve felsefe öldü. Sanatsa can çekiyor. En iyi ihtimâlle nebati hayatta.

İyi ama sanat, dine, felsefeye ve bilime nispetle nasıl oldu da canını teslim etmede böylesine bir direnç gösterebilmekte?

Sanat Kimi Kurtarır?

Yeni Dünya Düzeni'nde sanata verilen vazife, özünden koparılmış inançlardan, tabiatı ve esası bozulmuş dinlerden, kudreti güdükleştirilmiş felsefeden, gaye ve maksatsız bilimden ve içi boş mistisizmden sıtkı sıyrılan insanoğluna mahdut bir nefes aldırmaktı. İnsanın, hâlâ hisseden bir varlık olduğunu hatırlayıp dünyaya müteveccih gayretten yani ona biçilen role münasip çalış-

maktan taviz verdiğinde ona kısa bir nefes aldırarak, teselli etmek: geçecek, geçecek...

Henüz resmen adı konmamış Tekdünya Devleti'nde ve onun nizamı vaziyetindeki Yenilenmiş Yeni Dünya Düzeni'nde ana hedef, onu o yapan beş hassesinden biri vaziyetindeki koklama melekesi bertaraf edilmiş insanı, adım adım hissetmekten ve hissin nizam ve intizamlı ifadesi vaziyetindeki sanattan uzaklaştırmak. Hissetmeyen insan insanlıktan çıkar; körü körüne itaat eder yani.

Tespitte mahzur yok: Resmen ilânına her gün biraz daha yakınlaşılacak Tekdünya Devleti'nin, yani Büyük Yahudi Hakimiyeti'nin şimdilik yegâne muhalifi sanat. O yüzden pek tehlikeli ve o yüzden pek kıymetli. Aynı sebeple bin bir türlü hile ve desiseyle çığırından çıkarılmış ve hâddinden fazla ifsad edilmiş vaziyette. Tıpkı din gibi. Birkaç asır evvel dinler de ifsad edilip tabiatları bozulmuştu.

İslâm mı? Elbette her türlü zulmün en büyük ve en esaslı düşmanı İslâm, bugünkü müslümanın elinde bir mamûlün etiketi hükmünden öteye geçemiyor. Elbette özü itibarıyla zerresi dahi mahfuz iken sadece insanların zihninde iğdiş edilmiş vaziyette. Aynı sebeple İslâm yenilenmez; anlayışı yenilemek gerek. O yüzden zaten önce onu temsil eden devleti ortadan kaldırıp sonra da kendisini yerli ve yabancı ilâhiyatçılar eliyle parça-pinçik etmediler mi? İslâm, yaşanırılık plânından el çektilmiş vaziyette; asliyetiyle her neredeyse orada aynen durmada ve ona sahip çıkacak insanı beklemekte.

Demek ki yegâne kurtuluşumuz sanatta. Ama hangisinde? Hakikaten mümin bir sanat anlayışında.

İflas-Doğum Sarmalında Küresel Sistem ve Sinema Endüstrisi

Başlayan her şeyin bitmesi ya da bittiği düşünülen her şeyin esasında başlangıç olması ilginç bir paradoks. Elbette bu bir tez. Antitezi de söz konusu olabilir; bir şey ya vardır, ya yoktur. Biten bitmiştir, başlayan her şey yenidir. Bu da doğrudur. İnsanlık tarihi öylesine mümbit bir mecra ki her şeyin ve herkesin haklı çıkması mümkün. Bazı haklılıklar dönemsel, bazıları ise sonsuzdur. Tek fark bu.

Böyle bakınca mevcut küresel sistemin, ileride mevcut olacak yeni bir yapıya temel olduğunu düşünebiliriz. Zamanın ve zeminin değişmesi, ruhun dönüşmesi gibi olgularla birlikte ele aldığımızda postmodern zamanda dünyayı etkisi altında tutan yönetim ve algı sisteminin sonunun yakın olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ve elbette bu sonun, başka sonların başlangıcı olacağını da...

Sinemanın doğumundan beri küresel sistemi şöyle bir düşündüğümüzde, en yeni ve etkili sanat dalının varlığının modernizm ile mümkün olduğunu görüyoruz. Elbette teknoloji ile doğrudan bağlantılı ancak 1895'te doğumundan bugünlerdeki varlığına kadar eğlence ve kazanç aracı konumunu hep korudu.

1895'te Lumiere Kardeşler'in Paris'te ilk seyircili gösterimi yapması sinemanın doğumu kabul edilir. Yani filmin çekilmesi değil, gösterimi değil, seyirci ile bir arada gösterilip izlenmesi sinemayı doğurdu. Dijitalleşmenin izleme alışkanlıklarını da dönüştürdüğü günümüzde ise seyirci ve sine-

ma salonu faktörlerinin dönüştüğünü ve hatta yok olacağını iddia edenler var.

Evet, izleyici dönüştü. Özellikle Covid salgını sırasında ve sonrasında film izleme alanı olarak bilgisayar, tablet ve telefonlar öne çıktı. Sinema salonu yerine dijital mecralarda izleme yapmak daha konforlu kabul edildi. Haliyle insanlar sinema salonlarına daha az gider oldu. Yani sinemayı doğuran teknoloji, bugün sinema salonunun sonunu getirmiş gibi görünüyor (İddialar, tezler ve değerlendirmeler çeşitli olsa da sinema salonu denen olgunun eskisi gibi olmayacağı kesin).

Kapitalist sistemin son 200 yılda olgunlaşması ve 21. yüzyıla tek odak olarak girmesine eşlik eden en güçlü silahlardan birinin sinema olduğunu söyleyebiliriz.

Tarihi seyre bir bakalım...

Sinemanın doğumunu getiren süreçler ABD ve Fransa arasında yaşandı. Önce ilk fotoğraf karesi Paris'te elde edildi. Sonra ilk hareketli görüntü (video) ABD'de yapıldı (1874 - Edward Mybridge). Yine ABD'de Edison Kinetografi icat etti ve elde edilen görüntü izlenecek hale geldi. Lumiere Kardeşler bu keşfi alıp sinematografi yaptı ve görüntü artık yansıtıldı. Ve nihayet 1895'te ilk gösterim ile birlikte sinema doğdu.

Hemen sonrasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı ve akabindeki İkinci Dünya Savaşı sebebiyle

sinemanın gelişim ve teknolojik seyirindeki Avrupa etkisi azaldı. Hollywood doğdu ve endüstriyel sinemanın tahtı ABD’de kaldı.

20. yüzyılın ilk kısmına gelen bu tarihlerde ‘taht’ oyununu kaybeden Avrupa ve dünyanın geri kalan kısmı ‘baht’ zaferi için yola koyuldu. Yani ticari sinema değil de bağımsız sinema ile insanlığa hizmet aşamasına geçildi. Sinemanın sanat olması hasebiyle yöntemler doğdu ve bu yaklaşımların temelinde küresel sisteme itiraz edenlerin hassasiyetleri yer aldı. Mesele 1917 Bolşevik Devrimi sonrası Rusya’da başlayan sosyalist yönetim sinemayı çok önemsemi ve propaganda aracı olarak kullandı. Eşyanın zıddı ile kaim olmasının bir sonucu olarak Soğuk Savaş döneminin cenk alanı olarak sinema seçildi. Hollywood’da ticari sinema adına her şey yapılırken, Rusya’da yeni bir anlayış doğdu. Ve bunu Fransa’da ‘Yeni Dalga’, İtalya’da ‘Yeni Gerçekçilik’, İspanya’da ‘Sürrealizm’, Almanya’da ‘Dışavurumculuk’ takip etti. Kuramlar kuramları, akımlar akımları destekledi. 1990’da Soğuk Savaş bittiğinde kapitalizm zaferini ilan etti. Kapitalizmin sinemadaki temsilcisi olan Hollywood da öyle. Zaten Batı Bloku’nun zaferindeki en önemli silahlardan biri Hollywood olmuştu. Büyük bütçeli,

aksiyondan fantastiğe geniş yelpazede çekilen filmler dünyanın her yerinde gösteriliyordu. Bunun için dağıtım ağının da elinizde olması gerekir. Ki öyleydi. Bir Hollywood filmi yapıldığı andan itibaren birkaç hafta içerisinde dünyanın yarısında gösterime girebiliyordu. Televizyonların yaygınlaşması sonrası sinemanın biteceği düşünülürdü ama öyle olmadı. Bir miktar duraksamanın ardından sinema ikinci baharını yaşamaya başladı. Televizyonu da besledi.

Ve internet dönemi geldi... Filmler için artık yeni bir mecra vardı. Önceleri çok az internet kaynağı olduğundan sinema salonları etkilenmedi. Ne zaman ki covid salgını yaşandı ve dijital mecralar insanlar için yeni hareket alanı oldu, işte o durumda sinemanın, zaferine eşlik ettiği küresel sistemle birlikte bir şeylerin değiştiği iyice netleşti.

Evet, birkaç satırla sinema tarihini ve eşlik ettiği küresel akışı anlatmaya çalıştık. Esas önemli olan bundan sonrası. Çünkü postmodernizmin yoldaşı olan sinemanın kendini aklamaları da ancak böyle mümkün olacaktır. Sinema, teknoloji sebebiyle modern çağın doğuşuna eşlik ve önderlik etmiş olabilir. Ancak sinema dediğimiz sanat öylesine

çağlar ötesi ki, post zamanlar sonrasında da varlığını sürdürecektir. Ve bu elbette sistem iflası sonrası yeniden doğum manasına gelebilir.

Şimdi... Bir iflas, bir de doğum var elimizde. Ölüm sonrası doğum değil. Doğum sonrası yok olmak değil. İflas var ve peşi sıra doğum olacak. Aslında bu, bittiğini düşündüğümüz şeyin tamamen yok olmayacağı, sonrasındaki doğumun tohumu bile olabileceğini gösteriyor. Kendini çürüten sistem, kendinden sonrasına gübre oluyor. Sinema ise eşlik edenden önderlik sağlayana, yakıt olandan yakıt sağlayana ve belki de sistemin kendisine terfi ediyor.

Sinema başlı başına bir sistem olabilir mi? Araçsal olarak elbette. Gelecek tasavvurları genellikle öyle söylüyor. Kamera, en başlarda özel bir araç olarak sadece bu ekipmana sahip olanların yönlendirebileceği bir alıcı iken, ileride herkes için ayrıca işlem gören ve işlev ifa eden basit bir role bürünecek. Basitlik, kolaylık manasında. Yoksa, herkesin özel hayatının kaydedilmesi, yeni tartışmaları doğuracak derecede ehemmiyet ifa eden bir başlık.

Malumunuz, hepimizin bilgileri yedekleniyor ve küresel bilgi teknolojilerini elinde bulunduran ağlara aktarılıyor. Veriler arasında görüntüler de var. Hepimize özel kamera var.

Çok çok özeli. O kadar özeli ki küresel sistem hepimiz için ayrı kamera kullanıyor. Kayıtlarımız ayrı ayrı yedekleniyor. İleride çok özel çalışmaların çok özel tasarımların çok özel ürünleri yine bizden olacak.

Yani demem o ki sistemin iflas ediyor olması yeni bir sistemin yüklenmediği manasına geliyor. Küresel sistemi ayakta tutan aktörlerin (5 büyük aile de olabilir, birkaç büyük şirket de) bunu öngörmediğini düşünmek saflık olur. Salgın döneminin, yeni sistem için hazırlık olduğu söylendi. Komplo teorisi boyutundaki iddiaları bir tarafa bırakırsak gerçeklik payının hiç olmadığını söyleyemiyoruz. Tıpkı sinemada yaşanan dönüşüm gibi. İzleyici, artık eski izleyici değil. Müşterisini kendi isteği doğrultusunda yöneten ve bunu onun özgürlüğü ve tercihleri doğrultusunda yaptığını iddia eden bir sisteme inanmak da rahatlatıcı oluyor. Dijital mecralardaki algoritmaların, kişisel tercihleri gözeterek bize en uygun olanı seçiyor olduğu iddiası da bu minvalde yeni sistem zeminine işaret ediyor.

Postmodern küresel sistemin yapay zeka öncesi argümanları doğrultusunda çizdiği tabloda boyanın aktığını ya da renklerin solduğunu düşünebiliriz. Ancak ressam aynı boyayı kullanarak başka bir tuvalde yeni resmini çizmeye başladı bile.

**Kendini çürüten sistem,
kendinden sonrasına
gübre oluyor. Sinema ise
eşlik edenden önderlik
sağlayana, yakıt olandan
yakıt sağlayana ve belki
de sistemin kendisine terfi
ediyor.**

İnsanoğlu, var olduğu zamandan beri çeşitli sistemlerin içinden geçti. İlk insandan sonra ikinci insanla birlikte sistem kurulmaya başlandı. Toplulukların oluşumu sistemi de beraberinde getirdi. Bir yerden sonra sistematik sistem kurucu kodlarına haiz olduğunu düşünenlerin kitleleri sistematığe bir şekilde manipüle etmesinin yolu açılınca, her çağda sistemler sistemleri doğurdu ve hiçbir zaman tam olarak bitmeyen şeylerin peşine yükselen sistemler söz konusu oldu.

Evrende sistem bitirme yetkisinin sadece ve sadece yaratıcıda olduğu aşikar. Dünyaya göktaşu çarpıp buzul çağını başlatıp belki de insanın serüveni başa alması ve benzeri doğa olayları sonrası revizyonlar dışında insan eli ile oluşan hiçbir sistem tam olarak bitmedi ve bitmeyecek. Her bir sistem, sonrakinin denemesi ve her sonraki sistem de öncesinin devamı niteliğinde olacak.

Bilginin güç olduğu dönemin üzerine bilginin yük olduğu yeni insan formu/normu ile birlikte yeni sistemin taşlarını oturttuğumuzu söyleyebiliriz. Artık bilgi kirliliği ve bilgiye kolay ulaşımın oluşturduğu gediklerle sistem değiştiriyoruz. Belki ilk insan formuna kadar varacağız. Yani akıllı sistemlerden uzak kalanlar özgür olacak, özgün kalacak. Hayatımızı kolaylaştıran şeylerin tutsaklık beyanı olduğunu anlamamız da zor olmasa gerek.

Sinema, bugünü yarına, bugüne yarını hazırlar.

Evet; Sinema, bugünü yarına, bugüne yarını hazırlar.

Tam da şöyle ki; sinema, bugünü yarına, bugüne yarını hazırlar.

Hep bir hazırlık içerisinde olmamızın yanında bize hazırlananın da içindeyiz aynı zamanda. Boyutlar arası yolculuk değil, hep aynı yerde ve her yerde olabilmemizden söz ediyorum.

Dünya ekonomisinin yakın zamanda ABD'den Çin'e geçeceğini, liderliklerin el değiştireceğini bekliyoruz. Sadece ekonomik güç değil, insan gücü de Çin'de. Siber hazırlıkta da önde olduğunu biliyoruz. Birkaç ülke ile birlikte sistemi elinde tutan merkezlerin değişmesi söz konusu. Tıpkı sinemada bir eksen kaymasının yaşanması gibi. Çin sinema sektörü, nüfusun ve sonu gelmez para kaynağının yanına dijital tecrübeyi de ekleyince Hollywood'u zorlayan bir mesaneye geldi. Son yıllarda dünyada en çok izlenen filmler arasında mutlaka Çin yapımları oluyor. Ayrıca en çok üyesi olan dijital mecralar arasında da Çin kaynaklı olanlar var.

Uzaya gitmenin artık bir esprisi kalmadı. Herkes çıkıyor. Oralarda şimdiden arazi kapatanlar ileride çok kar edebilir. Ve Elon Musk gibi birkaç kişi dışında (ya da onlar da dahil olmak üzere) yakın gelecekte dünyayı yönlendiren isimlerin değişeceğini, adı anılan kişilerin mekanlarının Doğu başta olmak üzere her yer olacağını söyleyebiliriz.

Tam da bu yüzden sinemanın bize çok ihtiyacı var. Bizim de sinemaya... Hakkını verip üretim alanını genişlettiğimiz takdirde, yarına hazırlananlar olarak aynı ruha hizmet edip, yarını hazırlayanlar olarak aynı hedefe doğru yol alabiliriz.

Üretmekten daha büyük silah yok. Teknoloji, üretimi kolaylaştırıyor. Sinema üretim ve gösterim için teknolojik imkanları kullandığımız müddetçe, izleme alışkanlığı değişen ama yine de her şekilde 'içerik' bekleyen insanlara ulaşabilmemiz mümkün.

Işığın Doğu'dan ve yeniden Doğu'dan yükseleceği zamana işaret eden çok şey var. Fakat Doğuluların bunun farkında olduğu söylenemez. Kosmos ya da Sünnetullah, Doğululara rağmen Doğuluların güneşini hak ettiği yerden doğurmak için geliyor.

Filistin'in Ruhü; Şehit İzzeddin El Kassam

26 Ekim 1935 tarihinde, Hayfa İstiklal Camii'nde Ekim ayının son Cuma namazı kılınacaktı. İzzeddin el Kassam, cemaatle selamlaştıktan sonra minbere çıktı ve vaazına başladı. O gün, Tevbe Suresi'nin 13. ayeti üzerinde duruyordu uzun uzun; *"Siz, yeminlerini bozan ve Peygamber'i yurdundan çıkarmaya kesin olarak azmeden bir toplulukla savaşmaz mısınız? Kaldı ki, savaşı size karşı ilk başlatanlar da onlar olmuştu."* Bu, Filistinli Müslümanların İzzeddin el Kassam'ı son görüşü olmuştu. Tevbe Suresi, minberde okuduğu son sureydi. Minberden indikten sonra herkesle tek tek tokaşmış ve bir daha geri dönmek üzere ayrılmıştı, senelerdir ders verdiği camiden.

Dile kolay 15 senedir onlarla birlikteydi. Filistin'e ilk kez 1920 senesinde gelmiş ve o günden bu yana dinlenmeksizin İngiliz mandası ve Siyonist göçüne karşı mücadele etmişti. Çok kısa süre içerisinde Filistinli Müslümanların gönlünde taht kurmuş, sofralarına oturmuş, yetimlerinin başını okşamış ve her birinin derdiyle ayrı ayrı dertlenmişti. 1883 senesinde, Suriye'nin Lazkiye ilçesinin 30 km güneyinde yer alan Cebele kasabasında doğan bu genç adam, tarihlerinin en zor dönemlerinden geçen Filistinli Müslümanların Şeyh Kassam'ıydı artık. Mutevazi bir evde, bir Osmanlı tebası olarak dünyaya gelmişti. Babası Abdülkadir el Kassam, o dönem bölgedeki en güçlü tarikatlardan olan Kadireye tarikatına bağlı ve çevresinde sayılan sevilen bir kimseydi. Abdülkadir Bey'in İzzeddin'den önce doğan 5 oğlu daha var. Yani ailesinin altın-

cı evladıydı. Sadece tek odalı bir evde yaşıyorlar, hatta bazen bu odayı hayvanlarla paylaştıkları da oluyordu. Ailesi kıt kanaat geçiniyor yani zühd içerisinde yaşıyordu. Zira baba Abdülkadir Bey, Hz. Peygamber'in (sav) hayatını örnek alıyor, O'nun sünnetine uyarak yaşamaya büyük bir dikkat gösteriyordu.

Çok küçük yaşlardan itibaren Kur'an-ı Kerim'i okumaya ve yazmaya başlayan İzzeddin el Kassam'ın ilk hocası babasıydı. Babasından aldığı ilk eğitiminin ardından Cebele'nin ileri gelen şahsiyetlerinden iki farklı hocadan tefsir, hadis ve fıkıh dersleri almıştı. 14 yaşına geldiğinde ise ilk uzun yolculuğuna çıkacak ve dönemin en önemli ilim yuvası olan Ezher Medresesi'ne gidecekti. Mısır, önce 1798 senesinde Fransızlar, sonra da 1882 senesinde İngilizler tarafından işgal edilmiş ve önemli bir direnişe şahitlik etmişti. Ve bu direnişin en önemli sahnesi de, İslam dünyasının dört bir yanından talebelerle dolu olan Ezher'di. Ezher Medresesi, Mısır ve İslam dünyasının diğer bölgelerinde yükselen sömürgecilik faaliyetlerine karşı direnişin örgütlenmesinde büyük bir öncü role sahipti. Ve sömürgecilik karşıtı hareketlerin merkeziydi.

Henüz 14 yaşında olan İzzeddin el Kassam, işgalcilere karşı gösterdikleri kahramanca mücadeleyle birer efsane haline gelen ve Fransızlar ya da İngilizler tarafından idam edilen Ezher şeyhlerinin silinmeyen hatıraları ile aynı çatı altındaydı artık. Kadiri şeyhi bir babanın oğlu olarak, yetişkinli-

ğe geçiş döneminde yine tıpkı babası gibi güçlü şahsiyetlerin ders halkasına dâhil olmuştu. Ve Ezher'de geçireceği 8 sene, sömürgecilik karşıtı fikirlerinin gelişimine çok önemli bir katkı sağlayacaktı. Ezher'deki eğitimini tamamlayıp Cebele'ye döndüğünde en büyük hayali İslam'ın yeniden dirilişine öncülük edecek talebeler yetiştirmektir. Fakat öncesinde tekrar bir yolculuğa çıkmaya niyetlenmişti. Hilafetin başkenti İstanbul'a gitmek istiyordu. Amacı İstanbul'daki büyük camilerde uygulanan dersleri gözlemlemektir. Birkaç hafta süren seyahati esnasında yol üzerindeki pek çok farklı şehir ve köyü ziyaret etmişti. Ve döndükten sonra tıpkı babası gibi Cebele'deki İbrahim b. Edhem Camii'nde Kur'an-ı Kerim tefsiri ve hadis dersleri vermeye başlamıştı. Bu derslere sabahları çocuklar, akşamları ise büyükler katılırdı. Ona göre, din sadece farzları ve ibadetleri değil aynı zamanda yiğitliği, vatanseverliği ve haysiyeti öğreten bir öğretmen olarak görülmeliydi. Ders esnasında en çok vurguladığı ayetlerin başında Ra'd Suresi'nin 11. ayeti geliyordu: "Bir toplum kendisindekini değiştirmedikçe Allah onlarda bulunanı değiştirmez.

Osmanlı'nın Afrika'da elinde kalan son toprak parçası Trablusgarp'ın, 1911 yılının Eylül ayında İtalyanlar tarafından işgal edilmesi, İslam dünyasının her yerinde, Madagaskar'dan Çin'e kadar uzanan geniş bir coğrafyada büyük bir tepkiyle karşılanmıştı. Ve Suriye sahillerinde oluşan tepkinin mimarı İzzeddin el Kassam'dı. Suriye kıyılarında ulaşabildiği herkese Trablusgarp'ta yaşananları anlatıyordu. Çabası sonuç vermiş ve onun sayesinde işgale karşı tepkiler de çoğalmaya başlamıştı artık. Çevredeki bütün köyleri tek tek dolaşılıyor ve İtalyanlara karşı gösteriler tertip ediyordu. *Yâ Rahim ve yâ Rahmân! / Batır gemisini İtalyan'ın ya da Yâ Rahim, yâ Rahmân! Zafer bahşet efendimiz Sultan'a! Ver belasını İtalyan'a!* haykırıışları, bu gösterilerin sloganları haline gelmiş, yüzlerce genç, İzzeddin'in liderliğinde silahlanmış ve yardıma koşmak için işaret bekler olmuştu. Bir de marş bestelemişlerdi Trablusgarp direnişi için. Ayrıca bütün Suriye sahilini kapsayacak büyük bir yardım kampanyası başlatmışlardı. Müslüman köylüler, Trablusgarp'taki mücahitlere gönderilmek üzere erzak ve para bağışlamak için sıraya girmişlerdi. İzzed-

din el Kassam ayrıca topladığı 250 mücahitle birlikte Trablusgarp'a gitmek için İskenderun'a gitmiş ancak ansızın çıkan Balkan Harbi nedeniyle bekledikleri gemi onları almaya gelememiş ve böylece Cebel'e geri dönmüşlerdi. Toplanan silahlar ise toprağa gömülecek ve Fransızların Suriye'yi işgali sırasında tekrar ortaya çıkacaktı.

Sömürgecilerin İslam coğrafyasındaki niyetleri şimdiye kadar hiç olmadığı kadar açığa çıkmıştı artık. İngiltere ve Fransa'nın kendi aralarında Suriye ve Filistin'e ilişkin bir anlaşma yaptığına dair dedikodular dolaşıyordu. Batılı devletlerin Afrika kıtasını aralarında bölüşmelerinin ardından henüz kısa bir zaman geçmişti. Buna rağmen yeni topraklara gözlerini dikmekten geri durmamışlardı. Ancak karşılarında fazla bir seçenek de kalmamıştı. Dünyanın dörtte biri İngilizlerin elindeydi zaten. Altıda biriyse Rus İmparatorluğu'nun kontrolündeydi. Monroe Doktrini gereğince, Batı yarımküre Birleşik Devletler'in elindeydi. Yani Ortadoğu, yeni sömürge arayışlarına cevap verebilecek yegâne alanlardan birisiydi. 11 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen cihad fetvası, tüm Müslümanları hilafetin merkezine destek olmaya davet ediyordu. Ve imparatorluğun en yetkili 29 din âlimi de yayınladıkları beyanname ile Cihad-ı Mu-

kaddes ilanına destek veriyorlardı. Osmanlı Devleti, çok dağınık ve birbirinden uzak cephelerde savaşmak zorundaydı. Ve Müslümanlar, tam anlamıyla bir ölüm kalım savaşının ortasındaydı artık.

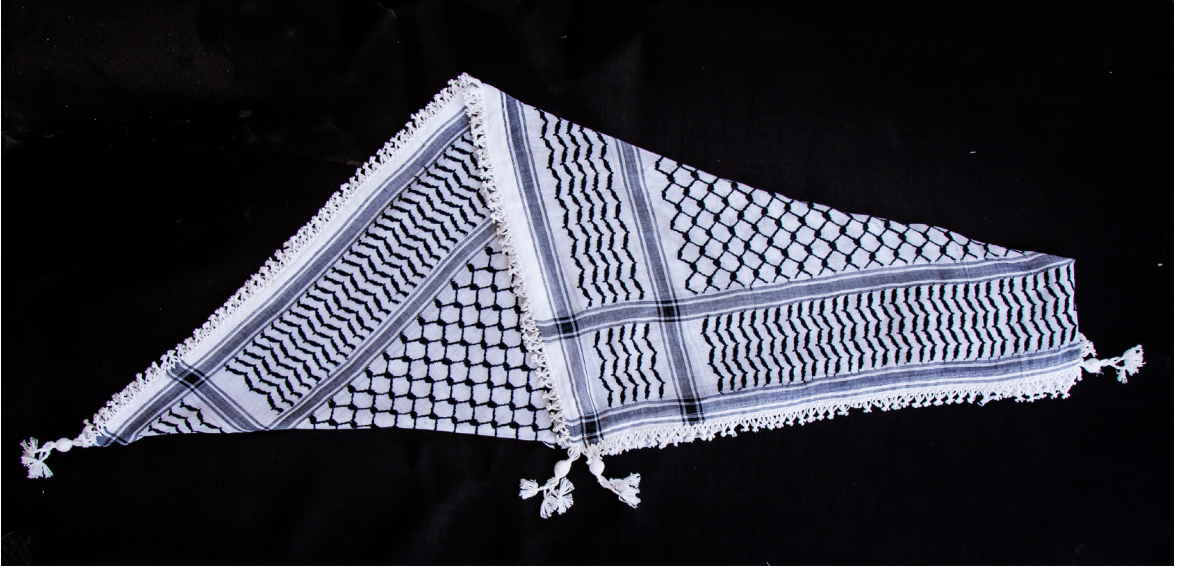
Gönüllüler arasında yer alan İzzeddin el Kassam, garnizon imamı olarak savaş esnasında çok önemli bir konuma sahip olan Şam'ın güneyindeki El-Kisve Garnizonu'na gönderilmişti. Çanakkale Zaferi olduğu esnada cephedeydi. İngiliz askeri tarihinin en büyük askeri bozgunlarından olan Kut-ül Amare Zaferi esnasında cephedeydi. Fahreddin Paşa'nın, kimi zaman askerlerine çekirge yedirerek, 2 sene 7 ay boyunca Peygamber'in kutsal emanetlerini savunduğu Medine Müdaafası esnasında, Osmanlı ordusunun bir neferiydi. Ve I. Dünya Savaşı bittikten ve Osmanlı binlerce şehit bırakarak bölgeden çekildikten sonra da aynı ortak ruh ile mücadele etmeye devam edecekti.

Sykes-Picot anlaşması imzalanmış. Suriye Fransızlar, Filistin ise İngiltere tarafından işgal edilmişti. Ve Fransızlara karşı silahlı direnişin zamanı gelmişti. 1919 yılının sonbahar aylarında, Suriye'nin birden fazla bölgesinde Fransızlara karşı direniş grupları örgütlenmeye başlamıştı. Suriye

İzzeddin el Kassam, garnizon imamı olarak savaş esnasında çok önemli bir konuma sahip olan Şam'ın güneyindeki El-Kisve Garnizonu'na gönderilmişti. Çanakkale Zaferi olduğu esnada cephedeydi.

sahilinde Fransızlara karşı direnişini ilk başlatan ise İzzeddin el Kassam'dan başkası değildi. Tıpkı Trablusgarp'ın işgali sırasında olduğu gibi ilk cihad çağrısını camideki vaazı esnasında yapmıştı yine.

İzzeddin el Kassam'ın Fransızlara karşı cihad çağrısı yapan vaazları, daha önceki konuşmaları gibi cemaat üzerinde büyük bir etki uyandırıyor. Direnişe katılmak isteyenlerin sayısı her geçen gün artmaya başlamıştı. Ellerindeki en büyük silah manevi güçtü. İçlerinde daha önce hiç eline silah almamış olanlar bile vardı. İzzeddin el Kassam, Osmanlı ordusunda görev aldığı için silah kullanma konusunda tecrübeliydi. Gönüllülerin eğitilme işini de o üstlenecekti bu nedenle. Suriye'de başlayan direniş hareketleri, elbette Fransızların yakın takibi altındaydı. Müslümanlar arasında büyük bir etkiye sahip bu genç vaizin, kendileri için ne kadar tehlikeli olduğunun farkına varmışlardı. Onu bir yerde pusuya düşürmenin yollarını aramaya başlamışlardı. İzzeddin el Kassam, bu yüzden dağa çıkmaya karar vermişti. Ve en uygun bölge de, Cebel'e yakınlarındaki Sıhveyn Tepeleri'ydi. Kısa sü-

rede düşmanlarının korkulu rüyası haline gelmeyi başaracaktı. Özellikle gece baskınları, Fransızları en çok zorlayan şeylerin başında geliyordu. Ancak Suriye'nin ne yazık ki tamamen Fransız mandası altına girmesi ve hakkında idam kararı verilmesi nedeniyle, Filistin'e hicret edecek ve mücadelesine burada devam edecekti.

Filistin'e gittiği 1920 senesinde, Balfour Deklarasyonu'nun üzerinden 3 sene geçmiş ve Filistin toprakları İngilizler tarafından resmen işgal edilmişti. Bir yandan da, Yahudi göçü bütün hızıyla devam ediyordu. Filistin'de ilk kez 1921 senesinde bir Cuma günü, Hayfa'daki Büyük Cerîne Camii'nde çıkmıştı cemaatin karşısına. İkinci vaktiydi. Hayfalı Müslümanlar, namazlarını onun imamlığında kılmış ve ardından verdiği vaazı dinlemişlerdi. Burası, Hayfa'nın yoksul işçilerinin ve köylülerinin İzzeddin'i ilk kez minberde gördüğü yeri. Ve konuşmaları kısa sürede büyük bir etki uyandırmıştı. Bir yandan da, Hayfa'daki iki okulda birden öğretmenlik yapmaya başlamıştı. Birisi müslüman Kız İslam Okulu, diğeri de İslami Burj Okulu'ydu. Her ikisi de Hayfa İslam Cemiyeti'nin kontrolü altındaydı.

En büyük amacı, tıpkı Suriye’de olduğu gibi buradaki talebelerine de mücadele ruhu aşılatabilmektir. Bu nedenle talebelerine sık sık İslam tarihinin büyük komutanlarını anlatıyor, onların cihad ruhunu, düşmanlarıyla olan mücadelelerini, cesaretlerini ve ahlaklarını örnek gösteriyordu. Ayrıca bir tiyatro topluluğu da kurmuşlardı. Ve Hayfa Şeriat Mahkemesi’nde nikah memuru olarak çalışıyordu. Her yerde onun izine rastlanıyordu. Özellikle de yoksul mahallelerde ve çevre köylerde. Filistin toplumunun en alt sınıfındaki yoksul Müslümanlarla birlikte nefes alıp veriyordu adeta. Toprakları ellerinden kayıp gitmeye başlayan ve kendi vatanlarında ikinci sınıf insan durumuna düşen ne kadar yoksul Filistinli varsa, hepsinin derdiyle ayrı ayrı dertleniyordu.

Şikâyet ettiğini gören olmamıştı. Bir kez bile yüzünü eğdiğini gören olmamıştı. Aksine fakir köylülerle birlikte oturduğu bir sofraya, boğaz tokluğuna uzun saatler boyunca en ağır işlerde çalışan işçilerle ettiği sohbetler, başını okşadığı yetim bir çocuk ya da yiyecek götürdüğü bir hane, İzzeddin el Kassam’ın en büyük saadeti idi.

İngilizler, şimdiye kadar Müslümanların camideki ibadetlerine müdahale etmek istememişlerdi zira bunun büyük bir tepkiye ne-

den olacağını biliyorlardı. Ayrıca insanların bir araya gelerek namaz kılmasının, kendileri için bir tehdit oluşturacağını düşünmüyorlardı. Müslümanların günde beş vakit yaptığı basit bir âdet olarak düşünüyorlardı namazı. Ancak şimdi yaşananlar karşısında şaşkın ve öfkeliydiler. Zira İzzeddin el Kassam, İngilizlerin ve Siyonistlerin sadece bir takım basit ritüellerden ibaret gördükleri dinin cihad ayetlerini hatırlatıyordu Müslümanlara.

Hayfa’dan doğan o büyük haysiyet ayaklanmasının mimarı olarak 20 Kasım 1935 günü Cenin’in 18 km batısında yer alan Ya’bud köyü yakınlarında şehadete yürüdüğü vakit de, çatışmalar sabahın ilk ışıklarından akşama değin sürmüştü. Yüzlerce İngiliz askerinin karşısında yanında sadece 8 mücahidi vardı. Ve göğsünün üzerinde hayatı boyunca kendisine rehberlik eden, Suriye’nin Cebele kasabasından, Filistin’in Hayfa şehrine değin sürdürdüğü haysiyet mücadelesi sırasında yanından bir an olsun ayırmadığı Kur’an-ı Kerim vardı sadece. Durmaksızın kelime-i şehadet getiriyordu. *Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resulühü.* Ve onu şehit eden kurşunlar bedene saplandığı vakit, tek bir söz çıkmıştı ağzından.

Allahuekber...

Ve onu şehit eden kurşunlar bedene saplandığı vakit, tek bir söz çıkmıştı ağzından.

Allahuekber...

Kudüs'ün Kızı; Şirin Ebu Akile

*“Ben Kudüs'ün kızayım,
Kudüs çok üzgün.
Ben Kudüs'ün kızayım
ve o'nun özgür olması
en büyük hayalim.”*

Şirin Ebu Akile

Filistinli sanatçı Takiyuddin Sebatin, Beytullahim'i ziyaret etmeyi planlayan ABD başkanı için Batı Şeria'daki Ayrım Duvarı'na Şirin Ebu Akile'nin dev portresini çizdiğinde, Akile'nin giydiği çelik yeleşin üzerindeki “basın” yazısını “adalet”le değiştirmiş, hemen yanına da “canlı yayın devam ediyor,” cümlesini ilâştirmişti. Ebu Akile suikasta uğradı, adalet çoktan öldü ve herkesin gözü önünde canlı yayın devam ediyor. Ama tırnaklarıyla yazdığı bu hikâyenin başrolü hala o. Şirin Ebu Akile.

“Ben Şirin Ebu Akile, El Cezire, Filistin.” Hep böyle biten, sonra yeniden başlayan acıların resmigeçidi. O geçitteki nöbetçi, sonsuz döngünün içinde devam eden soylu hikâyesiyle bugün burada. Ramallah'ta, Cenin'de, mülteci kamplarında, iç savaş yıllarında, intifalarda, eylemlerde, Batı Şeria'da ya da Gazze Şeridi'nde. Filistin'in sesi, onun sahadan bildirdiği yankılarla büyürken, zorun içinden çıkıp bengi anlamını da buluyordu. “Ben Şirin Ebu Akile, El Cezire, Filistin.” Güven telkin eden, olayların kalbinden bildiren, gerçeğin peşinden koşan Filistin'le özdeş bir ses. İki binlerin başından itibaren; *yüzü, sesi, kalemiyle* en zorlu bölgelerden haber

geçen, sesi olmayanlara sesini ödünç veren, yanında durduğu şeyin ne olduğunu bilerek gazetecilik yapan genç bir kadınla karşılaştı dünya. Filistin dolaylarında gerçekleşen her hadisenin; bildireni, haber vereni, aktaranı oydu. Aynı cümleyle, aynı sakin ses tonuyla, aynı yerde; “Ben Şirin Ebu Akile, El Cezire, Filistin.” Gazeteci, tanıdığı olduğu acıların sorumluluğunu taşır mı? Kederli ulak mı, yoksa profesyonel yansıtıcı mı? Kimdir gazeteci? Şirin Ebu Akile için bu sorunun cevabı, yola çıktığı ilk günden beri hiç değişmedi. Bu iradi bir seçimdi çünkü; “Gazeteciliği insanların yanında olmak için seçtim. Durumu değiştirmenin kolay olmadığını biliyorum. Ama en azından Filistinlerin sesini dünyaya duyurabildim.”

Gazetecilik nasıl bir meslek? *Rıza imal etmek* yerine, başka yolları seçip, gerçeğin peşinde ömür tüketenler için cevaplayacak olursak, kellenin koltukta bile durmakta zorlandığı, uzun yorgunluklara, yıpratıcı yıllara gebe, konforsuzluğu daha en başından belli, ateş altında icra edilen zorlu olduğu kadar haysiyetli bir meslek. Biraz ağır mı oldu? Ortadoğu'da saha muhabirliği yapan gazetecilerin normal sayılabilecek tabirler bunlar. Ortadoğu'da eğer Filistin özelinde konuşacaksak, mesleğin zorluk derecesi açısından daha farklı bir durumu anlamalıyız. Çünkü İsrail'e karşı, İsrail'e rağmen gerçekleri bildirmenin bedelini ödemeye hazır olmadan sahaya adım atamazsınız burada. Ama cesaretle gerçeğin peşinde koşan, haysiyet sahibi, korkusuz, canından vazgeçtiğini bilse bile

geri adım atmayan, ateşin tam ortasından “bildiren” gazeteciler var. Ve varlıkları Filistin için, portakal bahçeleri, zeytin ağaçları hükmündedir.

Gazetecilik nasıl bir meslek? Cesur, soğukkanlı, tarafsız olmayı şart koşan, duygularını karıştırmadığın ölçüde “profesyonel” sayıldığın bir alan. Filistin’de, topraklarını gasp ettiği bir halka insanlık tarihinin en utanç verici tecridini uygulayan İsrail’in yaptıklarını dünyaya duyurmanın, gerçeğin tarafını tutmakla bir ilgisi olmalydı mutlaka. Çünkü gerçek en çok, böyle karartma gecelerinde yaralanır. Ve eğilip bükülerek kötünün hizmetine sokulan kullanışlı aparatlara dönüşür, yatağından uzaklaşarak, yalan şelalelerine karışır. Filistin’de, modern devlet görünümlü organize bir kötülük şebekesi gibi çalışan, Filistin’in gününe/gecesine hastalıklı ur gibi yayılan İsrail, aynı anda hiç durmadan gazetecilere, muhabirlere yani medya kimliğine de saldırıyor. Gerçeğe karşı tahammülsüzlüğünün nedenini herkes biliyor aslında, herkesin bildiği bir sırrın peşinde İsrail. Sahada işini yapan basın mensuplarının ses’ini hukuksuz tutuklamalarla/şiddetle bastırmaya çalışırken, bunun yetmediğini

anlamış olacak ki, doğrudan hedef olarak katlettiği gazetecilerin sayısı bugüne kadar 200’ü aştı. Evet, İsrail ilk kez gazeteci öldürmüyor. 1972 yılından beri bir halkın sesini boğmak için ara vermeden yaptığı bu eylemlerle gerçeklere saldırarak, nihayetinde uydurduğu o koca yalanın üzerinde uyumaya devam etmek isteyen, kadınların/çocukların yüzüne kan sıçratan, cehennemin kapılarını ardına kadar açmaktan haz duyan, eşine az rastlanılacak türde bir patolojik kötüden bahsediyoruz. Gazeteci öldürmek, yöntem ve alışkanlık sadece.

FİLİSTİN’İN SESİ

Evet, İsrail ilk kez gazeteci öldürmüyor. Yani gerçeğe ilk kez saldırmıyor. Yankıları hala süren o trajik İsrail cinayetini -hiç unutmamak üzere- tekrar hatırlayabiliriz o halde. Genç gazetecilere ilham veren, Arap medyasının ikon isimlerinden, “Filistin’i sesi” lakabıyla tanınan, Filistinli küçük kızların sevgilisi, bir halkın sembol yüzlerinden Şirin Ebu Akile, üstünde basın (press) yazılı yeleğiyle İsrail Savunma Kuvvetleri’nin (IDF) Filistin’deki Cenin mülteci kampına yönelik operasyonunu

Merhametin yorulduğu bir çağda, masumları, insanlığı, güzelliği, aydınlığı ve iyileri savunmaya devam etmekten başka bir çare yok. Şirin Ebu Akile de aynıyle bunu yapıyordu. Elinde geleni yani.

haberleştirdiği sırada İsrail keskin nişancılarının kurşunlarına hedef olarak taammüden öldürüldüğünde, tarihler 11 Mayıs 2022'yi gösteriyordu. Görevi başında, diğer gazeteci arkadaşlarıyla birlikte işini yaparken kafasından vurularak “susturulan” bir kadın gazeteci. Sessizliğin içinden gelip, El Cezire çalışanları el-Samudi ve Şirin Ebu Akile'nin üzerine yağın kurşunlar, Samudi'yi omzundan yaralamış, Akile'yi ise kanlar içinde yere düşürmüştür. Bu infial yaratacak katliamda başından vurularak öldürülen kişi, yerel halkın çok sevdiği, bir halkın sesi olmuş, gençlerin rol modeli sayılan, sembol isim Şirin Ebu Akile olunca, İsrail her zaman yaptığı gibi ivedilikle katliamın faili olduğunu yalanlamaya çalışacaksa da, zaman katilin kim olduğunu tüm kanıtlarıyla gözler önüne sermekte her daim ustaydı. Beklenen oldu. Utanması olmayan katil bir kez daha yakalandı ve boynuna asılan sayısız utanç vesikalarına biri daha eklendi. Tarih bunu da yazdı.

Bütün bu olanlar -hesap vermek, bedelini ödememek, cezai yaptırıma maruz kalmamak- kötülüğün kazandığına/iyilerin yenildiğine dair o derin umutsuzlukları besleyen şeyler belki. İnsanın hevesini kıran, yaşama sevincini azaltan, mücadele etmeyi anlam-

sızlaştıran hadiseler. Canının istediği gibi sokak ortasında masum insanları alenen öldürüp, bunun hesabını vermeyeceğini bilen haydut bir devletin anlattıkları. Ama heves kırıcı olan her şeyin, katilin istediği kör-karanlık ortamı tahkim etmekten başka işlevi yok. Katil, kötülüğünü büyüterek, masumların kanlarını, ruhlarını emerek semiriyor. Gerçeğe saldırmak, haysiyetli sesleri bastırmak ve karanlığı yaymak istediği ortada. Merhametin yorulduğu bir çağda, masumları, insanlığı, güzelliği, aydınlığı ve iyileri savunmaya devam etmekten başka bir çare yok. Şirin Ebu Akile de aynıyle bunu yapıyordu. Elinde geleni yani.

BEN ŞİRİN EBU AKİLE, EL-CEZİRE, FİLİSTİN!

Şirin Nasri Ebu Akile (Shireen Abu Akleh), 3 Ocak 1971'te Kudüs'te Hıristiyan bir ailede dünyaya gelmişti. Birçok insan Akile'nin bu kimliğini ancak o öldürüldüğünde öğrenmiş, daha doğru ifadeyle “fark” etmişti. Durumda bir acayıplık yoktu aslında. Kudüs'ü, Aksa'yı savunmak, bu topraklarda yaşayan farklı aidiyetlere sahip ama aynı haysiyeti taşıyan bütün Filistinlilerin üzerine vazifeydi çünkü. Akile bunu biliyordu. İnsanlıkla aynı safta

durmayı seçmişti. Kudüs'ün küçük kıızıydı. Ama Kudüs çok üzgündü ve her sokağıyla fena halde yorgun.

Kudüs'te doğdu, Kudüs'te büyüdü, Kudüs için mücadele etti Ebu Akile. Beyt Hanine'deki Rahibat el-Verdiyye Lisesi'nden mezun olduktan sonra üniversite okumak için Ürdün'e gittiğinde, aklında Bilim Teknoloji Üniversitesi'nde mühendislik eğitimi almak vardı. Önceliği buydu. Aklına düşeni yaptı. Ama okula başladıktan 1 yıl sonra radikal ama doğduğu gün alınaya yazıldığını düşündüğü o kararlarla mühendislik eğitimini yarıda bırakıp, Yermuk Üniversitesi'ne geçecekti. Gazetecilik/Medya bölümüydü tercihi. Yıllar sonra bu değişikliği "insan'a yakın olmak amacıyla" yaptığını açıklamasındaki sır, kaderinden pay aldığı Kudüs'ü anlatıyordu. İnsana/insanlığa, yani Kudüs'e yakın.

Mezuniyetinin ardından Filistin'in Sesi Radyosu ile Monte Carlo Radyosu'nda çalışarak gazetecilik kariyerine başlayan Akile'nin bu radyolarda elde ettiği başarılar, onu 26 yaşında Al-Jazeera televizyon kanalının saha muhabirliğine kadar taşıyacaktı. Artık ateş hattına bırakmıştı ömrünü, dönüşü zordu, bunun farkındaydı. O uğursuz güne kadar tam 25 yıl boyunca sürekli "sıcak gelişmeler"i aktardığı bölgelerden canlı yayınlara bağlanarak haberleri, son havadisleri, olayları bildiren Akile'nin, ilk İntifada'dan başlayarak, baskınlar, saldırılar ve operasyonlarla günbegün kayıt altında tutup medya hafızasına işlediği cari durumun adı tam olarak şuydu; "İsrail'in işgal altındaki topraklarda Filistin halkına yaptıkları." Şirin Ebu Akile, soylu bir şahitti. Zalimi işaret edip, zulmü unutturmadi. Şahit olduklarına engel olmanın yollarını bilmiyordu. Tek bildiği bu yapılanları duyurarak kayıt altına aldılmaktı. Bunu da en iyi şekilde yapıyordu. Kişisel kariyeri, geniş kitlelerdeki etkisi ve medyada-

ki tanınırlığı, Askalan Hapishanesi'ndeki Filistinli mahkûmlarla yaptığı çok ses getiren röportajlarla zirveye ulaşacaktı. Sloganı adını aşarak büyüyordu; "Ben Şirin Ebu Akile, El Cezire, Filistin."

YOKLUĞUNDA BİLE VAR OLMAK!

Beytullahimli Hıristiyan bir ailenin çocuğu olan, 51 yaşındaki 25 yıllık kıdemli gazeteci Şirin Ebu Akile, 11 Mayıs 2022 tarihinde Filistin'in Batı Şeria bölgesinde bulunan çok sevdiği Cenin şehrinde, üzerinde basın yeleğiyle görevi başındayken, İsrail keskin nişancılarının kasten kafasını hedef alarak düzenledikleri o kahpece suikastla katledildi. Yayınlarının kapanışında kullandığı, slogana dönüşen "Ben Şirin Ebu Akile, El Cezire, Filistin," cümlesiyle hatırlanan, ömrünü Filistin'e adanmış cesur saha muhabiri Akile'nin ölümü, Filistin'de büyük yankı uyandıracaktı, sınırsız öfke ve derin kederle karşılandı bu haber. Cansız bedeninin yattığı hastane morgunun önünde büyük kalabalıklar toplanmıştı. Filistin yastaydı. Öldürüldüğü Cenin'den Filistinlilerin saygı duruşuyla Nablus, Ramallah üzerinden Doğu Kudüs'e getirilen naaşını, Eski Şehir bölgesinde binlerce insan selamladı. Düzenlenen törenin ardından, Meryem Ana'nın Müjdesi Katedrali'nden defnedileceği Mount Zion Mezarlığı'na yürüyen cenaze kortejine büyük bir hınçla saldıran İsrail polisi, öncesinde taziye evini basarak Filistin bayraklarının indirilmesini istemiş, ardından korteje copla müdahale edecek kadar gözünü döndürmüştü. Ölümü de, en az varlığı kadar korkutmuştu İsrail'i.

Evet, Şirin Ebu Akile'nin naaşı, yapılan saldırılarda tabuttan düşmekten son anda kurtulacaktı. Onun cesedine bile tahammülleri yoktu. Tabutunun

üzerindeki Filistin bayrakları zorla sökülse de, ona giden bütün yollar bariyerle kapatılsa da, Gazzelilerin gelişi yasaklansa da, Kudüs'ün kızı, Yaser Arafat'ın cenazesindeki (2004) kalabalığı aşan devasa bir kalabalıkla uğurlanacaktı son yolculuğuna. Bütün engellemelere rağmen üç gün süren törenle birlikte 100 kilometreyi aşan o cenaze konvoyu. Nihayetinde Mount Zion Mezarlığı'nda ailesinin yanına defnedildi Akile. Filistinli meslektaşı Isra Almudallal'ın şu sözleri çok şey söylüyor; "Gazze şu anda, Şirin'in sesi olmadan yükselişte olan bir askeri dehşetle yüz yüze. İlk kez onun yokluğunu hissediyorum. Yokluğunda bile muhteşem biri var." Yokluğunda bile var, adı ve mirası yaşıyor. Mücadelesine bütün Filistin sahip çıktı. Şirin Ebu Akile, varlığına tahammül edemeyen ekâbir ve müstekbirlere yokluğuyla da rahat vermeyecek, Şirin isimli yeni kız çocukları yaşayacak Filistin'de. Ölümünden binlerce Şirin doğacak, buna şüphe yok.

Şirin Ebu Akile, çok fazla acı görmüş, yüzlerce ölüme şahitlik etmiş, annesi ve babasını erkenden kaybettiği zor bir hayat yaşamış, yine de haysiyet

mücadelesini hiç bırakmamıştı. Meslektaşı Hanin Majadli'nin söyledikleri mühim; "Ne zaman bir askeri operasyon ya da savaş olsa, ne zaman İsrail ordusu Gazze Şeridi ya da Batı Şeria'ya saldırsa onun sesi bizim soundtrack'imiz olurdu. İletişim devrimi ve akıllı telefonlardan önceki günlerde, İkinci İntifada'yı gözlerimizin önüne seren objektif oydu. Şirin Ebu Akile, o zor günlerde birçok açıdan en önemli Filistinliydi. Dünya her gün onu duyuyor ve görüyordu; işgalin adaletsizliğini ondan haber alıyordu."

"Ben Şirin Ebu Akile, El Cezire, Filistin." Hep böyle biten, sonra yeniden başlayan o soylu hikâye. En sevdiği şehirde Filistin ruhunun cisimleştiği yer olarak andığı Cenin'de vurdular Akile'yi. *Arada bir tökezlese de, tüm beklentilerin ötesine geçip rüyalarının ardına düşen* Cenin'de. Rachel Corrie gibi hatırlanacak, şarkısı dilden dile söylenecek ve dünyanın tüm haysiyetli insanların toplandığı o yerde beklenenlerden olacaktır.

Bu hikâye bitmedi; *Ben Şirin Ebu Akile, El Cezire, Filistin!*

Kamu'da

Sosyal Politika

Yil : 17 | Sayı: 48 | Ağustos 2024 | ISSN: 1306-8334

KÜRESEL SİSTEMİN İFLASI

Memur-Sen'in
Bilimsel, Akademik ve Sosyal Hayata Katkısıdır.

+90 312 230 48 98 www.memursen.org.tr